

Felső Magyar Országi

MINNERVA.

FOLKÓ-ÍRÁS.

1825.

Opto tibi vultum multa et praeclara minantis.

Horatius.

4^{dik} N e g y e d.

OCTÓBER, NOVEMBER, DECZEMBER.

A' Felséges Kir. Magyar Helytartó Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN, CS. KIR. PRIV. KÖNYVNYOMTATÓ ÉS ÁROS' BETŰIVEL 'S KÖLTSÉGEIN.

KECSKEMÉT TH. VÁROS
KÖNYVTÁRA

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY.

FUTAKI
GRÓF HADIK ANDRÁS
FŐVEZÉR, EGY HUSZÁR REGEMENT' TULAJDONOSA,
ÉS A BÉCSI FŐ HADI-TANÁCS' ELŐLÜLŐJE.
SZÜL. MDCCX.OCT: 16^d, MEGHALT MDCCXC. MÁRT: 12^d.

Kőre metsz. Trentfensky Bécsben.

KECSKEMÉT TH. VÁROS
KÖNYVTÁRA

J e l e n t é s

Minerva' 1826-ik Esztendei folytatása iránt.

Folyó - Irásunk esztendei pályáját e' 12-ik Füzet' megjelenésével bérekesztette. — Mit választott legyen céljául, mutatják a' IV. Negyedek' foglalatjai. — Nem csak hasznos ismereteket kíván terjeszteni, hanem mulattatni is Olvasóját, 's ezt azon okból, hogy szaporodjék az Olvasók' száma; mert Literaturánk akkor fog osztán közelíteni a' magatetőjéhez, midőn az Írók számos Olvasókat találnak, 's a' Kiadók pedig őket jutalmazhatják. — Midőn tavaly Novemberben hírül adánk, hogy Folyó - írást kezdünk, egy Ország-szerte tisztelt lelkes Férjfiú, ki pályánkon éppen azon fényben ragyog, a' mellyben egyéb nemes pályájin, pártfogására költ a' szándéknak, 's az szerencsésen elindult, nem szerencsétlenül haladott. Naponként szaporodnak Dolgozóji, bár Olvasóji szaporodjanak.

Nem kíván ez semmit, a' mit kívánni nem lehet, 's hidegséggel vádolni az egész Nemzetet igasságtalanságnak tekintené; az időt vádolja főképpen, a' mellyben élünk. Így vala ez ott is, hol a' Könyv-írás most már gazdag kereskedési czikkellyé vált, 's a' pénzes Angliában is későre kaptak száz ezereket az Iliász' fordításáért. Iróink' dicsőségére válik, hogy inkább igyekeznek a' jóknak tetszeni, mint a' sokaknak, 's így természetes dolog, hogy közöttünk a' Könyv-írás senkit meg nem gazdagíta, a' Könyv-nyomtatás keveset, 's inkább Kalendáriumok és házi-szükségre tartozó Munkák' dolgozása, mint a' fenntebb neműek által. De a' köz-kedvességet nyerni tudó Fáy Kedv-csapongásai 's Meséji mellett láthatjuk: hogy Nemzetünk' jó része olvasni színtűgy szeret, mint minden más. Az ügy akkor fog igazán boldogulni, ha Író, Nyomtató, Könyv-áros, hasznát látandják igyekezeteiknek, és őket a' Tudományok és hazaszeretetén kívül saját javok is tüzelendik.

Még a' kezdetben elhatározott célja lévén a' Kiadónak, (bár sommás kölcsége' feláldozásával is) ezen Folyó-írást több évekre folytatni — most már, minekutánna örömmel tapasztaljuk: hogy nem csak szaporodtak Olvasóink, hanem a' Nagy tiszteletű Fő Egyházi Rend, sőt hazánk' Fő-Fő Méltóságai között is némellyek pártjára keltek igyekezetünknek; kevésbé tarthatván annak elakadásától — ezután mind több szorgalmatosságot fordítunk annak folytatására; mind forró hálánkat alázatos tiszteletünkkel benyújtván, óhajtjuk: mindnyájokat, közönségesen, sokáig éltesse a' Mindenható, hogy édes Magyar nyelvünk' elő-mozdítását továbbra is kegyes buzgólkodásaik által pártfogolhassák. — Minden kezdet terhes lévén, ha szíves igyekezetünk meg nem felelt is minden részben némely szőr-szál hasogató hazánkfijai' várakozásának, nem csuda: mert „*mindennek tetszeni lehetetlenség, akarni eggyűgyűség.*“ — A' jövő esztendőre, sőt továbbra is, ha élünk, kettőztetett igyekezettel ígérjük 's ajánl-

juk tellyes készségű szolgálatunkat, csak édes Hazánk' tisztelt Íróji és Olvasóji is idő-ről-időre kegyesen pártfogolni méltóztassák szerencsésen elindult Folyó-írásunkat — most kivált, midőn majd egymást érik literaturánk' derülni indúlt egén, a' több-több kedvező, és pártfogó fény-sugárzatok, — midőn főképpen a' Felső és Uralkodó Ház, 's annak Magyar-törvényt adói, édes Nemzetünk Literaturája' elő-mozdítására valóban sokat követnek-el, 's azt elő-mozdítják — 's így a' Hazában elő-álló újjabb-újjabb Intézeteknek nem-csak példás útát nyitnak, sőt inkább lételt és ösztönt is adnak; — midőn Ő Cs. Kir. Fő - herczegsége kedves Nádor-Ispánnénk, szeretett édes nyelvünket tanulja és szereti, — példáját követvén, több Hazánkban lakó más nemzetű Nagy Dámáink is, még született nyelvökről megfelejtkezett Hazai-aszszonyságainkat is példájok után vonják. Most midőn még a' nem Magyar nyelven neveltetett Polgár-társaink is nevedő gyermekeiket honni Magyar nyelvünkre önként és nem kényszerítve tanítatják; — most végtére, midőn némely része Hazánk Nagyjainak, a' nemzeti kimívelődés alapja' megfenekesítésében, a' Nemzeti dísz' és nyelv' elő-mozdítása' ügyiben, annyira elé-haladott — hogy a' töb'séghez mérve, a' mennyire kevesebben számlálatnak Magyar nyelven olvasni szeretőink; a' keveseb'séghez képpst, hazai nyelven Dolgozóink és Magyar Munkákat Íróink, annál nagyobb számmal találatnak. — Vajha illy' jó lelkű nagyobb rendű Hazánkfijai még többecsken találatnának. —

Az egész emberi Nemzet' történeteiből is csalhatatlan igazság az, hogy a' Nemzetek' virágzása és köz-bóldogsága a' legszorossabban össze légyen kapcsolva a' nálók vagy született, vagy tenyésztett kimívelődés' emelkedésével; — és hogy ellenben hanyatlások és végső romlások volt egyszer'smind következése azon hervadásnak és alkonyodásnak, vagy egészen elenyészésnek is; mellyet nálók a' kimívelődés szenvedett, minekelőtte kívánt tökéletességre emelkedhetett volna. —

Vegyük jól gondolóra és fontollyuk-meg mind ezeket kedves Hazámfijai! — fordítsuk a' fellyebb elő-számlált ösztönöket hasznunkra; hogy a' többi előkelő Nemzetek' szép példája útján, tehetős nyelvünk' állandó fenn-maradhatását tegyük igyekeztünk' fő tárgyává, 's annak virágzásán, mind inkább-inkább törekedjünk. — Semmi-féle madár nem énekel külső hangon, csak a' kalitkában; de a' fülemile még ott sem. — — Oh olvadj össze Hazám! hogy el ne olvadj!! — —

Az elő-fizetés 1826-ra Postán 6 for. Conv. pénzben. Velinpapirosra 10 for. — A' Kiadónál helyben 5 for. Elő-fizetni lehet rá, Kassán a' Kiadónál; egyebütt, a' Cs. Kir. Posta - hivatalok, és azon érdemes TT. Uraságoknál 's buzgó Hazafiaknál, kik eddig is az elő-fizetést minden Vármegyében hazafiúi örömmel és tellyes készséggel beszédni méltóztattak.

KASSÁN, Deczember 30-ikán 1825.

DULHÁZY MIHÁLY,
a' Felügyelő.

ELLINGER ISTVÁN, a' Kiadó.
Cs. Kir. priv. Könyvnyomtató 's Könyváros.

GRÓF HADIK ANDRÁS'

a' Fő-vezér' Élet-rajza.

Azért bajos nálunk a' nevezetes emberek' Élet-írása, mivel nem vagyunk annyi figyelemmel mint más országokban, mind azon kisebb vonatokra is, mellyek az ő személyességekét bélyegezik. Ebben a' figyelemben még a' külső-országiak is nagyon hátra vannak. Hol van olyan biográfus az újabb időkben, mint Plutark? hol van a' ki oly szépen, oly tanúságosan tudja kikurkászni a' nagy emberek' nagy és apróbb tetteikből és mondásaikból személyességek minden rejtekeit? és a' ki, úgy mint ő, űzze azon ritka mesterséget, melly a' mint Szallust mondja, abban áll, hogy facta dictis exaequentur? Az újabbak, nevezetes embereiket, mintegy csomóba adják elő, — a' beszédes Plutárk ellenben minden oldalról. Ki ne követné ötet szívesen, ha elegendő dátumai volnának? de elszoktak ezek veszni, ha az egy-korbeliek, kik a' nevezetes emberekkel éltek és társalkodtak, ezeknek nevezetességeiket fel nem jegyzik; mert valóban, nem tündöklöttek sem nagyobb pályán, sem nagyobb ragyogással a' magok idejében a' Görögök' nagy emberei, mint az újabb idei nagyok. Majd minden nagy ember szárazabb, keskenyebb és lelketlenebb szabású nálunk, mint a' régieknél; nem azért, mintha a' leírott hősbe lenne a' hiba, hanem mivel Íróink inkább tekintenek magokra a' tettekre, mint azoknak okaira és következéseikre, és mivel nem legfőbb dolog náluk az emberiség. A' régiek embereknek írtak históriát, a' mostaniak többnyire csak tudósoknak. Azért oly hideg, oly fás többnyire az élet élet-írásaikban — nem emelik t. i. Íróink lelkeiket hőseink' nagyságához, hanem inkább őket húzzák-le a' magok pulyaságáig. Ne vegye hát senki rossz néven, ha bár a' dátumok' szükiben is, con amore szeretem leírni a' nagy emberek' nevezetes cselekedeteiket. Úgy vagyok én velek, mint Girardon midőn Homért olvasta, — megvallá t. i. hogy emelkedik Ajáxal és Diomedeszszel — szintúgy én is emelkedem, mikor valami nagy ember foglalatosítja lelkemet.

Gróf HADIK ANDRÁS, 1711^{-ben} Octóber' 16^{-dik} napján született. Egy igen régi nemzetségből vette eredetét, mivel a' közelébb lefolyt század' hetvenes esztendeiben, a' Kaukáz hegyei mellett bizonyos Hadik Zsiri Herczeg találtatik, ki esztendőnként több ezer lovakat adott-el az Orosz-birodalomba, és egy Missionárius által, rokon atyafiát a' Fő-vezért több ízben köszöntette. Úgy látszik hát, hogy ez a' Nemzetség nem költözött-ki egészen Ásiából, hanem csak egy ága szállotta-meg Pannóniát.

A' híres Fő-vezér, kiről itt szóllok, elvégezvén iskoláit, a' Jé'suiták' Szerzetébe akart béállani, 's e' végett oda hagyá az atyai házat, de atya Mihály, 'sebbe esett, és nyugalom-fizetésre bocsátott Kapitány, utánna indula, és addig ostromolá unszólásaival elszökött fiját, míg a' Papnak igyekezőt szándékától elhúzná, és a' katonaságra reá-beszéllené.

1730^{-ban} mint Cornet, Gilányi Huszárai közzé álla, — később Dessewffy Istvántól, mint nagy reménységű ifjú nagyon pártfogoltatván, haladott elő ennek Regimentjében.

Nagy barátja lévén a' Római Classica literaturának, nem hagyta magát ennek üzésében katonai foglalatosságai által hátráltatni. Jól megtanult Németül és Franciaúl is, nem egyedül multságokra és katonai gyakorlásokra fordítván a' béke' idejét. Ez a' tanulási hajlandóság mindenütt és mindenkor kísérte, annak mind hasznátul, mind díszétől ékesültek minden tettei, mellyek minnyájan az igasság és emberiség' szeretete' bélyegeit viselék.

Első táborozásai az 1737-dik és 1739-dik esztendők közzé estenek. Wallis Olivier alatt vitézkedett ő akkor mint Kapitány. Ő volt az, kit az említett Fő-vezér egynehány száz huszárokkal és Ráczokkal Groczka ellen szagúldozni útnak indított. Ő kezdé-meg az ütközetet, melly a' két Fő-vezér, Wallis' és Neuperg' viszálgódásai miatt szerencsésen ki nem üthete, de megkülömböztette ő magát még a' szerencsétlenség' közepette is, és a' sorstól fenyegetett életét vitézsége által megtudta tartani.

Akkorában küldtetett ő a' Rhénusnál tanyázó Eugen Herczeghez jó forma vezeték ló csapattal, 's ezt oly jó állapotban vitte a' Herczeghez, hogy egész megelégedését kinyerné, és a' híres Fő-vezér méltónak ítélné az ifjú Tisztet közelébbi társalkodására, nagyon gyönyörködven benne egy olly ifjút találni, ki a' művelődés' lépcsőjén már szépen elé-haladott. Azonnal Fő-strázsamesternek nevezé-ki a' Magyar Felkelő-sereg mellé, és Sléziába indította. Ott egy Regiment' formálása bízatek reá; 's ebben úgy eljár, hogy az egész' ármáda' figyelmét magára vonná. Azomban más édes'b figyelmet is vont ő magára. Ezredes-hadnaggyá neveztetvén, a' legnagyobb vitézséggel verte-el az Odra' vizétől, Gróf Lichnovszky jószágától az ellenséget. Szemmel látott tanúja lévén a' Gróf és leánnya a' kastély' ablakaiból hősi tettének, dobogó szívvel csudálkozó magzatját, a' virtust becsülni tudó atya, mind ajállotta, mind adta néki feleségül. Így jutalmaztatott-meg a' vitézség, így lett boldoggá a' vitéz.

Az úgy nevezett „örököséget illető“ háborúban lépcsőről-lépcsőre emelked, és Generálissá lön. Az ellenségnek Berg-op-zoom városa' segedelmére küldött eleségét, az oltalmazó sereggel együtt elfogá.

Még nevezetesebb vala ama híres portázás, mellynél fogva megkerülvén a' nagy Fridrik' nagy ármádáját 1757-ben, Mária Therezia' neve napjára három ezer számú könnyű lovassággal csak egyszerre a' Burkusok' Fő-városában Berlinben termett, rövid idő alatt serege' számára 30,000 tallér adót szedett-bé, és hogy Mária Theréziának lovag bajnok módra kedveskedhessék, huszon-négypár finom asszonyi kesztyűt adatott magának. Tartóztatni kívánták Berlinben, 's ez okon felakarta számláltatni a' Városi Tanács a' 30,000 tallért, de észre vevé a' lest Hadik, 's nem esett a' törbe, hanem elsietett majd minden vesztes nélkül, még minekelőtte a' Dessaui Herczeg a' Fő-város' segítségére elérkeznék. — Így játszotta ki Hadik' serénysége és vigyázósága az akkori század' legnagyobb vezérét.

Nagy részt vett a' hét esztendő háború' jeles hadi tetteiben is, 's Daun, Laudont, Nádasdyt és Eszterházy Miklóst barátjai közzé számlálta. Európa' sok akkori nagy embereivel leveleze. Daun volt az első, ő pedig a' második, ki Mária Therézia' nagy keresztjével felékesítették.

Hadiknak, mint Lovasság' Generálissának adta által Serbelloni az Ausztriai, a' Magyar és Német-birodalmi ármádát Szászországban. Illy helyheztetésben Hadik ama világ-szerte nevezetes Burkus Herczeggel Henrikkel, a' nagy Fridrik' testvérével viaskodott, és őtet Freybergnél megverte. A' hét esztendő háború' végzetével, Budán lőn Fő-Katona-kormányozó és Királyi Biztos Sz. István első Királyunk' kezének által-vételére. A' Karloviczi Gyülekezet' igazgatása is rá bízott, a' Görög felekezet', és Fejedelem-asszonya' nagy megelégedésére. Érdemeinek jutalmaztatásául a' Futaki uradalmat Bács, a' Csernoviczit pedig Szerem Vármegyében, kevert királyi-adomány mellett nyerte-meg. Magyar Gróf léttére hasonlóképpen Német-birodalmi Gróffá is kinevezteték, és a' Sváb Lovag-polczon nyert ülést. —

Ebben az időben esett a' hajdanában hatalmas Lengyel-ország' felosztása. — Polgári 's egyszer'smind katonai kormányozónak téteték Hadik a' Magyar Koronához tartozó részben, 's egyszer'smind annak elfoglalására rendeltetett. Nagyon szereték és tisztelék őt' Lengyelországban.

Magyar lévén t. i. 's következésképpen esmerője mind a' szabadságnak, mind az ennek elvesztéséből származható fájdalomnak, a' szabadsága-vesztett tartomány' új elrendeltetésében, igyekezett mind azon könnyebbitéseken és kémelléseken, melyeket helyheztetése nem ellenzett. — A' Római nyelv is, mellyben nagyon jártas vala, igen segítette a' Lengyelek' hozzá való vonszódását. Természeti szégyellőségének kell tulajdonítani, hogy nem állították-fel neki a' Lengyelek, 1772-ben midőn Fő-vezér rangra lépett, és a' Bécsi Fő Hadi-tanács' elől-ülője lőn, azon dísz-emléket, melyet hálájok' jeléül, aláírással együtt, dicsőségére készítettek volt.

Ő vezérlette 1788-ban a' Szász-Tescheni Herczeg' nevét viselő ármádát.

Tíz esztendővel később, t. i. 1789-ben, neki kelle által venni a' Temesi Bán-ságban, késő őszkor, a' Törökök ellen felállított Fő-ármáda' vezérlését. — Neki kellett volna ostromolni és megvenni Belgrádot is; azomban, midőn a' Therézia nevű fregátot megtekintené, bal lábán sebet kapott és hideglelésbe esett. Erős és tartós természete' segedelmével mind a' két bajt meggyőzte ugyan igen hamar, de mivel elhitették Jó'sef Császárral dicsőssége' ellenségei, hogy 78 esztendő's korában nem fogná soká győzhetni a' hadi sereg' vezérlése, 's a' háború folytatása' sanyarúságait, a' legkedvezőbb kinyilatkoztatások mellett, az ármádától vissza hívatatták. Más nagy ember küldődött nagy ember' helyébe — Laudon t. i. Ez sokáig nem akarta át-venni a' Fő-vezérséget, Hadik pedig azt nyilatkoztatá-ki, hogy szívesen fogna alatta szolgálni. A' nagy-lelkűség' baj-vivásai csak a' nagy lelkeknél találhatók. Részt vett az egész ármáda a' két nagy ember' nemes érzéseiben — Hadikot siratta, de lehetetlen vala Laudont nem csudálni és benne nem bízni. Ne hogy a' fájdalom' és új bizodalom' nemes érzései akármi módon is ellenkezésbe jöhessenek, Hadik eltávozott magánnyába Futakra, és a' parancsoló Császár' akarátja szerencsés végbe-mentének, az az, Belgrád' megvételésének, úgy örült, mintha önn' vezérlése alatt foglódott volna-el ezen bástyája a' Keresztyénségnek.

Megholt Jó'sef Császár 20-dik Februar. 1790-ben, halála előtt kevés-sel hallá a' külső szobában Hadik' szavát, és őt' magához eresztette, 's halálos ágyából egy fél óráig beszélvén vezérével, belől a' zárt ajtón; fájdalomtól össze zúzva jött-ki a' szobából Hadik, megbetegítette szíve' fájdalma, ágyba dült, és ugyan azon esztendő' Mártiusz' 12-dikén hív és dicsősséges szolgálatjainak 60-ik esztendejében Urát a' koporsóba követte.

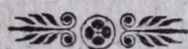
Hadik tevé-fel írásba remegő kézzel, ama szív-szaggató végső búcsúzatot, mellyel utolsó *Isten hozzádot* mondott Jó'sef Császár, szeretett ármádájának.

Három fíjat hagyott maga után Hadik; Jánost, t. i. Károlyt és Andrást. János a' Felső Magyar Kamaránál Budán Tanácsos vala — egy-ik a' legelmésebb emberek közzül, kiket ösmérék. Károly dicsősséggel esett-el a' csata-piaczon, Marengónál Olasz-országban, — András pedig még most is több sebeket 's érdeme-jeleket visel, 's attya' volt Huszár-regementjének tulajdonossa ő.

Hadik' lelkének fő bélyegei valának a' felvilágosított vallás, emberiség, Hazá-jához és Fejedelméhez egyenlően viseltető hűség, és az érdemet oly szépen ékesí-tő szégyellőség. Futakon temetteték-el, ott nyugszik a' nagy Vitéz 's jó ember' pora.

FELSŐ MAGYAR ORSZÁGI
M I N E R V A.

Tizedik Füzet.

Október 1825.

I.

Wieland' Előbeszéde Cicero' Leveleinek német fordításához.

Cicero' Leveleinek fordítója sok egyéb fordítóknál nyertesebb abban, hogy nem szükség azon aggodnia, miképen tegye Íróját a' közönség előtt esméretessé 's kedvessé, vagy miképen bizonyítsa - meg munkájának hasznos és fontos voltát. *Marcus Tullius Cicero'* neve több mint tizennyoltszáz esztendőktől fogva nem egyéb határok közzé vagyon szorítva, mint a' mellyek az emberi nemzetnek kimíveltebb részét a' durva félemberektől elválasztják. Fennmaradott írásainak nagy betse mindenektől megesmertetik 's az a' tekintet, mellyben voltak 's az a' jó hírnév, mellyel bírtak, még az Europai Romai Birodalom' tökéletes összeomlása után is, szabad úti levél 's bátorságos kalaúz gyanánt szolgáltak nékik számos vad és setét századok' folytában. Mielta azon mesterségek és tudományok, mellyeknek az emberi nemzet tsinosítása 's nemesítése természeti tzeljok, újra feléledtek, tsak nem számtalan nagy tudományú és éles eszű férfiak fordították életeknek nagy részét arra, hogy ezen írásokat azon motskoktól, mellyeket az idő' mardosó foga 's a' leirók' tudatlansága rajtok ejtettek, megtisztítsák; homályossá lett helyeiken megmagyarázzák 's a' nyelvtudáshoz 's régiség' tudományához tartozó külömbféle esméretek' segítségével az utóbbi világ' számára hová tovább hasznosabbakká tegyék. A' Görögöknek 's Rómaiaknak minden Íróik között egy sints, a' ki olly sokszor kiadattatott 's olly sokképen haszonra fordítatott volna, mint Cicero: azon sok ezer meg ezerek között, a' kik háromszáz és több esztendőktől fogva valami kevés tudós nevelésben részesültek, tsak kevesen találtathatnak, a' kik kiformáltatásoknak kezdetét néki nem köszönnék: 's talám egy minden szépre 's jóra hajlandó léleknek 's nemes indulatú természetnek nem lehet bizonyosabb jele, mint az a' mérték, mellyben valaki fiatal korában ezen nagy Romait szereti, a' kit a' természettől

F.M. Or. Minerva 4. Negyed. 1825.

néki tékozolva osztott ajándékokra 's ezeknek legnagyobb mértékben lett kimíveltetésekre nézve mind eddig senki nem csak felyül nem haladott, hanem utol sem ért.

Ha az egész Romai tudós régiségnek minden hozzánk jutott maradványai között Ciceró irásai, általjában véve, mindenek ítélete szerént első helyet érdemelnek: levelei' tellyes gyűjteménye' fordítójának meglehet bocsátani, ha azt állítani bátorodik, hogy azon levelek, mellyek: Külömbféle kissebb vagy nagyobb mértékben nevezetes emberekhez és némelly szorosabb barátjaihoz tizenhat könyvben, vulgo *Epistolae ad Familiares seu Diversos*. — Titus Pomponius Atticushoz tizenhat könyvben, — Testvéréhez Quintus Ciceróhoz három könyvben, — 's életének utolsó esztendejében M. Brutushoz irattattak, minden rendbéli olvasókra nézve, kivált a' mi időnkben minden irásai között, nem csak legkellemetesebbek és mulatságosabbak, hanem sok tekintetekben leghasznosabbak is. Hogy ezen állításnak okait mindenképen szembetűnőkké tegyem, azt az előbeszéd' keskeny határjai nem engedik: elég legyen csak a' főbb okokat egynehány vonásokkal rajzolnom.

Az a' mint egy huszonöt esztendőkből álló idő-szakasz, mellyre ezen levelek kiterjednek, tudniillik Roma városának 685-dik esztendéjétől fogva a' 710-dikig, minthogy a' legnagyobb és legrendkívülvalóbb köztársaság' utolsó esztendeinek és elenyészése legfőbb okainak történeteit foglalja magában, minden kétség kívül legfontosabb, és (ha a' világ abban, a' mi őtet legközelebből illeti bőltsebb akarna lenni) legoktatóbb része az egész Romai historiának. A' játékszin, mellyen ezen egész világot illető szomorú játék adattatott, épen ezen időben érte-el azt a' nagyságot, mellyre egy ország sem tett szert a' Romai birodalomnak sem előtte sem utánna; egy olly nagyságot, melly a' köztársaságnak, mind belsőképen mind külsőképen hibás organizáziója miatt, tellyes lehetetlenné tette az olly ropant egésznek tovább is együvé tartását. Négy olly nagy férfiak, a' millyenek csak Romában és csak ezen időben támadhattak, még soha sem éltek egyszerre, mint *Pompejus* és *Caesar*, *Cicero* és *Cató*; még soha sem látott a' világ olly nagy tehetségeket, egyfelől a' szabadságért, vagy rabságért, másfelől a' világ birodalmáért vagy halálért, egymással olly hevesen hartzolni. Még soha sem bizonyodott-meg olly szembetűnőképen, melly keveset tehetnek, a' jósággal, mértékletességgel és nemes indulattal öszvekaptsolt legnagyobb tálentomok is, a' határ nélkül való nagyra vágyás és uralkodni kívánás ellen. Soha sem tűnt jobban szembe, hogy a' világnak legbámulásra méltóbb változásai egyfelől ugyan a' dolgoknak elmúlt és jelenvaló állapotjából, a' fennforgó személyeknek természeti minőségekből öszveköttetéseikből 's indulatjaikból, egy szóval mind ezen öszvekeveredett okoknak egymásra való költsönös hatásokból olly természeti 's olly könnyen megfogható módon származnak, mintha az Istenek és Sors' tsupa nézőik volnának; másfelől még is a' leggonoszabb és legvakmerőbb a' láthatatlan hatalmasságoktól olly nyilvánóságosan elősegíttetni látszik, hogy kénytelenítetik az ember mind ezekben egy az emberi dolgokat intéző legfőbb hatalomnak titkos munkáját sejdíteni, a' melly hatalomnak a' szerentse' fia, a' nélkül hogy maga tudná, egyedül eszköze.

Van-e szükség több bizonyoságra, hogy már ezen historiai tekintelben is magokhoz vonszó erejeknek kell az ollyan leveleknek lenni, mellyek egy illyen idő-szakaszban 's ollyan embertől irattattak, a' ki nem csak szüntelen szemmel látó tanúja, hanem egyik legnevezetesebb részt vevő személye is volt azon nagy játéknak?

Úgy látszik az idők kerekben forognak 's minden elmúlt dolgokat elébb vagy utóbb valamennyire különböző formában ismét vissza hoznak. A' régi történetek meg annyi jövődölések azoknak tanúságokra a' kiknek históriájok sok ezer esztendő múlva a' régi foglenni: tsak kár, hogy ezen jövődölő szózatoknak az a' sorsok van, a' melly volt Cassandra szavainak: nem értjük, nem akarjuk érteni; nem hiszszük-el, mert nints kedviünk engedelmeskedni.

Semmi sem szolgálhat értelmes embereknek nagyobb mulatságul, mint azon magas helyről, mellyre ötlet tizenhatsz századok teszik, azoknak egész játékokat egyszerre látni, a' kik annak a' mi reánk nézve elmúlt, jelenvalóságában, mint egy láthatatlan hálóban, megvoltak fogva: látni, hogy sokszor a' legélesebb szemekkel tsupán azért láttak rosszul, mivel hozzájuk a' dolgok igen közel voltak, vagy mivel az a' Nagy, a' mire szemeknek szüntelen függesztve kellett volna lenni, aprólékos dolgok által elfedeztetett, vagy tsavaruló ösvények miatt szemek elöl eltűnt. Melly sokszor kiáltanánk nekik ha lehetne: erre jöjjetek! midőn látjuk, melly bús gondol keresik az egyenes utat vagy a' veszedelem elöl való bátorságos kitérés módját! melly sokszor sugnánk nekik ha lehetne füleikbe: nem jól választasz, kigyót tész kebeledbe, midőn a' körülöttök tolongó sokaságban a' barátot az ellenségtől nem tudják megkülömböztetni, vagy a' legnagyobb vigyázás mellett olyanra támaszkodnak, a' ki birodalmokat megfogja tsalni! Az értelmes olvasó a' ki ezen leveleket nem tsupa időtöltés' kedvéért fűja végig, ezen e' féle jegyzésekre fog alkalmatosságot találni 's gyakran kísértetnék a' legélesebb eszű 's a' legfontosabb hivatalokban 's foglalatosságokban megöszült embereket megmagyarázhatatlan tompasággal vádolni, ha meg nem gondolná, hogy azon látszatok, mellyek azokat elbódították, ötlet tsupán azért nem tsalják-meg, mivel azon dolgok, mellyek azoknak ugy jelentek-meg mint elszakasztott töredékek, néki egész egyben függésekben mutatják magokat 's mivel semmi indulatok sem zavarják-meg ítéletét, és semmi személyes haszon sem vet a' dolgokra vakító homályt.

Minthogy ezen levelek legnagyobb részint a' Római köztársaságnak belső állapotját, háborgattatását 's hányattatását, *Pompejus'*, *Crassus* és *Caesar'* veszedelmes Triumviratusát 's ennek felbomlását, egy szóval az Országnak azon nagy változását foglalják magokban, mellyet Caesar olly mesterségesen elkészített, olly elmésen elkezdett 's olly mérészen végre hajtott; 's minthogy egy olly sok nemzetek' sorsát meghatározó időben 's egy olly nagy eszű embertől irattattak, a' ki mind ezekben maga is igen bé volt szöve fonva: könnyen által lehet látni, hogy úgy is, mint a' Római köztársaság' elenyészése históriáját rajzoló hiteles irások, nem kevés fontossággal birnak; hogy a' régi Histórikusoknak, *Dion Cassiusnak*, *Plutarchusnak*, *Svetoniusnak*, 's a' t. előadásait hol megerősítik, hol megigazítják, hol ismét pótolják; és hogy általjában, sok igen betses anekdotákat 's aprólékos tudósításokat adnak értésünkre, mellyek az azon időbeli legnevezetesebb embereknek igazabb és tökéletesebb esmérésére, juttathatnak, mint magok az említett Irók.

Azonban akármelly nagy is Cicero' leveleinek históriai betsek, még is sokkal nagyobbra lehet azon érdemeket tenni, melly szerént bennünket véle magával, mint polgárral, mint Ország-kormányozóval, mint Orátorral és különösen mint emberrel olly tökéletesen megismerkedtetnek, hogy nem annyira rajzolatokhoz, mint egészen eltalált remek képekhez lehet hasonlítani. Kiváltképen ezt lehet mondani az Atticushoz és Quintushoz leg-

meghittebb 's leg-megpróbáltabb barátjaihoz írt levelekről. Ha azokban mellyek *ad diversos* titulus alatt esméretesek, sokszor úgy szólván innepi pompás öltözetben, vékonyabb vagy vastagabb fátyollal fedezve jelenik is meg, vagy szántsándékkal is, hogy ötet valamely bizonytalan 's veszedelmes barátja voltaképen meg ne esmérje, magára mesterségesen alkalmaztatott álartzát vesz: emezekben egész ábrázatja tisztán 's igaz valóságában meglátszik; a' nélkül, hogy akarná, vagy tsak gyanitana is, béhágy látni szíveinek legbelőbb rejtekeibe, 's kivált gyengeségeit, hiúságát és ditsőségkivánását magával gyakorta való, jöllehet többnyire tsak szempillantatokig tartó ellenkezéseit, a' szerentsés sorsbéli nagy bizakodásból a' szerentsétlenségbe hirtelen bizonytalanságba 's egész eltsüggedésbe való esését; 's azok eránt, a' kik vagy hajlandóságát megnyerték vagy másképp' magokat előtte tekintetbe tették akarátja ellen is lágyon engedését, egyszóval minden emberi fogyatozásait, olly hiven 's olly igazán felfedi, hogy már ezen egyenességéért is készek vagyunk minden hibáit, ember voltára emlékeztető korlátoknak, vagy felette finom organizációja és ritka mértékű elevensége természeti következéseinek tartani 's ötet még akkor is kedvelni és szeretni, mikor tiszteletünknek egy részét elveszti. Ha a' legközönségesebb emberben is, mihelyt egészen megesmérjük, találunk valamit, a' mi figyelmünket magára vonja: melly sokkal többet találhatunk egy ollyan emberben, a' kī sok rendkívül való talentomai és tsudálkozásra méltó jelességei által az emberi nemes természetnek olly magas léptsőjén áll? Ha ezen barátságos levelek bennünket legnagyobb hibái eránt is megengesztelnek: melly örömet hajlunk hozzá legforróbb szeretetünkkel és tiszteletünkkel, midőn ollyan leveleiben, mellyekben a' mesterségnek, politikának 's akármelly ravaszságnak is semmi nyoma nintsen, a' legnemesebb emberi természetnek, vele született erköltsi jósnak, mértékletességnek, haza szeretésnek, kevéssel megelégedésnek, jöltévők eránt való háláadatosságnak, mindenek eránt a' kik reá szorúlnak maga megtagadásával is szolgálatra kész voltának, és sok egyéb azon olly igen megromlott időkben példa nélkül való Virtusainak tsalhatatlan jeleit kifejezve találjuk!

Melly sokat kellene még mondanom, ha ezen leveleknek más tekintetekben való érdemeikről szóllani 's ha p. o. arra, a' miben Ciceró minden egyéb levélírókat felyűi halad, írása módjának tökéletességeire, azon egy gondolatnak vagy dolognak számtalanképen való előadására, elmességének elevenségére, az enyelgésben vagy gunyolásban kiteszó finom Atticismusára, a' néki olly természeti Sokratesi Iróniára, a' Homerus, és egyébb Görög költők' munkáira való számtalan tzelozásokra, egy szóval mindenre, a' mi írását olly elevenné, könnyüvé és természeti kelemmel biróvá teszi, ut sibi quivis speret idem, kiterjeszkedni akarnék: de az előbeszédnek illendő határjait nem akarom általhágni.

K. S.

2.

K e l e t i L i t t e r a t u r a.

V e r s e k.

1.) *Elegia. Hariri Persa Költő munkájából.*

Csuda történetet mondok barátim! vegyen abból példát magának az értelmes és okos hallgató.

Láttam én életem' virágában egy igen erős ifjat; fel vala fegyverkezve hegyes és vékony szablyával. Ugy rohant ő a' viadalra; mintha bizonyos lett volna merésében, és meg nem félemllett. A' hadakban úgy kitágította a' szorosságokat, hogy előtte a' mi zárva volt is, tárva-nyitva állott. Valahányszor megtámadta az ellenséget, soha sem jött vérbe mártott tör nélkül vissza a' harcznak viadalmából; és soha nem fogott úgy valamelly erős, bészártt, félelmes és magas várnak ostromához, hogy ezt ne kiáltották volna, midőn azt cselekedte: „Győzelem és védelem közelitnek mennyből!“ — Osztán, hány éjszakát töltött ő az ifjúság' tündöklő ruhába takaródzva! — A' gyenge szűzek adták vették tőle a' csókokat, és ő mindenfelé kedves vala és vidám. — De a' szerencse nem szűnt vala meg az ő erősségét és erejét ragadozni, mind addig, miglen az idők úgy leverék őtet, hogy legjobb baráti is tőle elállának. Tehetetlen leve akkor a' varázsló, nem tudta nyavalyáját meggyógyítani, és habozott az orvos is. Villogó szablyák sebesítették pedig meg őtet, minekutánna az ellenségtől feleletet kapott, és ő is viszont annak feleletet adott volna. Most pediglen fekszik már, miként a' vad a' barlangban; mert valaki él, alá van vetve az idő' nyomoruságinak. Imé már ma halotti ruháha van ő takarva! Hát a' megholt vándort ki fogja eltakarítani?

2.) *Elegia. Ebn Arabshah Arabs Költő munkájából.*

Hová lettek azok, kiknek arczaik, miként a' Szent Könyv, úgy tündöklének? azok a' bölcs, uraságot, méltóságot bíró szerencse' fiai, kik eloltották fénnét az égen járó holdnak, 's megszégyenítették áradását a' tengereknek? Elszórá őket a' veszélynek fúvó szele, mint elszórja Zefir a' fűvényt. Hol vagynak az ifjak, és azok, kik a' füveknek öröme és világossága voltak? Mikor ő rólok a' takaró levétetett, 's előlök a' kárpit elvonatott, úgy kitündöklött tőlök a' földnek kereksege, mintha sötét fátyolból lépett volna elő; — mindnyájan, mint meg annyi szép szemű csikók, vagy az égi nimfákat megszégyenítő gödöllyék! Felruházta őket a' szépség a' gyönyörűségeknek és vidámságoknak palástjával; 's megváltotta őket az emberek' lelke a' bal szerencsének csapásitól. A' melly helyet ők lak-

tak, vidámságra indították azt; szemek voltak a' földnek ábrázatjában, és világosság a' szemekben, és kertecskék a' mezőkben, és virágok a' kertecskékben; míg tudniillik még részegek valának, míg még felemelkedve járt az ő hamis és kellemetes pajkosságok, míg korok virított, és a' szerencse a' dolgokon való uralkodást nékiek engedte. Imé eljött a' halálnak töltögetője, és meghozá nékiek a' veszedelemnek kelyheit, és megöntözté az ő életeknek kertjeit abból a' kannából, melly mindeneket semmivé téssen. Itt hagyták a' tágas palotákat, keskeny sirokba szorittatván. És az ő elköltözések minden fájdalommal illetődött barátjaiknak örömmel tellyes poharat nyújtott, kik a' szomorúság miatt kebleiket tépik, és utánnok fohászkodván, mellyeiket verdesik. Ha volna haszna az ajándékoknak, és érnének valamit a' fogadások: bizonyára vissza-váltanák, megtartanák, és szorgos gonddal ápolnák azokat. De már a' földben lakoznak ők; oda lettek ama' kellemetességek és tanultságok; a' veszedelemnek férge töltözik azokkal, 's úgy szabadlja azokat mint az áldozandó barmokat. Letapodva hevernek ők a' föld alatt, 's ott fognak maradni a' végső ítéletnek napjáig. Eljön az ő barátjok, hogy megszólíttsa őket, és sirjokhoz tisztelettel járul; nyög, siránkozik keservesen a' sir mellett, mellyet bévont a' feledékenység; bémocskolja porral orczáit, mellyek elébb gyöngyökhöz valának hasonlók. Hívja őket: de nem felel senki, csak a' rekedtt viszszzhang a' hegyekből.

3.) *Shemsael Georgiani Fejedelem' verse.*

Az idő két napból áll; az egyik derült, a' másik borongós. Két fele van az életnek is; az egyik bátorságos, a' másik félelmes. Mondd-még annak, ki minket az időnek változásaiért kigúnyol, hogy: vallyon nyom é a' szerencse mást, mint a' kiben jelesség van? Vallyon nem látod e' a' tengert, mellynek színén a' dögök uszálnak, de legalsó fenekén a' drága gyöngyök lappanganak? Vallyon nem látod é mint fúnak a' dühös szelek? de nem törnek el más fákat, mint a' magassakat. Hány fa van a' földön, ki virított, ki száraz? de kővel csak azokat hajigálják, mellyek gyümölcseket termenek. Az égen pedig számtalanok a' csillagok: még is fogyatkozást egy sem szenved a' napon és holdon kívül. — Dicsérted addig a' szerencsét, míg jóakaród volt, és nem féltél egyébtől, mint hogy nagy hatalommal talál rajtad ütni. A' szerencse békességet tartott te veled: de te megcsalattatál általa, mert a' derült éjtszakákat sötétek szokták követni.

4.) *Ugyan azé az Utazásról.*

Útas! ne búsulj, találsz barátot a' helyett, a' kit itt hagytál. Változtasd a' helyet; mert a' helynek változtatásában áll az élet' édessége. Én nem látok szebb és kedvesebb dolgot az utazásnál; hagyd el tehát honnyodat és vándorolj. Látom én, hogy az álló víz megbüzhödik, ha foly: édes; nem az pedig, ha nem foly. Hahogy a' nap mindég az égen állva maradna: rá unnának arra mind a' Persák, mind az Arabsok. És ha a' hold soha el nem enyészne, nem látom, mit okozhatna egyebet, unatkozásnál: Ha az oroszán az erdőt oda nem hagyná: nem szaggathatná a' prédát. Ha a' nyilak a' kézijjat oda nem hagynák: el nem érnének a' célra. Végre, az arany is a' bányákban, mint a' szalma úgy hanyódik; és a' drága aloes fa is hitvány fa ott a' hol terem.

II. Arabs Példabeszédek és Szententziák.

- 1.) A' helytelen nevetés, jele a' neveletlenségnek.
- 2.) A' szó hasonló a' téjhez, többé vissza nem mehet; mert vallyon ki teheti vissza a' tejet oda, honnét egyszer kifejte.
- 3.) Az emberi dolgok hasonlóak az órán lévő számokhoz, mellyek közül egyik alább van írva, a' másik fellyebb.
- 4.) Az életnek folyamata hasonló a' krokodilusokkal tele lévő mély tengerhez. Be boldogok az olly bölcs emberek, kik csak a' parton járnak! nem méltó ez az élet annyira, hogy értte szívedet felháborítsd. Vigyázz tehát, rosszul ne tégy — mert az nem illik a' bölcshez.
- 5.) Az emberi élet nem egyéb mint részegség, mellynek édessége hamar elrepül, de má-mora megmarad.
- 6.) Jó dolog hallgatni. Ne beszélj hát ok nélkül, mert a' sok beszédnek hallgatója ki szokott fáradni. Ha a' beszédet ezüstre becsülöd: tudd-meg, hogy a' hallgatás aranyat ér.
- 7.) A' tudatlanság, holttok előtt halált hoz a' tudatlanokra, és az ő testek koporsó nélkül is el van temetve. Ha valaki lelkét tudománnyal nem élteni, nem ér az feltámadást a' feltámadás előtt.

III. Testamentoma *) Hushenk Persa Királynak,

a' legrégibb idökből.

Én Hushenk; igazgatója és Úra minden népeknek, ezt a' sok szép pénzt és száma nélkül való drága követ, India híres Királynának és derék Fejedelmének Dabshelimnek számára tettem le erre a' helyre; mivel mintegy isteni sugallásból tudom, hogy ezen elrejtett kincs ő általa fog megtaláltatni. Azomban arannyal és drága kövekkel azért tettem egyyüvé ezt a' Testamentomot, hogy midön majd ezeket a' kincseket, mellyekhez minden gond nélkül jutánd megfogja látni, térjen magába, és tudja-meg, hogy nem bölcsnek lelkéhez illő a' drága kövek' fénnjétől elragadtatni és csábíttatni, hanem hogy az életnek kecségetéseit és gyönyörüségeit felettébb szeretni fő bolondság; annyival inkább, mivel a' gazdagságok és legnagyobb birtokok is hasonlóak a' kölcsön vett ruhához, melly sokféle embereknek kezeken megtilódván, és kopván, végre elromlik; sőt olyanok éppen mint az a' gonosz szajha, ki minden éjtszaka több hálósobákat becsatangol, és több több ölelésekben részesül. Azt mondja a' Poéta is: „*Ki ásitozhatik ez életnek bizonytalan javai után? Kihez tartotta-meg valaha hűségét a' szerencse, hogy hozzánk is megtartsa? nincs ebben a' dióban gerezdje a' hűségnek, nem terjed hűség' illatja ezen halmából a' földnek.*“ — Hanem ezen tanításokat ma-

*) Indiának Dabshelim nevezett Királya — mint mondják — álmában megintetett, hogy tenne Kelet felé egy utat, kincset fogna találni. Ő felébredvén, lóra ül és megy; utjában eleibe jön egy öreg, ki azt mondja, hogy a' kincs egy barlangban van elásva. Ásnak a' szolgák, és aranyat, ezüstöt 's drága köveket vájnak ki, azonkívül találnak egy drága kövekkel befoglalt ládát is. A' Király felnyitatta azt, 's lát egy belé zárt pergament, ismeretlen betűkkel igen csinosan beírva. Magyarázót hivat, — az elolvasván magában, így szól: „*Ollyan kincset találtál Király, melly drágább az aragnál és drága gyöngyöknél*“ 's azután a' Király parancsolatjából fennszóval olvasta ezt a' Testamentomot.

gában foglaló irás szükség hogy legyen a' fundamentom, mellyen épüljön minden uralkodásnak és hatalomnak alkotmányja, 's a' forma, mellyhez igazíttassanak az országnak minden tanácskozásai. Ha hogy amaz igen bölcs Király ezen intés-forma irással minden ő szándékaiban és tetteiben tanító és kormányozó mester gyanánt fog élni: akkor az egész természetnek elbomlásáig, és az idők' végezetéig nevedni és gyarapodni fog az ő méltósága.

*„Hushenk' ezen intéseit megtartsd mint ajándékot,
„Ugy elhidd hogy birodalmad örökké fog tártani.“*

Legboldogabb a' Királyok közt az olyan, kinek hire, igazságos voltaért örökre fenn marad, és kinek példáját a' maradékok vetélkedve teszik fel magoknak követésül; minden Király pedig, ki egész élete' folyamatját ezen könyvnek (melly 14. intéseket foglal magában) törvényre szerént nem intézi, boldogtalan, és az ő boldogságának épülete a' szerencse kedvetlen szele által megingattatván, le fog roskadni; a' nagyságnak és hatalomnak felső polczáról lépcsőnként és lassan lassan alá fog az szállani, 's a' kedvező szerencse, mint a' szemérmes menyasszony elfogja attól fordítani a' maga orcáját.

1.

Az első intés tehát ez. Mikor a' Király az Országnak valami előkelő emberével barátságosan és leereszkedve él: a' sokféle gyalázásoknak és hamis vádoknak, mellyeket az olyan ellen költenek a' rágalmazók, éppen ne hidjen. Mert óvhatatlan az, hogy társaiban irigységet és botránkozást ne támaszszon az olyan, ki a' Királynak barátságával él; mivel mihelyt őtet állandó szerencsében részesülni szemlélik, azonnal találkoznak olyanok, kik az ő virágzó boldogságát megirigyelvén, a' Királyi jóságnak várát és erősségét csalárdságokkal 's incselkedésekkel áltörni, és megrendíteni törekednek. Azért őtet, midőn nem is gyanítaná, marcangolni és alattomban vádolgatni kezdik, hogy tőle a' Királynak hajlandóságát elidegeníthessék; sőt nem szűnnek-meg vádolhatására okokat gondolni ki, 's az ő jó cselekedeteinek drága gyöngyeit a' gonoszságnak fonálára fűzni fel, mind addig, míg fel tett gonosz szándékjokban véget nem érnek, mint mondja a' Poéta: *„Vigyázz hogy mindennek szavára ne hallgass, de hallgass az enyimre; mert rossz ember' szavát úgy is minden kapuban hallhatni.“*

2.

A' rágalmazókat és irigyeket meszsze távoztassa magától a' Király. Azért, mert azoknál semmi sem alkalmatlanabb, semmi sem gyűlöletlenebb, végre semmi sem ártalmasabb. Ha tehát valakit ezzel a' bállyeggel megjelelve látand, azonnal szükség, hogy annak vadságát mint valamelly tüzet eloltsa, és hogy az istentelen embernek életét mint a' száraz fát vagy szeprentét öszveégesse; nehogy az olly fajultt lélek az emberek' szemé' fénnjét elvegye és az egész világot megrutíttassa. „A' tüzet“ ugymond a' Poéta „mellynek hevétől az emberek megégnek, ha csak hamar el nem oltatik, meghűtteni nem lehet.“

3.

Az Országnak Főrendeit és előkelő Férjfiait igyekezzen a' Király a' barátságnak legszorosabb kötelével magához kapcsolni, hogy azok sokféle hivatalaik és eggyező akaratjok által, a' dolgoknak nehéz csomóit kifejtsék, és az ország' megtartására öszve esküdjenek; mert „*barátság és eggyetértés által az egész föld' keréksége meggyőzethetik; a' győzelem és egyenesség mintegy testvérek ketten egymással.*“

4.

A' ravasz emberek' álnok kecsegtetései által meg ne hagyja magát csalatni a' Király; sem az irigyek' hízelkedésének hitelt ne adjon; hanem minél engedelmesebbnek és szelidebbeknek színlik magokat, annál szorgalmasabban vigyázzon, nehogy alattomban valamilyen törjek fejeket; mert hogy ellenségből igazi jóakarót lehessen tenni, csak olyan lehető, mint az, hogy a' Caucašuson Griffek termenek, és hogy az ezüstöt arannyá lehet változtatni. A' természettel gonosz és embertelen ember semmi módon nem lehet jószívűvé, sem attól igazi jóakarát soha nem kerül. „*Őrizkedj a' száraz arcú ellenségtől, mint ki a' száraz fához hasonló lévén, könnyen lángba lobbanik; mert az olyan valódi, nyomos dolgokat nem mivel, hanem a' nyájasság színe alatt istentelen hálót készit.*“

5.

Mikor nagy munkával és nagy veszedelemmel tett szert a' Király valami nyereségre, gondosan vigyázzon, hogy azt keze közül kicsúszni ne engedje. Mert ha olly gondatlanul és ásitozva viseli magát, hogy a' szerencsét, mellyre kapott, elfolyni, és elrepülni enged: ha az egyszer elszabadult, többé semmi módon vissza nem szeresheti azt, és nem marad egyebe neki a' hiú óhajtnál és haszontalan sopánkodásnál, mint a' Poéta is mondja. „*Az ijjból egyszer kibocsátott nyíl, többé vissza nem tér, ha mindjárt azon való bánatodban kezed öszve rágod is,*“

6.

Kerülni kell a' dolgok' végbenvitelében a' felettébb való gyorsaságot és hirtelenkedést. Azért csak vigyázva és lassan bánjon a' Király azokkal. Mert nem tudom, ha nem több é a' haszon, melly a' jól meggondolásból és béketűrésből származott, mintsem a' vakmerő sietéstől okoztatott veszedelmek. „*Ne tedd dolgodat nagyon sietve; ne fordítsd el a' gyeplőt a' tanácskozásnak útjától; a' mit még meg nem tettél, könnyű lesz azt megtenned, de ha egyszer végbe vittél valamit, híjjában bánod azt azután.*“

7.

Az előrelátás' kantárját soha a' Király kezéből ki ne ereszsze. Hanem midőn öszveállott ellenségei veszedelmére törekeshetnek, ha valami, akár titkos, akár nyilvánvaló me-
F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1825.

nedéket lát ez örvényből, azt szükség, hogy tüstént ragadja-meg. Továbbá azoknak gonosz szándékait okos előrelátásával 's tettetésével mint valamelly nyíllal vágja ketté, és tégye semmivé; mert a' mint mondatik „*A' had csaknem merő fortélyok és csalások által megy végbe.*“ 'S azt mondják a' bölcs férjfiak, hogy: „*valamint a' vas másik vas által megvékonyítatik és lágyítatik; úgy az álnok embereknek töreiből ravaszszággal 's szemességgel kikaphatod magadat.*“

8.

Soha se gondolja a' Király, hogy ő az incselkedésektől, mellyeket a' rágalmozók és irigyek ellene tesznek, bátorságban légyen. Továbbá gondosan vigyázzon, hogy azok nyájaskodásaikkal és gonosz hízeltedéseikkal bé ne fúrassák nála magokat. Ugyan is mi-dőn a' gyűlölségnek és irigységnek fája mély gyökereket szokott verni az emberi szívben, micsoda gyümölcsöket hozhat az, hanemha legkeserűbbeket? „*Őrizkedj, hogy a' ravasz el-lenségeknek hitelt ne adj, kik alattomban gonosz leseket hányanak; az olly' kebel, mellyben a' gyű-lölség gyökeret vert, mindenkor tele lesz gonoszszággal és vadsággal; reád néz, szinte mézes be-széddel él, de szándékát titokban tartja.*“

9.

Az engedelmes természetet és irgalmasságot öltözzé fel magára a' Király, mint ruhát vagy valamelly palástot. Továbbá az Országnak szolgálait és őrállóit minden kicsiny véték-ért szemeszöktibe ne büntesse. Mert bölcs és magassan felemelkedett léleknek jele, az alattvalóknak hibáikban és botlásaikban mintegy megegyyezni, és a' szerfelett való ke-ménységet bizonyos szelidséggel és engedelmességgel mérsékelni. „*Már Ádám' idejétől fog-va egész eddig a' mi korunkig vétkeztek a' nemtelen és hitvány emberek; a' nemes lelkek és dere-kak pedig meghagyták magokat engeszteltetni és békéltetni.*“

Minekokaért a' nagy Királynak kötelessége az ártalmas, de alávaló bűnösöket lágy kar-ral felemelni, és mintegy a' jószívűségnek 's kegyelemnek itálával őket feléltelteni, ne-hogy különben magokat minden reménységtől elhagyottaknak gondolván, és kélttségbe esvén, valami kietlen magánosságba vonuljanak. „*Vigyázz, hogy a' hit nyájas kézzel dicsős-ségre emeltél, azt lelkednek igazságtalan dühe által földhöz ne verd.*“

10.

Minden rosszszaságtól szorgalmatossan óvja magát a' Király; nehogy rossz tettei néki nagyobb mértékkel fizettessenek vissza; mert úgy azok igen keserű gyümölcsöket fognak hozni. Azért a' rossz embernek nem szabad nyugodt és bátor szívvel lenni, hanem félni kell néki mindég a' kedvetlen szerencsétől. Mert természet szerént úgy vagyon, hogy minden cselekedet hasonló jutalommal fizettetik. Azért az emberi életnek kertecskéjét szükség a' jószívűségnek és irgalmasságnak gyengéded szellőivel mérsékelni, hogy abban a' szerencsének rózsaszála és a' mi hajlandóságainknak virága tündököljön. „*Ha jóltépek*

vagytok, önnön magatokkal tesztek jót.“ Ha jószívű vagy: viszont bővséges jószívűséggel fogsz megjutalmaztatni; ha pedig nem vagy az: keserűbb gyümölcsei lesznek a' te rosszszágodnak; mellyeket ha a' mái nap elől nem hoz is: de eljön a' nap még is, mellyben a' gonoszok számára nehéz büntetés, a' jókéra pedig nagy jutalom fog készülni.

11.

Ollyan dolgokat, mellyek személyéhez nem illenek, ne tegyen a' Király; mivelhogy sok emberek, ha magokat nem szép, és hozzájuk illetlen dolgokba keverik, nem csak feltett céljukra nem érnek, hanem azonfellyül, midőn a' magok dolgaikra vissza térnek, járatlanok és idegenek lesznek azokban. „A' varjú a' fogolynak kényes lépéseit majmolni akarván, azt meg nem tanulhatta, a' magúét pedig elfelejtette.“

12.

Jámborsággal és szelidséggel, mint valami drága ruhával kell a' Királynak magát felékesíteni. Majd hihetetlen dolog, mi nagy erő és mintegy ékesen szóllás legyen a' szelidségben. „A' jámbor ember (mint igazán mondatik) kevsr hítja, hogy nem Próféta; azért tehát a' jámborság hegyesebb a' legfinomabb törnél is, és könnyebben hoz az ellenségtől győzedelmet viszsza, mint száz hadi sereg.“

13.

Midőn az előkelő férfiak az Országban magokat állhatatossan és erőssen tartják: messze távoztassa magától a' Király a' ravasz és álnok embereket; mert valameddig az ő hatalmának szolgálói a' hűségnek béilyegével vagynak megsütve és jegyezve, mind addig az Ország' titkos tanácscsai mentve lesznek a' gonosz embereknek árulása ellen, és ők a' veszedelemnek szikráitól bátorságban fogják tölteni életeket. Ha pedig (mellynek árnyékától is óvjon Isten) a' dolgoknak ábrázatja a' csalárd és ravasz emberektől mint valamelly mocsoktól meghomályosíttatik, 's a' Király azoknak költött beszédeiket meghallgatja: akkor szinte lehetetlen, hogy gyakran a' legfeddhetetlenebb és ártatlanabb férfiak rosszszúl ne büntetessenek. A' mi ha akként történik: úgy az ollyan istentelen Királyra mind ennek az életnek pályáján, mind a' jövődőknek megújulásakor csoportos nyomorúságok fognak hárulni. A' Királynak szolgálói hívek legyenek és állhatatosok, hogy az ő tanácscsaik által kimiveltessen és tündököljön az Ország. Hahogy ők gonoszszak és álnokok: leverettetik és elenyézik a' birodalom.

14.

Állhatatlan és erőtlen lélekhez való az idők' viszontagságai és szerencse változásai által megháboríttatni. Rút dolog annakokáért az embernek szomorú állapotban, orcáját kétségbe eséssel mint valamelly porral elrutittani, és gondolkodásának poharát a' nagy bú-

bánattal mint sárral béhomályosítani. A' bölcs embereket látjuk gondokkal és bajokkal megterhelve: az ostobák és bolondok gyönyörűségekkel és mulattságokkal szoktak körül vésni. Jelessen mondja azért a' Poéta hogy: „Az Oroszlán' nyaka lánczokkal van megszorítva, midőn a' Róka minden éjjel ocsmány bujaságokban fertődzik a' házak' omladéki közt. Így az erős és állhatatos férjfiú, lábát a' szomorúság' hajlékától el nem mozdítja; a' bolond és buja pedig kóborol örömök közt mint egy kertben.“ — Azt is hitesd-el magaddal tökéletesen, hogy boldogságodnak feltett végére el nem jutándasz az isteni erőnek kifogyhatatlan áldása és véghetetlen kegyelme nélkül; és hogy az isteni kegyelemnek forrása nélkül a' legjelesebb virtusok sem fognak hozni óhajtott gyümölcsöket. „Mert nem szükségesképpen követi ám a' jelességet a' hatalom és uralkodás, hanem függ ez az isteni gondviselésnek intésétől.“

Ezen intéseknek mindegyikéhez egyegy mese van ragasztva, szintűgy hasznos mint gyönyörködtetés végett. Hahogy az a' híres Király ezeket a' meséket egészen és bőven elbeszélve hallani akarja, elkell neki menni a' hegyhez, melly hivatik *Serendib*-nek, hova — mint emlékezetben meghagyatott — költözött vala az embereknek atya számkivetésbe. Ott kell kifejtetni e' csomónak, és abban a' kertben kell virágozni az óhajtott rózsaszálmak.

Fordította
Fábián Gábor.

3.

A' Szerelemnek hathatóságáról az izlésre és érzésre nézve.

Azt mondják a' Szerelemről hogy az finomabbá teszi az izlést és mind azt, a' mi szép a' mi gyönyörködtető, édesebben érezteti. A' poetáknak állítása szerint a' Szerelmeseknek az egész természet szebb.

Jóllehet én ezt nem tapasztaltam; mindazáltal nem mondok egészen ellene. Mert ha valamelly Szépnek társaságában voltam, a' ki nekem tetszett és ezen kellemes látogatás után bort ittam, éreztem, hogy az izlésem akkor minden tsepp által érzékenyebb lett, mint máskor. A' Szerelem a' közepszerű bort jóvá, a' jót legjobbá változtatja. Hogyha már egy szép személy társaságából eredt gyönyörűség egy olly fél Filozofusznak, a' ki nem szeret, és az érzékeny szívvel tsak tréfát üz, izlését megjavítja; mit nem mivelhet az annál, a' kinek szerelem egész szíve?

Én egy jó barátommal mindég erről beszélek. Az ő izlése finom és ennek finomságát Lotte eránt való szerelmének köszöni. Tsak még tegnap is a' szerelem' hatalmáról mulattam vele magamat. Ő a' legderültjebb és vigabb ábrázattal jó hozzám, megölel és elra-

gadtatva ki fakad: oh mint szeretem őtet, hadd nyomjam őtet közelebb szívemhez. Szermei, mikor azt mondja, az érzékenységből ferednek. Úgy tettem magamat, mintha egészen hideg vérű volnék, és azt mondom neki: Ezen szerelmes indulatodnak talán csak nem én vagyok tárgya? Te bizonyosan Lottétől jössz? Úgy van, ez a' válasza, én Lottétől, azon szeretett Leánykától jövök. Jelentem tiszteletét. De miért vagy te olly hidegvérű? Nyomj reám egy pár tsókot. Jól van, jól van, mondék, beszéljünk valami fontosabbról. Ma egy megtestesült Izetlenséggel esmérkedtem-meg. Vettem magamnak annyi időt, hogy lefessek; elolvasom, halgassd-meg. Nyomtattassad, nyomtattassad ki, felele, egy kevesé hevesen; én nem akarom hallani. Mi közöm a' bolondokhoz? Beszéljünk a' Szerelemről és a' barátságról. Én nem akarok a' Szerelemről beszélni, azt mondom neki, tettett haraggal, boszorkodom a' Szerelemre. Mihelyt szerelmessé lettél, megszűntél barátom lenni. Te engemet megölelsz, megsókolsz, hizelkedel és én talán azt gondoljam, hogy ezen ölelések és hizelkedések az igaz barátságnak jelei. Hibázol. Tudom hogy megsalsz. Mind ez csak Szerelem és következésképen hamisság. Nem engemet, hanem én bennem Szeretődöt öleled. Haragszom Lottédra. Ő tőlem sokat elvon. A' Szerelem a' barátság eránt minden izlésedet elfogta. A' Szerelmesek barátjaiknál igen szélyedt gondolatuk. — A' Szerelem elvette izlésemet a' barátság eránt, azt mondd? így válaszolt érzékenyen ezen barátom; sőt az azt inkább finomabbá és érzékenyebbé tette. Nem tudod, melly alkalmas az ember a' barátságra, ha szeret. Azt mondd, hogy én Szeretőmnek nézlek, ha megsókollak. Nem szívelheted-e ezt? Nem szívelheted-e hogy téged ölelvén, Lottét képzelem ölelni. A' te izlésed a' barátságban még nem olly finom, a' millyennek gondold. Én ezt megbizonyítom. Tudod-e azt, hogy háladással tartozom azért, hogy Lottéra neheztelsz? Nem tetszik-e neked ezen háladás, vagy azt inkább úgy nézed, mintegy új gyönyörűséget, mellyel a' barátság áldoz? Azzal vádolsz hogy barátaimnál szélyelt gondolatuk vagyok. Meglehet; de tudod-e azt Édesem, hogy a' könyvírók is elszélyedt gondolatuk, és hogy az ő széledezések nem igen kellemes. Nem de nem akartad-e előbb egy Izetlennel rajzolatját előttem felolvasni? Én azt mondom: Lotte igen szeretetre méltó Leányka; és te arra azt mondd: Én egy megtestesült Izetlenséggel esmérkedtem-meg. Melly nagy külömbség ez! Nem lett volna-e kellemetesebb, ha a' kék szemű Leánykáról beszéltél volna? A' kék szemű Leánykáról felelek én. Igaz, hogy az egy különös Leányka. Én őtet igen becsülöm. Igen, igen szeretem a' társaságát. De te tudod azt, hogy én szabadon akarok szívemen uralkodni. Ő szép, értelmes; az igaz: de én szabad akarok maradni. Mit használ szabadságod? úgy mond ő. Kövesd az én tanácsomat, ne szálingálj, szeresd-meg. Hadd legyenek mások Könyv-írók; te ifjú létedre eleget írtál. Szeress, a' szerelem ezer gyönyörűséget éreztet, melly nélkül most el lenni kéntelenítetel. Te ugyan most megelégedve élsz, de koránt sem annyira, a' mennyire élhetnél, ha szeretnél. Sokkal több hasznod volna a' barátságból, mint most. Csak képzelj melly vígak lennénk, ha egymást meglátogatnánk és te nekem Szeretődödről, én pedig Tenéked Lottémről beszélnénk. A' barátságnak kellene mind addig még nem igen nagy, míg egymásra titkokat nem kell bízni. Melly titkaid vannak még most? Ollyan titkaid, mellyeket még az egész világban elterjeszthetsz. Fogadd szavamat és szeress. Nem, nem, te engemet reá nem veszel, mondék, mosolyogva. A' Szerelem ugyan, megen-

gedem, hogy igen szerencsésé téssen, és azt is hiszem, hogy igen sok kedvetlenséget is okoz. Megengedem hogy te igen megelégszel azzal, hogy ha Lottéddal magán beszélhetsz; de felfogadok boszszús és néma maradsz, ha még egy társalkodó is érkezik, a' ki azt gondolja, hogy éppen annyi érdemei vannak, mint neked és Lottéval éppen olly biztos hangon fog beszélni. Szerencsétlenségedet alig ha észre nem veszed 's gyönyörűséged elmulik. Azonkívül azon finom érzés, mellyel másokat megelőzől, nem Te töled magadtól ered, hanem egyedül Szeretőd' kegyelmétől függ. Hogy a' Szerelmes jobban és elevenebben érezzen, vagy megkell neki Szépjének különös szerelméről győződve lenni, vagy legalább azon reménységgel kell neki magát biztatni, hogy szeretni fog. Te minden pillantásban veszedelemben forogsz, hogy finomabb érzésedet elveszted. Lotténak egy kedvetlen pillantása nem tsak más emberekhez hasonlóvá tehet, hanem egy időre minden érzésedet is elölheti. Tsak egyszer lenne kegyetlen erántad, mikép' elszomorodnál azon. Ha előbb a' Tokortsi tsiger is jó ízű volt, most a' Tokayi bor, izét is alig éreznéd. Nem, nem; én nem teszem ki magamat ilyen veszélynek.

Mind ezt megengedem, így válaszolt azon Barátom; legyen Igazad; mindazáltal én tsak azt javaslom hogy szeress. Mikor ment az ember minden kedvetlenségtől? Talán azt véled, annyira érzéketlennek tartlak, hogy azon sem indulnál-meg, ha valaki, a' ki Stilfrid historiáját is alig tudná megítélni, határozó hangon gántsolná munkáidat. Mi Szerelmesek néha ugyan elszomorodunk; hanem ezen elszomorodásunk nekünk jobban tetszik, mint akármi a' világon. Kedves dolog is előttünk, kedvetlen is (mind a' kettő öszve fér) hogyha Szépeink néha megboszonkodnak reánk. A' haragra mindenkor kegyelem következik. Bizvást szeress. Nem, engemet, azt mondám, nem veszel reá; én még nem akarok szeretni. Te még nem akarsz szeretni, viszonozá ő. Mintha biz az, a' te akaratodtól fügne. Ki tudja, mit tehet az a' kék szemű Leányka. Megint azon Leánykáról beszélsz, felelék én. Tudod hogy én őtet igen becsülöm; ő szép; de én nem akarom szeretni. Tudod-e azt? Jőjj, menjünk, látogassuk-meg. Ezen szavakkal végeztük beszélgetésünket 's elmentünk.

Gondolkodtam azután is, mi lehet az oka, hogy a' Szerelmesek érzékenyebbek. Ennek, úgy vélem, alig ha nyomába nem akadtam. A' Szerelmest, akárhol légyen, mindenütt késéri Szeretőjének képe; a' bizonyos: mindenütt, a' hol van, Szeretőjével beszél; ez egy ollyan igazság, mellynek egy kis bizonyítás kell. De a' Szeretőjéről gondolkodni és azzal beszélni, nálam mindegy: mert a' gondolkodás tsak a' hang híjával van; a' beszélésnek pedig tsak az a' hija, hogy Szeretője nem hallja azt, a' ki arra akkor sem vigyáz mindig, mikor vele beszél. Látjuk, hogy e' kevés külömbség 's tsak annyi mind a' matematikában a' véghetetlen kitsinység, mellyre nem vigyázunk. De ugyan mit beszélhet a' Szerelmes Szeretőjével, ha ennek társaságán kívül van is. Azt beszéli, a' mit mindig mond, mikor nála van, hogy szép, hogy kíván neki tetszeni, hogy őtet véghetetlenül szereti. Ez ugyan mindig egyre megy ki; tsak hogy a' Szerelmes elmés 's hizelkedéseit nem mindig úgy fejezi ki: A' Kis-aszszony igen szép. Ezen nyilván való ditsérete által megutáltatná magát. Ő tsalfább, tükröt tart eleibe, mellyben szépségét megláthatja. Egy mívelt Leányka azért nem boszonkodik-meg, hogy tükröt tartanak eleibe. Ezt teszi a' Szerelmes, midőn azt akarja, hogy Szeretője eltalálja melly igen hasonlít mindenhez, a' mi

szép a' természetben. Ugyan ezt teszi akkor is, midőn távol van tőle. Azon kívánság, hogy valami Szépet gondoljon felőle, okozza azt, hogy mindenben, a' mi érzékeinek kellemes, Szépének képét legalább ketseinek hasonlatosságát keresi 's találja. Így tehát a' Szerelem valamennyire figyelmetessé tesz, a' figyelem pedig ébreszti az érzést és izlést. Következésképen a' ki érzését 's izlését mívelni akarja, szeressen, ha kedve van, 's szerét teheti.

S. J.

4.

A' titkolódzó, fontoskodó és letzkéző Társalkodókról.

Társaságainkban semmi sem különösebb mint a' jó karakter, mivel egy sem ritkább ennél. Az illyet talán tsak későn veszik az emberek tekintetbe; de mindég megtartja azt a' tekintetet, mellyet egyszer nyert. Azoknak, a' kik magokat másoktól megkívánják külömböztetni, nevetséges karaktere, tsak egyszer különös, másodszori látásra hozzá szoknak.

Tegnap egy társaságban három nevetséges emberek foglalatoskodtatták figyelmetességemet, egy titkolódzó, egy fontoskodó, és egy letzkéző. Tegnap különösöknek látszóttak; ma már hozzájuk szoktam 's szinte olly kevesé figyelmezek reájok, mint akármelly tsatskára, kivévén, ha még egyszer kedvem jönne nevetni rajtok. A' nevetségeseknek ezen három nemét semmivel sem lehet inkább gyötreni, mintha számba se vesszük őket. Én, a' kinek gyötrésekben kedvem telik, szívesen megesmértetem velek Olvasóimat, hogy a' társaságban azokon semmi különös se láttassék.

A' titkolódzót szemeiről 's artz-vonásairól, mellyek mind meg annyi titkoknak jelei, azonnal meglehet esmerni. Bízvást várhatni, hogy mihelyt száját nyitja, titkos dologról akar szólni. Mindég ollyan hangon beszél, mintha valakire valami titkot akarna bízni. Egy jó barátjánál hallott valamit, de az ő tőle, ugymond, senki sem fogja hallani: még is mind addig beszéll hosszasan 's tekervényesen róla, míg a' társaságnak ujság-kívánását fel nem gerjeszti. Kérik unszolják, hogy beszéljen valamit titkából. Gondolkodik, a' felét rázza: nem tudja, ha ugyan mondjon é valamit vagy sem. Végre enged, beszéll; de a' személyek neveit elrejtí még pedig olly szorgosan, hogy azokat ugyan el lehet találni 's még is azt lehet mondani, hogy azokat nem nevezte-meg. Némelly környűllállásokat ki hágy; ezek, ugy mond, a' legfontosabbak: ezeket nem szabad kimondani és kéri a' társaságot hogy többre ne unszolja. Kér bennünket hogy bizodalmaival vissza ne éljünk, és a' dolgot másnak ne beszéljük és az mind a' mellett többnyire olly tsekélység, mellyet az

egész világ tudhat. Mind azt, a' mit mond, hiteles emberektől hallotta. Ha valamit beszél 's azt mondják neki hogy azt már úgy is tudja az egész város, azon bámul, tsudálkozik, annak az ő állítása szerint titokban kellett volna maradni. Ő már azt régen tudta; de nem akart fölöle szólni. Szánakozik azokon, a' kiket a' dolog illet, sajnálja hogy nintsenek halgatni tudó barátjaik, boszongodik azokra, a' kik semmi titkot sem tudnak magokban tartani, pedig épen ő az, a' kitől azt néhány nap előtt megtudták. Egyszer'smind azt állítja, hogy ő tud halgatni, hogy ő belőle semmit ki nem vehetnek, ha ő reá valamit bíznak. Másoknak mindazáltal mindég fülébe sugdoz 's az olly történetet, melly minden újságban meg van, egészen titkon beszéli. E' mellett artzája kétes és sokat jelentő, annyira, hogy meglehetne esküdni, ha nem esmérnék, hogy minden jelenlévőkről rosszszat beszél. Mindenben a' mit lát vagy hall, ollyan titkokat talál, a' mellyek, az ő állítása szerint, idővel fognak kifejtődni. Ha azt kérdik tőle, mit akar e' vagy ama' dologban tenni; minden tettei, bár melly tsekélyek is azok, ollyan titkok, mellyeket idő előtt nem nyilatkoztathat ki. Ő reá nézve semmi sem olly tsekély, a' miben titkot nem találna 's artzvonagatásaival észre nem vetetné hogy ő tovább lát. Ő nem úgy ítél, mint mi, többnek kell a' dologban lenni, mintsem gondoljuk. — —

A' titkolódzó furtsa teremtés. Senkit se lehet könnyebben megtsalni, mint őtet és ő mindennap megtsalattatik, mert azon kívánsága, hogy titkokat halljon, könnyen hívővé teszi. Mindenütt avval ditsekszik hogy tud halgatni; de vigyáznunk kell hogy valamelly titkot ne bízzunk reá. A' titok sohol sem lehetne bizotalanabb kezekben, mint az öveiben. A' legalkalmatosabb eszköz a' titoknak köz-hírré változtatására az, ha azt titkolódóra bízzuk: mert ha azt tőle nem lehet is hallani, meglehet rajta esmerni. Mind a' titkolódónak mind a' fontoskodónak hibái ugyan azon egy okból származnak t. i. abból hogy magok fölől sokat tartanak, azzal a' külömbiséggel, hogy az elsőnek önszeretete mulattató, a' másiké pedig megbántó.

A' fontoskodó minden beszédével azt akarja mondani hogy ő sokat tart maga fölől. Ő mindenütt fontos személy, fontos a' társalkodásban, valamint társaságai, Esmerősei, és fontos tettei által is. Ha vannak barátjai, azokkal úgy beszél, mint egy nagy Úr a' maga barátjaival. Kevés emberek vannak, a' kiket maga felett vagy maga mellett lát. Képzelt magasságából mindenekre tsak fél-válról tekintget. Egy bizonyos kevély udvariság 's alázatoság van benne, melly által másokat arra akar venni, hogy kétszerte udvariabbak 's alázatosabbak legyenek eránta. Szívességét olly móddal teszi, mellyből kitéssék hogy a' fölől maga nem sokat tart. De hibáznánk ha ezen megvetést nagy lelkűségnek, és tulajdon hasznával nem gondolásnak tartanánk. Fő-célja, hogy minél kisebbnek látszik előtte, annál fontosabb legyen annak, a' kivel azt teszi. Ha esmerőseiről szól a' társaságban, Ministereket, titkos Tanácsosokat és másokat ollyanokat nevez, a' kik azoknál nem sokkal alább valók. Minden, a' mit tesz, olly tselekedet, a' mellytől sokaknak szerencséje vagy szerencsétlensége függ. Tsekélységgel nem foglalatoskodik; a' természet alább való lelkeket is teremtett, a' kik nem olly fontosok, mint ő: ezek bajlódjanak kitsinységekkel.

Hogyha nevetni akarunk, tsak az illyen fontoskodókra figyelmezzünk. Vannak illyeknek a' tudósok és minden állapotú 's korú emberek, még az ifjak között is. Én az ifjaknak azt óhajtom, hogy magoknak épen az által szerezzenek tekintetet, hogy magok magok-

nak tekintet adni igyekezzenek. Az ifjúi kornak úgy is annyi hibát tulajdonítanak, hogy nints szüksége azon hibák követésére, melyek többnyire csak a' meglett emberek' és öregek' tulajdonai. Ezen hibáktól könnyen megmenekedhetnek az ifjak, ha meggyőződnek a' felől, hogy a' szónak igaz értelmében csak azok lehetnek fontosok, a' kik nemeknek jó 's nemes tulajdonságaikkal bírnak.

A' letzkéző Társalkodókat alig lehet egészen a' tsátságoktól megkülömböztetni, mivel igen sok hasonlatosság van közöttök. Más tsátságok nem gondolják azt magok felől, hogy ők igen bölcssek, csak azért tsátsognak, mivel fenn szóval akarnak beszélni: de a' társaságok' letzkézői mindég sokat tartanak értelmök felől. Valahol vannak, mindenütt tanítanak és minden jelenlévőket tanítványaiknak tartanak. Akármit mondjunk, ők gáncsolnak bennünket. Minduntalan engedelmet kérnek hogy nem úgy ítélnék, mint mi 's minden oktató beszédeikkel többnyire csak azt tanítják, hogy magok nevetségeseek. Tsak egy-néhány óráig halgassuk őket türelemmel, minden tudományokat vagy legalább annak nagyobb részét kitálalják előttünk. Ők sokkal inkább szeretik az igazságot és az embereket, mintsem hogy csak egy alkalmatosságot is elmulasztanának, mellyben ha másra nem is, legalább egy mondásra taníthatják a' körülöttek lévőket. Idővel ezen letzkéző hanghoz úgy hozzá szoknak, hogy mindenütt a' társaságra való minden tekintet nélkül, férjfiak és aszszonyok előtt, egész beszédek tartanak. Ha velek békeességben akarunk lenni, tanulni kívánóknak kell lennünk: az igazságot erővel is reánk kötnék, ha ellenek mondanánk, vagy szavaikat a' Sz. Irás szavainak nem tartanánk. Én a' társaságokban magamat többnyire igen tudatlannak tettetem és akkor nem sokáig tart oktatások, 's legalább azt nyерem, hogy nem kábulok-el lármájoktól. Ellenben akkor eltűrhetetlenek, ha olly együgyűeknek mutatjuk magunkat, mintha őket nem értenénk és tőlök magyarázatot láttatunk kívánni.

Bruyere arról, a' ki mindég azt vitatja, hogy ő betsületes és jó szívű ember, azt mondja egy helyen, hogy az a' betsületes és jó szívű embert követni sem tudja.

Hasonlót lehet mondani a' titkolódzó, fontoskodó és letzkéző emberekről. Ők a' halgatni-tudót, a' tekintetben lévőket és a' bölcs embert kívánják másolni, de a' legszerentsélenebb foganattal. A' becsületes ember soha se mutatja se beszédével, se szemeivel, sem artz-vonogatásaival azt, hogy magát halgatni tudónak, tekintetben lévőnek és bölcsnek tartja.

Szabó Jósef,
Professor.

5.

A' R a j o s k o d á s r ó l.

Azon jelenetek között, mellyek az egyházi és világi történetek' mezején e' folyó században feltűntenek és mindekkorig látszatnak, minden gondolkodó fők' figyelmét megérdemli a' köröskörnyül ébredező és magát külömbféle alakokban mutogató *Rajoskodás* (Schwärmerei.) Van divatja külföldön a' toll-harcznak mellette is, ellene is; sőt toll-harcznál töb're vetemedik miatta az ember, gyűlöletes meghasonlásokra, öszveütközésekre, élő-szóval, tettel, valósággal. Mert nem semmi tekintetű, hanem érdemekkel fényeskedő férfiak avatkoznak bé ügyébe. Német-országban szintén a' templombeli tanító-székekre is felviszik e' tárgyat, mint ezt Ammon és Dräseke, leghíresebb élő Szónokok felől, könyömtatott munkájikból nyilván tudjuk; 's a' mi különösebb, emez a' rajoskodásról prédikálván azt vitatja, hogy nélküle nincs is mély vallásos érzelem. Amaz ugyan ellene kél-ki a' dolognak, és hibaképpen adja elő. Azt lehetne vélni itten, hogy a' ki ellene kél-ki a' rajoskodásnak, az maga is részes benne: ellenben a' ki kardot köt ellene, gyalázkodván, mocskolódván, az minden rajoskodástól tiszta. De nem úgy tapasztaljuk lenni. Írhat valaki a' rajoskodás ellen hosszú értekezéseket, írhat egész könyv-nyalábokat, észre nem vévén, hogy maga van bele süllyedve legmélyebben. Viszont mellette is felemelheti szavát, a' nélkül hogy a' mótely el volna ragadva reá. Melly által azonban nem történik egyéb annál, a' mi más esetekben, tudósokkal már elégszer megtörtént. Heron az emberi élet' örömeiről szőlő könyvét tömlöczben sanyarogva írta, hol azoktól éppen el volt zárva. Ellenben Beresfordnak az élet' szenvedéseiről szerzett könyve, izléssel ékesített tanulószobában minden öröm-élés és könnye'bség közepettén készült. Berton, a' Melancholia' felbonczolásának Írója, a' legvidámabb lélek és a' legjobb kedvű mulató-társ volt. Ellenben Blumauer, melancholiával rakva, írta még is szeszéllyel tellyes travestált Aeneisét. Roterodámi Dezidér Rézmán (Erasmus) századjának csillaga és a' felelevenülő tudományos világ Phoenix-e, szerzette az Esztelenség' magasztalását (Encomium Moriae) remekjét minden dolgozásainak, példányát az ékes-szóllásnak és tudós elmésségnek. Nem régiben pedig Genevának ama' nagy hírnévű Physicusa, Dr. Jurine, ki a' gége-gyuladással írt koronás munkájával a' Napoleontól kitett nagy jutalmat elnyerte, maga ugyan azon nyavalya' nemében találta halálát. 's t. Így eshetik az is, hogy a' kik rajoskodásról, mint valami megvetendő vétekről utálattal szólnak, éppen önmagok lehetnek rajoskodók. Sőt némelly érteményben elmondhatni, hogy bizonyos mértékű rajoskodás' állapotjában vagyon jobbra minden ember. Csakhogy a' rajoskodást, — melly átaljában is már valami nagyított

és józanságon túl vitt cselekedet' ideáját fejezi-ki, — nem szük, hanem széles jelentményben kell felvennünk, megkülömböztetvén annak többféle neveit is. Vagyon t. i. érzéki-ségi, képzelődési (a' tulajdonképpen való) és észbeli rajoskodás. A' ki egyikféle ellen kikél harczolódva, maga talán ugyan ennek másik nemében bűnhődik. Hogy tehát kites-sék, voltunk e már valamikor, és vagyunk e, legalább néha néha rajoskodók vagy sem: vizsgáljuk-meg az ember' efféle lelki állapotját mind a' most említett három nemei sze-rint; a' helyett, hogy annak logikai körül-írását (definió-ját) adnánk, melly kinek igen is szükre szabott ruhához, kinek pedig egy olly zsákhoz találna láttatni hasonlónak, melly minden ember' testét béveszi, és így különösen senkiéhez sincsen szabva.

1. *Érzéki rajoskodó*-nak az ollyan embert nevezhetni, ki élet-módjában és külsejében a' közönségesen szokott rend és mérték -tartás' ösvényéről eltávozik, akár kicsapongás, akár megvonulás által. Feltaláljuk ezt az állapotot egy felől a' nagyon külözködő élet-módú ri-deg embereknél, kiknek példányai in puris naturalibus vagynak szemünk előtt a' piszkos fös-vényekben, cynicus erkölcsű régibb ujjabb Diogenesekben, Cratesekben, ember-gyűlölő Timonokban, Kátókban, Kozmopolitákban, természeti emberekben és sok szoba-szenyes tudósokban. De ugyan ez az állapot jelentgeti magát más-formában és legkivált a' feslett életűek és Epicureusok körül; midőn valaki egyik látogatásból, játékból, tánczból, ven-dégségből, lakozásból a' másikba ögyeleg; a' nappalt éjszakává, az éjszakát nappallá vál-toztatja, és magát a' felingerültségnek, köny-elműségnek és kábító vígadozásnak olly álla-potjába helyezi, melly egy balgatagságból és vétekből a' másikba döntögeti. A' társas élet' alattabb karaiban ez utóbbi neme a' rajoskodásnak mindenképpen nyilván vagyon; hol az illetén tévelygés' gyakor előfordultta részegséget, tobzódást, házasi viszátkodásokat és tápláléki szükség-látást vonson maga után. A' rajoskodó korhelyek és dolog-kerülők' száma pedig a' község között napról-napra nemhogy fogyna, hanem inkább nő szemlato-mást. — De a' közép-sorsú karokban is mindenütt találni olly emberekre, kik mingyárt korán reggel fejeiket erős italokkal megkábítják, legszorgatóbb tenni-valójikat futva sietve viszik végben, csakhogy a' víg lakozás és hujjongató dözsolés' estvéli óráját el ne mulasz-szák; sőt a' játéknak, testi gyönyörködésnek szentelt hosszú éjszakákban a' csendes és lármátlan megittasodás nálok még mérték-tartás' neme gyanánt tekintetik. — Sokan magok azon Familiák közül is, mellyek fönségesebb kötelességekre hivatnak, nem mentesek ezen nemű rajoskodástól. Kapva kapnak ők minden kis puha előitéleten, mellyel az időnek erős és komoly intése ellen felfegyverkezzenek; tagadhatatlan saját szegénységökből még csúfot üznek és vele ujjat húznak olly fény-üzés által, melly maga-hittségöket ugyan táplál-ja, de romlásokat sietteti; a' hosszú hetek' folytában egyik szédítő társaságból, egyik buja poharozásból és lelket szívet bódító játékból a' másikba támolognak. Sőt rájuk néz-ve a' vallásos épülésre rendelt szent napok is, — mellyek a' többi rangú rajoskodókat ta-lán még kijózanítják, elméjüket csak egy kis ideig is felderítvén és dözsolésben rongált ér-zékeiknek pihenést hozván, — mint nagyon testi emberekre nézve, egészen elveszelőd-nek; ugymint a' kik amazoktól való külömbözésüket abban is keresik, hogy minden Szen-tet kevélyen megutálnak és vakmerően letapodnak.

Az érzéki rajoskodók' kicsapongó felekezetéhez számlálándók mind azok, kik bizo-nyos tárgyakban kíváltképpen való gyönyörűséget keresnek és találnak; kiknek szenvedel-

mők vagy vadászásban, lovakban, ebekben, macskákban, madarakban, képekben, ritkaságok' s régiségek' gyűjtésében, olvasásban, könyv-szerzésben, néha szinte természettel ellenkező testi kívánságokban (paederastiában, sodomai bűnben, 's t.); mely szenvedelmeket pedig elmulthatatlanul kielégítik, szintén erejük', vagyonjuk' és egészségök' feláldozásával is. — Elég ártalmas neme a' rajoskodásnak! De az emberi nemnek még ennél is ártalmasabb sőt gyászos tévedéseikhez tartozik.

2. *A' képzelődési rajoskodás.* Efféle állapotban lenni rendszerint és legkivált az olyan embert mondjuk, ki esméreteinek eredete és képzése körül nem lelke és értelme' törvényeiből, hanem belső homályos érzelmeinek álhatatlan és mulékony képeiből indul ki, és így magának egy oly világot teremt, mely a' jó Istennek rendszerinti és természeti világától egészen különbözö. Itt reményl egyik paradicsomi boldogságot, szerencsés familiás életet, szakadatlan öröm-élést, tiszta gyönyörűséggel vidámsággal; minden baj, veszödség, bű, gond nélkül: 's ez az Ifjuság' szokott ábrándozása, mely különbféle úton-módon, névszerint a' tanuló ifjuság között a' csintalan románok és költeményes munkák' meg nem választott öszveolvasása által mindegyre ébresztetik és ápoltatik. Amott egy másik az ő Teremtő Urát és Istenét, vagy azt a' Szentet, a' kit imád, előbb érzeményeinek és emberi indulatjainak minden gyarlósággal felruházza, és úgy ülteti csalárd kegyeskedés hév buzgódsái közben mennyei trónusra: ez a' vallásos rajoskodás, melynek sötét kebeléből régenten a' sok Isten-tartás és pogány bálványozás pezsdült elő, 's mely e' mi időnkben is ezerféle árnyék-képekben tolakodik ki a' Keresztyénség' verőfényére, ennek mocskául és gyalázatjául. Viszont egy harmadik ezen csudálatos képzeteken építi a' jelentések és Isteni kegyelmek' ürügyét, akarván imádságai és csuda ígéji által jövendőt mondani, betegeket gyógyítani, 's a' Lelkek Világának minden titkait feltakarni: erről esmerni reá a' bűvös-bájos, csaló és csalódott rajoskodókra, minéműek nemesak a' tudatlanság' sűrű homályában vakoskodó élő nemzetek között támadnak, hanem (fájdalom!) még a' Keresztyének, sőt éppen azon Ország' lakosai között is, melyből három századdal ezelőtt, a' mindennemű felvilágosodás első sugárai olly ható erővel nyilván kitűntenek. Fő-tulajdonjok az efféle rajoskodóknak, — valamint a' gyenge lelkeknek közönségesen, — hogy minden ollyastól hamar és könnyen érdekeltetnek, valami magán a' bámulatosnak és titokkal teledesnek színét viseli; úgyhogy nekik a' leglelketlenebb, elcsavartabb, homályosabb és nehezebb irományok a' legkedvesebbek, csak merész kép-alakokat és sok tarka ábrándozást vezessenek eleibe lelkeiknek. Vallás' ügyében ez a' rajoskodás szokta szülni vagy a' megzabállott világias indulatnak halál-jegét, vagy a' mértékfölötti feszültségnek és bódításnak repdeső hideglelési forráságát; mindenkor pedig együtt jár vele az, hogy a' fennálló Egyházakhoz maga-szabástól idegenkedik, és egyebek eránt tőrödelmetlen.

A' rajoskodás ezen nemében tévelyegnek a' magnetizálók, inspiráltak, ekstatikusok, víziókat látók, phantasták, pedánsok, charlatánok, bigótok, enthuziasták, szabad-körmivesek; ezeken kívül ama' sok ujjonnan keletkezett kegyeskedő vallásos apró felekezetek mind-együl-egyig, mellyek Angliában, Helvetziában és Német-országban elszaporodnak; ebben léledzenek különösen az úgynevezett mysticusok. A' mysticizmust, az az a' belső életről, a' szív' érzelmeiről szöllő tudományt, Harms, a' legjelesebb Ékes-szóllók' és Hit-tudósok' egyike, a' mélyebben érzett minden vallásos indulat' elő-iskolájának állítja. A'

minthogy eleitől fogva akármely Nemzetben, Vallásban, Felekezetben, a' kik egyebek felett mély vallásos érzéssel tündököltek, a' mysticizmusnak barátjai voltak. Nem éppen üres ettől maga a' Keresztyén Vallás is. És ha megáll, a' mit egy ritka ember-esmeretű újabb Philozophus, Pascal mond, hogy csak szívünkkel hiszünk nem eszünkkel: megtulajdoníthatjuk a' méltányságot vallásra-béfolyás' ügyében a' tiszta szív érzeményninek is. Nyavalya marad lélekben a' mysticizmus mindenkoron; de, ha felderült ész és erős álhatatos akarat tartja mellette a' kormányt, talán csak oly nyavalya, minéműben a' nagyobb költői lelkek is szenvednek, kik paroxysmusok' közepettén magok (Plátó szerint) az élet' legfönséges' b' javában részesülnek, egyebek' gyönyörködésére pedig szülik legdicsőbb remekeiket; vagy oly nyavalya, minémű a' tengeri szép csigák' sebe, mellyből a' drága gyöngy forr-ki. Azonban mivel felette igen kevés a' tiszta szív, úgymint a' melly egyedül képes az értelmet a' Hit' világához felemelni; mivel továbbá az emberi szív gyakorta változik, állhatatlan 's ingadozó; mivel homályos érzelmei az Észet is olly alkony-derüléssel burkolják-be, mellyben tévelygés és igazság folynak öszve; mivel végre azon határokat, mellyek között az érzeményeknek tartózkodniok kellene, élére kijelelni még eddigelé nem tudjuk: azért ezen elrejtett tudományban mind e' máig napig nem akadhatott igazi Tanító, csak megannyi sok tanítvány, mellynek serege pedig töbnyire határon túl jár, esmeretlen úton és homályban tapogat, 's következésképpen rajoskodik. *)

3. Még egy neme vagyon a' rajoskodásnak, a' leglátszóbb, tündöklétesebb; egyszerűsmind a' legkártékonyabb és rongálóbb is, melly elvezérel az Igazságtól elsőben a' kevélységhez, azután az átalkodottsághoz, végre a' lélek' halálához a' mindennemű nyomorúságok' tartalmához és kútfejéhez. Ez pedig az *észbeli rajoskodás*. Benne nyavalyognak mind azok, kik az értelmet istenítették. Ennél fogva ezek a' Vallás' Philozophiájában minden kijelentést megvetnek, észszel fel nem érhető akármiféle fönséges Igazságokat be nem vesznek; annak a' Mindenség' Lelkének ideája helyett, mellyről a' Keresztyén Philozophia tanít, ők Istent teremtnék, lélek, erő, élet, személyesség és befolyás nélkül arra a' világra, mellyet magát álmodoznak lenni örökkévalónak. Ezen-felül czél után akarnak eredni eszközök nélkül, tulajdonképpen való kötelességeiket elmulasztják; ellenben azt, a' mire nem hivatalosok, erőszakkal és rajta-hajtó dühösséggel törekednek végben vinni.

Tehát a' rajoskodás' ezen nemében foglalnak helyet a' Skeptikusok, Szabad-lelkek, Atheisták; legszámosabban pedig az ugynevezett Rationális-philozophusok, ellenkezőleg a' Supra-naturalistákkal. Győző-okaikat itten felhordani sem e' kis Értekezés' kitett czélja, sem e' Folyóirás' maximái nem engedik. Azt jegyzésbe tenni mindazáltal nem lészen e' két határon túl járó, hogy az igazság itt is alkalmasint középen áll, és Keresztyén-philozophus, legalább Hit-tudós, rajoskodás' vádja nélkül, alig tarthatja magát más systemához, mint mellyben a' józan értelem az ő körét meghaladó igazságokkal harmoniába hozatik, melly t.i. az értelmes Supra-naturalizmus, vagyis, idomosabb kifejezéssel élván, a' Potenziált-naturalizmus. Ez a' systema, mint valamely ragyogó csillagzat, még a' régi po-

*) Mind az, valami a' mysticizmusban jóvá hagyható és dicsérendő, kimerítve találkozik a' Jézus' utánözásáról írott azon világszerte olvasott könyvben, melly közönségesen Kempisi Tamás Német Kanonoknak tulajdonítatik, de híhe-
tőbben Gersen nevű Vercelli Apát által szerkesztett, és Olasz munka.

gány világ' éjszakájából mélyen kitündöklük; úgyhogy már a' pogány Philozophok' tisztább vallásos ideájk olly kút-főből származtattak alá, melly a' látható természetén túl kerekesendő. Homér (Od. XVIII, 135.) az emberek' gondolkozásait és indulatait Zevs' hatalmas igazgatásától vezérli-le; 's ő utánna minden Költők örvendeznek ama' Lélekkel való közösüléseknek, melly a' menyből száll alá. Socrates' geniusát Plutarch úgy magyarázza, hogy az, az ő tiszta lelkének a' jobb világ-lélektől való-illetődése, az igazságnak kiderültebb látására. Plátó *) sok helyen tanítja, hogy az Istenit csak önmagától az Istentől tanulhatni, melly gondolatot Laktancz, az igaz bölcsességről írtt könyvében, jelesen kibővítve adott elő. Cicero nemcsak minden Nagy férjfiaknak lelki mozdulatjaikat Isteni ösztönre viszi vissza, hanem a' Világ-lelket Istentől nemzett tökéletes Istennek nevezi (Timaeusának 6-dik részében.) Seneca sok helyett emlékezik leveleiben valamelly Istenségről a' mi öntudásunkban. Mark Aurel pedig az ember' lelkét az Istenével, mint láthatatlan élet-kút-főjével húzomos öszveköttetésben lenni állítja.

Ezen előszámlált három rendbeli rajoskodáson kívül még lehetne említeni a' politikai rajoskodást, fanatizmust, lázvasztásokat, fennálló ország-alkat' felforgatását, belső háborút, öngyilkosságot, maga-elszánást, kétségbe esést, megtébolyodást: de mind ezek nem lehetnek egyéb, mint a' fentebb előadott mindennémű rajoskodás' szerencsétlen öszvecsapódása és dühös szenvedelemre fajulása; a' mi (hálá Isten!) csak kevés helyen és — mint a' szüleményi Szörny, — csak elelvétve történik egy' vagy másik emberrel, kit pedig veszélyes lelki hagymázából, vagy életre vagy halálra kigyógyítani 's józan polgár-társai közül félre zárni, a' Felső-hatalmasság' kezében készen a' mód.

Mellyek szerint rajoskodástól tiszta embernek egyedül csak az mondathatik, ki életmódjában a' képzelt világ' folyását a' valóéval, az öröm-élést a' mérték-tartással; gondolkozásában maga fejét másokéval, belső meggyőződéseiben pedig az értelmet a' szívvvel, a' Racionálizmust a' Supra-naturalizmussal, a' szabadságot a' törvényekkel, a' népeket-igazgatás' ideálját a' fennálló ország-alkattal kellemesen öszsze tudja eggyeztetni. A' ki valamilyen ritka olly nagy mértékben szerencsés és boldog ember is: mert csak egyedül ő lehet állandó hűségű alatt-való, ő a' nyugtos hazafi; ő találta-meg a' Bölcsék' kövét, és csak egyedül ő birja a' Hit' aranyját.

Edyi Illés Pál.

*) Ez a' magos hangú és mézes nyelvű Görög bölcs rajoskodó volt a' szónak grammatikai értelményében is. Mert azt a' csudát írják felőle, hogy midőn bölcsőben feküvő gyermecske volna, egy mézzel máhás méh-raj repdesett száján ki 's be.

6.

A' Zseb-könyvekről,

nevezetesen Auroráról és Héberől.

Az Almanachok és Zseb-könyvek, mellyek az ujabb időkben a' kimívelt és tudományokat kedvelő Nemzetek között szokásban vagynak, több mint egy tekintetben hasznos jelek, 's különösen a' Szép-literatúra' előmozdítására fogatos eszközök. Az ilyen gyűjtemények elsőben is igen jó alkalmat szolgáltatnak több olyan Íróknak munkáik' közlésére, kik különben a' közönség' elébe talán sohasem lépnének. Vagynak olyan tudomány-szeretők és tanultak, kik verseiket, vagy egyéb mulattató apró darabjaikat annyira, hogy azok egész könyvet tegyenek, vagy más foglalatosságaik miatt nem nevelhetik, vagy különben nevelni nem akarják. Vagynak, kiknek a' Múzsákkal huzamosan társalkodni kedvek nintsen, 's mégis azt kívánják, hogy semmi kidolgozások se vesszék-el. Vagynak, kikben elmebeli szüleményeik eránt az atyai szeretet, mihelyt azok világra vagynak hozva, első forráságát elveszti és idegen dajkálást kíván. Vagynak, kik a' kárpiton belől rejteve akarják az olvasó közönség' ítéletét megtudni, minekelőtte többet írának. Mind ezekre nézve az Almanachok és Zseb-könyvek igen hasznos intézetek. De továbbá a' közönségre nézve sem kevés nyereséggel járnak; a' mennyiben az olvasók' figyelmét szüntelen foglalatzkodásban tartják, az apróbb darabok' Íróit egy helyre öszve gyűjtik 's nem csak közös hazájokra emlékeztetik, hanem a' Múzsákkal való társalkodásra is serkentik, 's külömbféle egyes virágokat öszveszednek, mellyek másképen vagy látatlanul elhervadnának, vagy magánosan és rejtekben álva eltapodtatnának.

De az efféle Mulatságos-gyűjteményeknek kiadóji tartoznak a' közönség eránt azzal, hogy azon darabokat, mellyeket felvesznek, a' lehetőségig megválogassák. Mert valamint az, a' ki valamelly Képes-gyűjteményt állítván-fel, abban jó, közepszerű és silány műveket elegyesen kitenne a' nézésre, 's mindeniket aranyos rámába foglaltatná, a' maga izlése felől nem legkedvezőbb vélekedést támasztana: úgy hasonlóképen a' poétai virágok' öszsagyűjtői is, ha szépeket, közepszerűeket és csaknem minden érdem nélkül valókat egybe vegyítenek, arra a' gondolatra adnak okot, hogy vagy nem tudják a' szépeket megkülömböztetni, vagy nincsen módjuk csupán az elsőbbeket választani. Igaz ugyan, hogy sok nehézségek vagynak, mellyekkel hartzolniok kell. Mert azonkívül, sok a' rossz és közepszerű költőket, kik rend-szerént igen érzékenyek és haragosok (*Genus irritabile vatum*,) magok ellen felfengerlik, ha darabjaikat félre vetik, az olvasó közönségben a' mértéket meg nem ütő munkátskáknak sokszor annyi vagy még több kedvelőik találtatván, mint a' tökéletebbeknek. Ide járul az a' magában jó szándék is, hogy az első ha bár még gyenge próbákat tevő íróknak is jobb munkák' készítésére ösztönt akarhatnak a' felléptetés által adni.

Mindazáltal ha bár ezen és más efféle tekinteteket nem lehet is egészen elmellőzni, soha sem kell azt elfelejteniek, hogy a' nagyon sovány munkáknak közre bocsátása a' jó izlésre 's a' literatúrára nézve nyilvánlagosan káros, minthogy általok a' rossz izlés tápláltatik 's még jobban megvesztegettetik. Következésképen a' szembetűnőleg alávaló darabokat minden esetre ki kell hagyniok. Az efféle gyűjtemények megannyi virág-koszorúk; a' koszorúba többféle nagyobb és kisebb becsü virágok fonattatnak; de az méltán megkivántatik, hogy mindenik gyönyörködtessen, ha illatjában nem is, legalább színében: a' csalán, bojtorján, vagy épen kóró semmiképen sem érdemel közöttök helyet.

A' mi Aurorát és Hébét, ezen néhány évektől fogva folyamatban lévő Zseb-könyveinket illeti, örvendeni kell a' nemzeti literatúra' minden barátjának azon, hogy ezen csinos gyűjteményeink mind eddig olvasókat találnak. Ezen öröm annnyival méltóbb, minthogy mind a' kettőben léptek-fel több olly fiatal írók, kik a' jövőre szép reménnyel biztatnak. Ha szintén a' szorosabb kritika imitt amott sanyarúbb válogatást kívánna is, ezen folytatkozást az, a' ki literatúránk' állapotját 's kivált az efféle kezdetekkel öszveköttetett sok és nagy akadályokat esmeri, jó szívvel elnézi, 's az érdemes Kiadóknak szorgalmát, fáradságát és buzgóságát köszönettel veszi.

Azomban azon ifjabb íróknak, kik ezen Gyűjteményekben először léptek-fel, kivált a' Költőknek, nem álhatom-meg, hogy egynehány barátságos intéseket ne adjak, mellyeket reménylem, mint jó szívből szármoztakat, jó néven fognak venni.

Fő dolog, valamint minden írásban, úgy a' poezisban is az, hogy, a' ki maradandó koszorútakar nyerni, mindeneknek előtte a' philosophia' múzsájának áldozzék. Scribendi recte sapere, est et principium et fons. Ennek a' múzsának köszönik minden régi és új jó Költők az ő halhatatlanságokat. Az elmének nem csak fontosabb munkáiban, hanem még játékaiban 's legkisebb tréfáiban is még kell látszani, hogy józan ész és bölcs gondolkodás vezérli a' képzelődést. Azért javasolja Horátz olly hathatósan a' Sokratesi Írók' szorgalmas olvasását.

A' kisebb szabású vers-nemek sem bírnak még nálunk annyi remekkel, hogy azokról Költőink' figyelmét el kellene vonnunk. A' könnyebb nemű poezis, az érzeteknek mesterség nélkül való ömledezése, a' Grátziákkal enyelgő bölcsesség, illenek akármelly Költőkhez is, kivált az élet' tavaszában. Még a' magára hagyott képzelődés' kellemes álmódosásai is becsesek; csak elmésséggel és jó izléssel járjanak együtt. Kinek nincsenek néha ollyan órái, mellyekben örömet sétál egy szépen és helyesen alkotott tündéri várnak kertjeiben? De melly sok kivántatik az efféle enyelgésektől is, ha azt akarjuk, hogy a' jó izlésűeknek tessenek.

Mindazáltal nem kell elfelejtenünk azt, hogy a' vers-írásnak némelly nemei még sokkal több művelőket kívánnak és nálunk sokkal nagyobb szükségét látnak, mint azon apróbbak, mellyekről most szóllék. A' poétai levelek p. o. a' hosszabb, komoly és víg regék, az ollyan költemények, mellyekben, mint Wieland' Muzárijában és Schiller' több Lyricus darabjaiban, az oktatás, ha szintén fő dolog is, a' költeményben szerencsésen elrejtetik, vagy vele öszveolvad, és t. ef. melly nagy ritkaságok még literatúránk' mezején; hogy a' Drámát és Vitézi-költeményt, a' legtökéletesebb poétai munkákat ne is emlitem. Az illyenekben lehet leginkább az emberi lelket festeni, 's az értelmet és szívet egyaránt

mulatni; az ilyenek által felelhet-meg igazán a' poézis az ő felséges czéljának. Hanem tagadhatatlan az, hogy annak, a' ki efféléket akar készíteni, nem csak játékból kell a' Múzsákkal bohóskodni, 's bujálkodni, hanem szívesen és lelkesen kell őket szeretni; 's a' végre, hogy még egyszer mondjam, a' Philosophiának, mellyet Plátó nem ok nélkül tett a' Múzsák' és Szép-mesterségek' vezérjévé, igazán hódolni. Minden nagy Költők a' régiek és újak között a' Philosophia által világosították-meg értelmöket, a' bölcsek' írásaival táplálták elméjüket, és külömbféle tudományok' kincseivel ékesítették eszöket. Azért bővelkednek munkáik olly igen gondolatokkal és képekkel, azért elégtik úgy ki mind az értelmet, mind a' szívet, 's azért oly tellyesek szép jegyzetekkel 's oly mondásokkal, mellyek az emlékezetbe oly könnyen bényomódnak 's bényomattatni olly érdemesek; azért lehet még tréfáikban 's játékaikban is a' Sokrateszi oskolát olly igen megesmerni.

Általjában pedig akármit írnak ifjabb Költőink, szívemből tanácslom nékik a' magok dicsősége' kedvéért, hogy magok eránt sanyarúak legyenek, a' simítást, sikárlást 's béketúrést ne resteljék, a' szép egyszerűségre, a' nyelv' tisztaságára, a' verselés' könnyűségére és jó hangzására, valamint az érzés' elevenségére is minden gonddal törekedjenek; egy szóval, mind azon tulajdonságokat egész figyelemmel igyekezzenek megszerezni, mellyek nélkül semmi poétai szülemény sem élhet soká, 's mellyek, ha nem csalatom, némelly ifjabb Költőink által igen könnyen vétetnek.

S. K. J.

7.

Lucretia, vagy a' nemes Római Dáma.

(Lívius szerint.)

Róma' városa' felépülése után 220-dik, vagy a' Keresztyén idő-számlálás előtt 532-dik esztendőben kezdett uralkodni Lucius Tarquinius, Rómának hetedik Királyja. Kegyetlenkedés és kevélység által különböztette-meg hamar magát, 's ugyan ezért nyerte *Superbus* (kevély) mellék nevét is. A' fő-fő tanácsbeli urakat legcsekélyebb szín alatt leöldöstette, csak hogy azoknak szép jószágait birtokába vehesse; a' köznépet pedig nehéz robotolások által törekedett nyomni és kedvetleníteni. Ez a' Tarquinius Sup. három fiakat nemzett: Sextus Tarquiniust, Titust és Arnust. Utolsó kettő, a' Delphoszi Oraculum' hamis magyarázására támaszkodván, az elsőt a' királyi székben való következéstől örömet eltolta volna: de Lucretia' története arra vitte a' dolgot, hogy az egész királyi törzsök Romából kiűzöttetett, és helyébe esztendőnkénti felváltás szerint a' Consuli uralkodás hoztatott-bé.

A' Rutulok' székes városa, Ardea, akkori idő-tájban gazdagságáról igen híres volt. Azoknak Tarquinius hadat izent. Nem azért, mintha e' nemzet a' Rómaiakat valamiképpen megbántotta volna: hanem oly czélból, hogy királyi kincs-tárát, melly a' sokféle pompás építtetés által kiürült, viszont megtöltse; és a' Rómaiak' elkedvetlenedtségét azzal valamennyire engesztelje, hogy nekik alkalmatosságot ad kezükre a' rabolásra és pusztításra. Ardea városát erőszakos neki-futtatással akarta megvenni, de a' melly neki nem diszlett, minthogy a' város vitézül ellene szegezte magát. Tehát azt határozta-el magában, hogy a' várost körülkeríti és hátul összehordatott sánczokból ostromolja.

E' hosszas ostromlás közben a' királyfiak külömbféle mulatozások által igyekeztek rövidíteni idejüket. Csaptak gyakor vendégségeket, költséges traktákat. Egykor Bátyjokat is, a' Collatini Tarquiniust, meghívták nagy pompás vacsorára. Mulatoztak többek között feleségeikről folytatott beszédekkel. Kiki a' magát dicsérte legjobban; 's ez alkalmatosság lett közöttük azon való versengésre, mellyik volna tehát feleségeik között a' legjelesebb. „Nem szükség (ugymond Collatinus) az időt hiijába való beszéd-váltásra vesztegetnünk; hiszen egy két óra mulva Rómában vagyunk, holott én azonnal meg fogom mutatni, hogy mindenek felett az én feleségem érdemli az elsőséget. Üljünk lóra mindjárt, lepjük-meg aszszonyainkat, és főképpen azt tekintsük, mellyikét találjuk közülök leghasznosabb és legillendőbb foglalatosságban.“ Részegescskén 's megeresztett kantárokkal igetek a' királyfiak Róma felé, hová alkonyodáskor be is értek. A' Princzek' hitveseiket fényes asztaloknál ülve, 's idejüket vendégeik' társaságában játékokkal töltögetve, találták. Ezután gyorsan viszont felkerekedtek, hogy Collatinba lovagoljanak, a' hol lakott Lucretia, Bátyjok' derék hitvese; kit ők, nagy késő éjszakán is még, szobájában fonogatva és szolgálójától körülvéttelve találtak. Collatinus tehát, mint ezt késérőji is megvallották, a' jutalmat elnyerte. Lucretia tellyes barátsággal fogadta mind férjét mind bátyjait; kik most Collatinus' házánál éjjeli hálásra annyival is örömeztőbb megmaradtak, mivel azé lett a' jutalom. Kiváltképpen Sextus Tarquinius titkon igen gyönyörködött Lucretiának kellemeles ábrázatjában és szemérmes magaviseletében. Magában azonban azt a' gyalázatos szándékot forralta, hogy — akármelly nagy győzödelemben kerülend is néki, akármelly akadályokon kell is neki által esni — az aszszony' virtusát megrontja. Ez uttal még is más nap reggelre kelvén pajtásaival a' táborba vissza-lovagolt; minekutánna jó módja esett a' háznak belső rendtartásait és minden csinját előre kitanulni. Hanem néhány napok mulva csak ott termett Sextus Tarquinius ismét Collatinban, a' nélkül, hogy látogató szándéka felől Collatinusnak a' táborban legkevesebbnyit is felfedezett volna; és éppen csak egy inasától késértetve. Lucretia semmi gonosztságot sem gyanítván, fogadá szokott barátsággal; és abbéli kívánságát is, hogy a' háznál meghálhasson, örömet tellyesíté. Mikor immár estve mindenek lenyugodtanak és Tarquinius Sextus gondolta, hogy az egész ház-nép mély álomba lenne merülve, bérontott a' gond nélkül aluvó Lucretiának háló-szobájába. Jobb kezében tört tartván, bal kezével az első álomból felijedett aszszony' mellyét szorongatván így szólítá-meg: „Reménylem, Lucretia, halgatni fogsz. Én Sextus Tarq. vagyok; kés van a' kezemben; azonnal meghalsz, mihelyt segítségül hívás végett egyet motszansz.“ Ekkor megvallá neki ez éjszakai látogatásának czélját. Ostromolta majd kérésekkel majd fenyegetésekkel, úgyhogy a' szorongattatott, magának sem jó tanácsot

sem segítséget adni nem tudott. Még is annak gyalázatos kívánságát makacs álhatatossággal magától eligazította a' nélkül, hogy haláltól félni láttatott volna. Most a' gonosztévő még érzékenyebb oldalról vitta. Azzal fenyegeté, hogy nemcsak megöli, hanem melléje még egy megölt rabszolgát is helyeztet, hadd mondhassák, hogy paráznaságban végeztetett-ki. Ijedés, szégyen, utálás miatt meglebolyodván Lucretia, többé magát nem tudta védelmezni. Meggyőzöttnek látta magát, és Sextus Tarqu. illy böcstelen diadalmán elbizakodva, korán reggel ismét vissza utazott a' táborba.

Erre a' földig lealáztatott Lucretia tüstént követeket küldözött szélyel, egyet Rómába attyához, egyet az Ardea előtt fekvő táborba a' férjéhez, olly erős izenettel, hogy mindenik egy leg-meghittebb barátját maga mellé vevén, sietve jöjjön hozzá Collatinba, mivel igen rendkívül való gyászos dolog történt volna. Atyja megjelent Publius Valerius nevű barátjával, férje pedig Lucius Furius Brutust hozta-el magával. (Ennek szüleitől a' király jószágaikat elfoglalta; mindazáltal ezt, mint közléről való atyjafiját Hajdú-kapitány-nyá tette.) Legmélyebb gyászban és bánatban találták a' siránkozó Lucretiát, ülven szobájában. Midőn férje kérdezné, jó rendben volnának e a' dolgok házánál: keserű könnyzáró között felelt ő: „Nem! mert mi jó renddel dicsekedhetik egy aszszony, ha aszszonyi ékességét, a' tisztaságot, elvesztette! óh Collatin, megvagyok én böcstelenítve meg! 's erőszakosan, akaratom ellen: ezt pedig önkényes halálom bizonyítsa-meg. De nyujtsátok jámbor kezeiteket és fogadjátok-meg böcsületetekre, hogy az a' böcsület-gyalázó ember büntetetlen nem marad. Tudjátok-meg tehát, (ugymond: minekutánna fogadást tett) a' legközelebb múlt éjszakán Sextus Tarq. böcsületes vendég' képében magát házamba beszínlette: és ő az, ki engem' gyilkos kézzel hajtott undok akaratja' tellyesítésére.“

A' megaláztatottat vigasztalni igyekeztek azzal, hogy mind ezen említett környűllállások között, ő büntetlen tellyességgel: mivel a' gonosz-tét' undoksága egészen és egyedül arra hárámlik, ki lator' módjára ő rajta erőszakot követett-el.

„Már az a' ti dolgotok (ugymond erre Lucretia) a' böcsület-undokítóval úgy bánni a' mint illik; és noha én a' bűnhődésben akaratommal részt nem vettem, mindazáltal a' büntetés alól magamat elvonni nem akarom.“ 'S ezen szóknál ön' melyjébe egy kést döfött, melyet ruhájában alattomosan dugva tartott. A' seb halálos volt; hijában jajgatott atyja, férje, hijában törekedtek őtet életre vissza hozni: nem sokára feladá lelkét.

Brutus a' vérrel csepegő kést a' holt mellyéből kihúzta és innepi komolysággal így szólt: „erre a' legtisztább vérre esküszöm, és az Isteneket hívom bizonyságul, hogy én Lucius Tarquiniust, a' kevélyt, az ő böcstelen feleségét és egész nemzetségét, hatalommal, tüz-zel-vassal üldözöm, a' városból kikergetem, és mostantól fogva sem ezeknek se másnak Rómában királyi uralkodást nem engedek.“ Ez esküvésre ráállottak a' többiek is; sirás-ról panaszról most már lemondván, intézeteket tettek a' nagy munkának tüstént leendő elővetetésére. Lucretia' teste a' piarczra kitétetett, a' nép összehívattatott, hogy a' végben vitt gyalázat felől tudósíttassék. E' látomány az özszesereglett község' lelkére váratlan és hatható benyomást tett. Brutus a' nép' ezen helyzetét maga plánumja' kivivésére haszonolta. A' legmerészebbek fegyverhez nyultak, a' többiek hozzájuk csatlák magokat. Hogy mindazáltal a' szándék idő előtt el ne árultassék: Collatin strázsákkal környűllállította, és Brutus az ő fegyvereseit Rómába vezette. Ott a' nép egy kiáltó (Herold) által

Brutushoz, mint Hajdú-kapitányhoz, öszszehivattatott (a' mihez tisztségénél fogva volt is jussa.) Akkor Sextus Tarquinius' undok tettét előbeszéllette és azt, hogy e' miatt a' szermermes Lucretia szégyenletében magát kivégezte. Kiterjeszkedett ez úttal a' király' nagy felfuvalkodottságára; előszámlálta a' köz-nép' nyomorúságát és a' sok terhes szolgálato-
kat; minthogy a' köz-emberek már több esztendők óta a' földalatti cloaca csatornák' építé-
se körül sanyargattattak; a' Rómaiak — ezek a' körülalakó minden nemzetségek' diadal-
mas hódoltatói — most a' kő-mívesek' és kő-vágók' adogatójikká aláztattak-le. És minek-
utánna a' népet e' királyi familiának más egyéb gonoszságaira is megemlékeztette: az
Isteneket hívta segítségül illy igazságos bosszúálláshoz.

A' felháborodott népség azonnal lemondott engedelmességéről Lucius Tarquinius ki-
rállynak, és eltökéllette, hogy ez feleségestül, gyermekestül, a' városból kiűzettsék és
onnét örökre számkivettelve maradjon.

Brutus ezután egy felfegyverkezett katona sereget vont maga mellé, hogy a' táborban
való hadi-népet is ön' részére vonja. Lucretia' attya, mint hajdani Igazgató, a' városban
maradt; Tullia királyné, ki ezelőtt tulajdon atyját segíté trónusáról letaszítani, férjéhez
szaladott a' táborba, minekutánna a' megkeseredett nép' dühe és zendülése előtte egészen
kinyilvánodott. A' király sietve ment Rómába, de hová már nem eresztették-be, a' ka-
puk erős strázsákkal meg lévén rakatva. A' hadi-sereg Brutus' részére adta magát; a' le-
tett király futott a' Hetruriaiakhoz, hová követték két fiai is Titus és Arnus. Sextus Tar-
quinius pedig, Lucretia' böcstelenítője, saját uradalmában Gabiosban agyon verettetett,
hol már az előtti erőszak-tettek és tetemes gonoszságok által maga ellen minden lelket fel-
bosszszantott. A' Római nép ezután innepi esküvéssel fogadta-meg, hogy a' királyi fami-
liát a' városba jönni többé egyáltalán fogva nem engedi; és Brutus, valamint Lucretia'
férje Collatinus is, a' nép-gyűlésben Consuloknak ki kiáltattak. 'S ez időtől fogva közel öt
száz esztendeig Róma' városa mindenkor két-két Consulok által kormányoztatott, kik az ő
— majd nem királyi — méltóságjokat a' Szenát' és a' Nép' kezeikbe viszsza, letették.

Tehát nem csak különös virtusaért, hanem az abból eredett fontos történetekért is
megérdemli Lucretia' neve, hogy a' históriában az utóbbi világ' számára fenmaradjon.

Edvi Illés Pál.

8.

H A Z A I Ü G Y

a' Nemzeti nyelvre nézve. 1822.

1.

Szerettem a' Hazát!

Megszegtem kedvéért szívem' örömeit
 Csakhogy látnám jőni ragyogó csillagát
 Reszketve gyújtottam éjjelim' mécseit,
 Mim értte? A' szent ügy most is tapodtatik
 'S Híve, tört oltára mellé taszítatik.

2.

Szegény fásult Haza!

Legdicsőbb elméjűd koszorúzatlanok,
 A' millyeket más Honny büszkén jutalmaz
 Nálad üres-hirű vigasztalatlanok
 Pazarlják éretted hősi erejeket
 'S Te, inkább töröd, mint éllesztnéd lelkeket.

3.

Ők, megsajnállanak

'S ifjan neki vágva süllyesztő éjjednek,
 Rontják török a' mik diszedben gátlanak
 Fejtik tüzét lomhán eltapodt nyelvednek
 'S hajdan dicsőséged parlagosult útján
 Új virágod csattan lelkes' b Fijad' lantján.

4.

Az ifjú mit nem mer?

Híres tettű nevek sugárzásit issza,
 Pajzst rengető karja ezer hydrát lever
 Vak hátráltatóját porba nyomja vissza.
 'S még tapasztalatlan szíve szép árjában
 Nagyra kelendő Nap, szenderg hajnalában.

5.

De, mire ébred-fel!
 Magát-rontó hideg serget veszen észre
 'S hull a' magasan-jártt, roncsolt érzésivel
 Búsan néz a' szépen elgondolt Egészre
 'S a' ki messze repült 's hitte hogy Nagyot tesz
 Egy kis körbe szorult szendergő férjfi lessz.

6.

El ugyan nem gyávul,
 Kicsordult nagy könnyét letörli hirtelen
 Lelke megzuzva is szikrát-pattantva gyúl
 Lágy panaszba fulni érzi hogy díztelen,
 Olvadást csak azért engedne szívének
 Hogy ah! ő ne érje hunytát Nemzetének.

7.

Meg meglátogatják
 Magányában régibb szélytoszlott képei
 Mátyás fényén 's Mohács sirján hordozgatják
 'S erre megint forrnak fojtott érzései,
 Felkönyörg Hazája ősi Istenének
 Nyisson ragyogló kort Nemzetünk' nyelvének.

REMÉNY ANDOR.

K Í V Á N A T.

Picziny szelíd kívánatom'
 Igen könnyen kimondhatom.
 Amaz hegy' oldalában
 Eggy alacsony kunyhó van.
 Zúg víz-esés megette,
 Derült a' menny felette,
 Él szép Angyalka benne.
 Ki szívemé ha lenne,
 Elhagynám égi részemet,
 A' melly ott fenn vár engemet.

P. THEWREWK JÓSEF.

EGY KESERGŐHEZ.

Miért fogyasztod élted'
 Kec — 's szív-ölő keservvel,
 Kedves gyönyör leányka?
 Bús kék szemeid' könnyűjik
 Szép arczodon remegnek,
 'S sóhajtad szünetlen
 A' Menny felé tolongnak.
 Lesüllyed estve Phoebosz,
 De reggel újra fénylik
 Ezer varázs-sugára.
 Ha víg napod lehúnyik
 Tavaszod' szelíd egéről,
 Az nem kelend-fel ismét.
 Használd, kies Szüzecke,
 A' kis jelent; omolván
 Ölembe, felvidúlui
 Forró keblem' tüztől.

P. THEWREWK JÓSEF.

KÍVÁNSÁG.

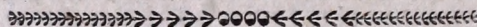
Egy termékeny tündér-sziget,
 A' tenger' közepében,
 'S fülemilék a' szép liget'
 Bájos rózsá-berkében;
 'S a' néma völgy' kebelében,
 Hol vágyam megpihenne,
 Kis kunyhóm egy hárs' tövében,
 És Te angyalom! benne.
 Ezek eszem' gondolati,
 Ezek szívem' kívánati;
 Add-meg, oh sors ezeket!
 'S nem kívánok többeket.

FENYÉRT GYULA.

I V Ó - D A L.

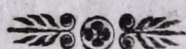
Múljon minden gond, harag:
 Csillognak a' poharak.
 Vig pirossal integetnek,
 Ím ránk várnak, ránk nevetnek.
 Égi nedv a' tiszta bor,
 Sok ködöt 's gyászt eltipor.
 Hogyha hordód jól fizet,
 Csak mosódni tarts vizet.
 Járulj hát a' szent italhoz,
 Kezdj a' szóhoz, kezdj a' dalhoz.
 Zárva légyen most a' kút,
 Pincze nyíljon üzni bút.
 Itt az irigy mit keres?
 Nincs itt semmi al-peres.
 Már tajtékzik a' mi szépünk,
 Illy kedvessel frigyre lépünk.
 De, nézzd-meg, ki sir amott;
 Végy üvegben bal'zamat.
 A' vigaszt'ló drága szer,
 Mellytől gyógyul hány ezer!
 Böven habzik asztalunkon;
 Ez segítsen szív-bajunkon.
 Térj-be hozzánk oh beteg:
 Tőlünk fél a' fürgeteg.
 Hogy feledni megtanúlj,
 A' bor' érdeméhez nyúlj.
 Haj, sokat kell elfelednünk!
 Borba legjobb azt temetnünk.
 Múljon minden gond, harag:
 Csillognak a' poharak.

MAHÁRY GYÖRGY.

FELSŐ MAGYAR ORSZÁGI
M I N E R V A.

Tizenegyedik Füzet.

November 1825.

9.

Szerencsétlen uj Iróink' Apológiája. 1824.

A' melly hatalmaskodást ez előtt 10 — 20 esztendővel Széphalom' Iskolája, Hazánk' egyéb vidékein mutatkozó Irókon gyakorlásba venni kezdett: azt, úgy tetszik, most a' Pesti Magyar Iskola foglalta-el magának, folytatván gyakorlását tellyes erővel, nyilván és tartózkodás nélkül bátran; úgy hogy előtte a' hajdan fön-szavú szép Iróink, mintegy hátra vonatkozva, elnémúlnak. És ez nem is csuda. Mert amaz a' Jeleseket még csak esupa tökkel szúrta; a' himpellérekre még csak vékony ostort emelt: de ez már sokat hegyes nyárrsal döfött, sokra szíj-korbácscsal vagdalt. Fő czélja m'ndeniknek dicséretes, t. i. hogy az *invitá Minervá* Irók ezen hivataltól elvadíttassanak: de illy út-mód (úgy vélném) még sem az igazi. Ugyan kinek nem tetszenék, ha honni Iróink között egy sem volna alávaló, hanem merén jeleskedő. Úgy de — a' *pium desiderium*-ot nem is említvén, — végbe-vitethető é ez keményen rostáló Könyv-vi'sgálatok által? Éppen nem! Sőt, úgy vélném, ezek inkább ellenkezőre adnak alkalmat. A' kit egyszer az irói viszketeg bánt, azt a' legkémeletlenebb rostálás sem idegeníti-el firkálásaitól. A' bohó majom szereti fajzatját legforróbban: a' roszsz Irócska tud legjobban örülni elme-szüleményének, és azt elannyira bálványozza, hogy száz Recensió sem győzheti-meg annak érdemetlen volta felől. Pedig valameddig ön' esméretére 's józan maga-bírlására nem jut, mindaddig ötet az írástól vadítani, sikeretlen munka. A' hány roszoga Irót még a' Hazai Tudósítások és Tudományos Gyűjtemény' Intézete gerebenyezett: az mindegygyik ír máig, 's írni fog ezentúl is míg csak tollát elbirhatja. A' külföldön olly mocskos Recenziók bújnak elő, minőkhez a' Magyarokéi még (hálá!) jól tova járnak: 's lám még se viheti-ki dülőre soha, hogy értetlenek ne keveredjenek Iróji közzé, úgymint, kik hivatalja szabad gyakorlású, mellyet se Czéh sem Elöljáróság nem igazgat. Ellenben más, czélerányosabb, 's a' kigúnyolásnál természetibb eszköz van annak elérésére, hogy a' hitvány Irók tollaikat önként lerakják; minden tökéletlen munka már ön' magával hozván világra veszedelmének magvát. Midőn

56

tapasztalják, hogy könyvek nem kapós, nem kerestetik, hozzá-érleltől nem dicsértetik, bele-ült költségek oda-vész, több munkájok' kiadásához vállaló Nyomtató nem találkozik: észre jönnek sértegető Könyv-vizsgálat nélkül, ön-magokba szállnak világ előtti megszégyenítés nélkül, 's felhagynak az autorkodással, nem hirtelen 's egyszerre egészen le-sujtatva erőszakos ítélet-mondások által, hanem elkedvetlenül lassanként.

A' múlt esztendőben legközelebb *Laura'* Kiadója és *Édesi Gergel* Szerzője, lettek azok a' szerencsétlen Magyar uj literátorok, kik alig-hogy magokat mutatták, tüstént kéméletlen Recenziókkal az egész Haza színe előtt külön-külön arczúl csapdostatva gyaláztattak. Eféle gyaláztatással mi következesek szoktanak járni késérőben, könyv kelendősége' megcsökkenése, előfizetők, vásárlók, olvasók' elvadulása 's t. szükségtelen előadnom hosszasan. Valamint azt sem, minő kútfőkből és személyes viszonyokból vették származásokat ama' Recenziók. Azonban azt se vélje senki, ezen Író Urak se várják, hogy menteni kívánám e' két munkában az éretlent. A' hiba az marad, ha kémelő szemmel nézünk is reá. De midőn elgondolom, *Laura'* kiadója' hivatalját, sorsát és helyzetét tekintvén, melly tetemes áldozatokra szánta-el magát, ön' hasznát megtagadván, sőt előre kiszámítható kárán sem rettenvén-el, hogy a' könyvet saját költségén (mert tízen fizettek csak rá előre) nyomtassa, köttesse, szállítsa; ha képzelem, a' tüzes ifjú Író millyen hévvel örvendezett Hazájának áldozattal kedveskedhetni, — melly igyekezet, ha semmi egyéb nem volna is, már minden esetre böcsülendő: — méltánytalannak kell itélnem azt a' csipős-lúgot, melly néki, ifjúsági meggondolatlan szó-ejtéséért, írói fejére kiöntetett. *Édesi Gergel* szerzőjén nem különben fölösleg volt, a' mi történt. Ő, alant sorsú szülék' gyermeke, minekutána minden atyai segítség nélkül, vonszó geniusa után indulván, a' töménytelen költséggel szerezhető dicső orvosi hivatalra ritka szerencséjével felvergődött; most, mint még nem régi gazda, nyelve' szeretetéből, már áldoz a' Magyar literaturára idejéből, erszényéből; és ez időben vezérlő fentartója lenni ama kised Magyar Társaságnak a' Pozsonyi Evang. Lyceumban, (mellynek pedig Deák Symboluma vagy, az is ilyen, „*Hungarica audire nolumus*“) dicsekedésének tartja. Hogy pedig neki azt ne vethesse valaki, miért nem ír saját tudomány-osztályából, (*Fach der Wissenschaft*) ki kell mondanom, hogy a' belletristikát ő maga sem esmérő tudomány-osztályának; és (tudtomra) sokkal többet dolgozott ő magyarul már is az orvosi tudományokban; mellyek közzül a' Bonczolmány, Fűvészség 's t. a' legújabb systemák szerint kimunkálva, nála készen állanak tisztázott kéziratokban. Doctoráltatása alkalmával *de Otagia* írt zsenge-munkája már igen jeles volt; és minekutánna tőle Bécsi Könyváros Schaumburg által harmincz aranyokon megvásároltatott, most második kiadásra sürgettetik. Hős regéjében is a' minémű szó-szélyt-hányások előfordulnak, nem hibásabbak amaz esmérőes Költőnk Szabó Dávidnak sok verseinél, 's ki határozza meg, nem találkoznak é az ilyen verseknek is kedvelőji, csak azért is, mivel nem érthetik jól mindenütt? Azért ne gyalázzuk kemény Recenziókkal uj Iróinkat! Ne ölünk-meg böcsületében senkit! Élünk, és hagyjunk élni másokat is.

Egy könyvet ajánlok itten, mellynek olvasása minden üldöztetett Iróknak vigasztalásúl fog szolgálni vagy csak azon egy szempontból, hogy látnak abban magoknál szerencsétlenebb Irót is még, — azért keressék-meg *Hume*-nak, ama' sokon által-ment *Anglus Szerző'* munkái között az ő *Autori viszontagságainak ő maga írtta históriáját Angliában, Skóziában és*

Irlandiában. — Azon esetre pedig, ha Anti-recenzió-jokat, mellyet talán boszszankodásokban jó élesen elkészítettek, semminémű Folyó-írásba be nem fogadnák, haragjok' letevése és magok megnyugtatósa végett emlékeztetem őket a' nagy Goethe' tanácsára, ki így szól egy helyen: „Recenzensednek, — hacsak azzal nem vádol, hogy ezüst kanalat „loptál, — soha ne válaszolj.“

Nekérdky.

10.

Erdélyi Ritkaság.

Az Erdélyi Nagy Fejedelemségben, a' mint *Dévaról, Vajda-Hunyad* felé egynehány termékeny dombos tetőket meghalad az utazó, messziről szemébe tűnik Hátszeg vidéke, *Hunyadi János'* tulajdon jószága, és egy nem magas kösziklán épült Vára, mellynek külső alkotása akármelly mai czifra építésen kifog. Most a' K. Kamara birja vas-hámmal, és gazdag vidékkel. Onnét magassabb hegy hátakon, de alkalmas jó úton, a' mint *Szilvás* nevezetű helységbe leereszkedik, és onnét egy más kis hágóra fel-ér, kinyílik a' vizsgálódó szemlélő előtt egy földi kis Paradicsom, gyönyörű tér-hely, 9, 10. Német mértföld hosszúságú, 4, 5, mértföld szélességű egyenesség, legzsirosabb bő termésű földekkel, számos egészséges, és nagy hasznót hajtó kifogyhatatlan sebes patakokkal megáldatva, a' természettől láncz-szem módjára össze fűzött helyekkel környülvétetve, azon észre-vétel-lel hogy Oláh-ország felől mintegy mászhatatlan havasi-bérczek kerítik, a' sűrűn fekvő helységek, 's azokban a' már messzire tündöklő M. Birtokosok' gyönyörűséges ízléssel, 's gazdagságra épült kastélyaik, elég tudakolni való vágyódást szereznek az idegen utazókban, azok a' sok, már résziben rakásra omlott, résziben félig meddig fenn álló várak' düledéki eléggé bizonyítják hajdani nagy becsét e' tájnak, és pompásságát e' kedvelt vidéknek. Felső torkolatján *Vas-kapuhoz*, az az: a' Banátusi határokhoz mintegy két óra járásra kevéssé felemelkedettebb téren állott ama régi híres gyarmat, vagy szállítvány (Colonia) *Sarmizegetúza* (mostani Magyar neve *Várhely*, Oláh nyelven *Gregyestye*;) azon *Sármaszeg'* hajdani roppant várát, bámúlásra méltó düledékjei egészen kimutatják 800. öl lehet hosszúságok 4, vagy 500 szélességök'; többnyire faragott kemény termés kövekből: a' váron kívül, nap-nyúgot felé mintegy 200 lépésnyire látszik egy dicsőséges *Amphytheatrum'* való-ságos formája 50 öles hosszúságban, tojás formájú kerekdedségben, mellynek halomba dőlt oldalaiból mai napig is számos ülő czifrán kifaragott kő-padokat ásnak-ki, az akkori *Lózsú* Rekeszt-tartó birtokosok neveikkel reá metzve. *Sarmizegnek* bizonyos ott fekvését, avagy csak azon várból felásott kő-oszlop is bizonyítja, melly oszlop 2 1/2 láb magas, 1 1/2 láb széles, és vastag szép metszett czifra párkányozattal körül véve, ezen igen tisztán látszó Római betűket mutatja:

QIATIVARIO QF
COLLINA: RF
TAVIO FLAMINI

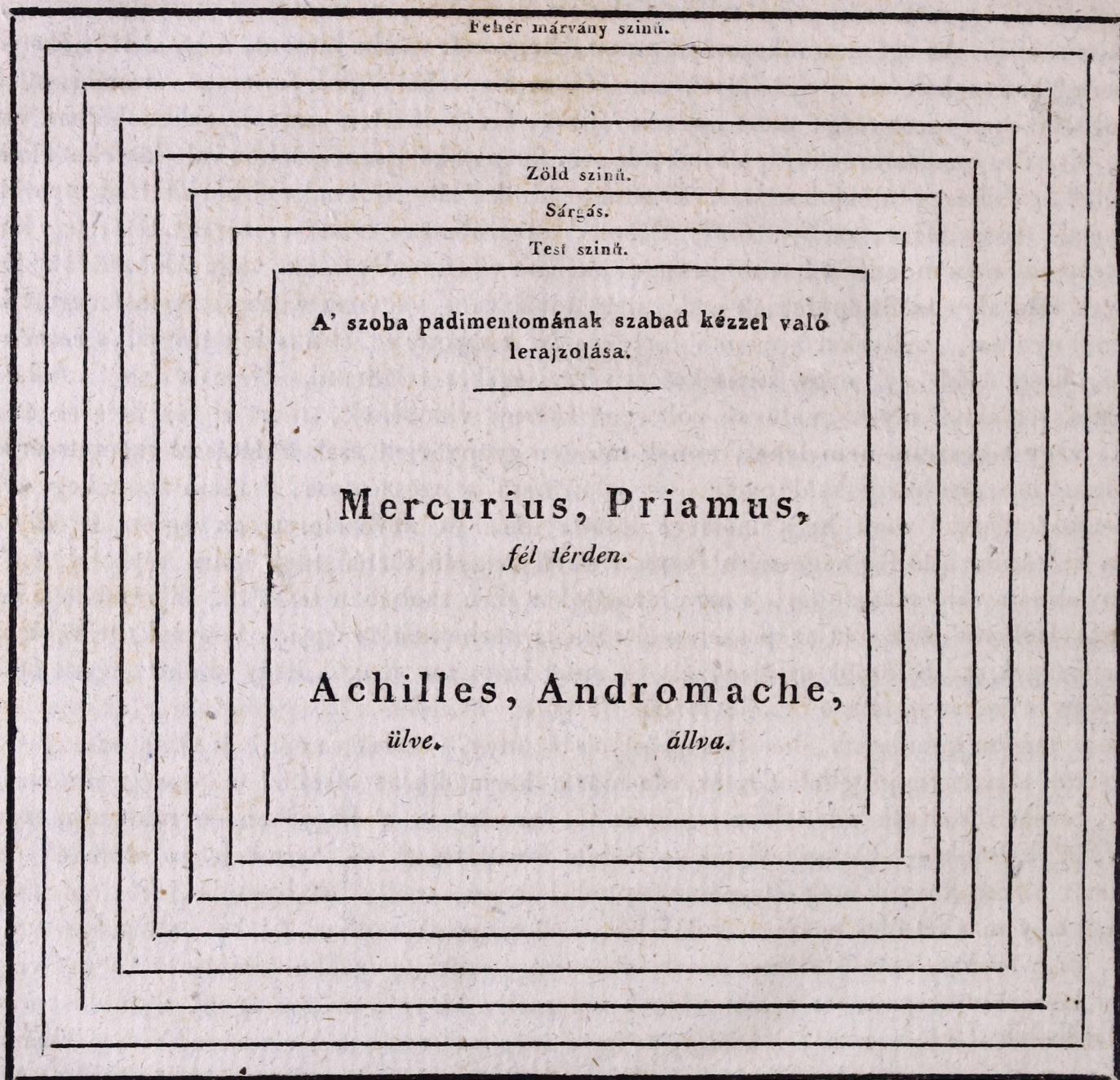
QQ PRIM PRO IMP
 ORDO COL VLP TRAI
 DACIC SARMIZEG.

Az Oszlop' alsó és felső végei azt mutatják, hogy mind alapjához, mind felső végéhez, más megkülömböztetett oszlopoknak kellett még foglalva lenni. Ezen Oszlop mostan *M. Noptsa László* Uraság Farkadin nevű Jóságában helyheztesztett udvar-házánál nagyon több számos íratú nevezetes oszlopokkal, mellyekből az említett Uraság' udvara közepén szándékozik a' Régiség' szent tiszteletére egy dicsőséges Pyramist állítani. — Azon *Sarmizeg* várának nap-nyugot felől való részén, a' vártól mintegy 300. lépésnyire Nagyságos Udvari Tanácsos Noptsa Elekné Aszszonyság, mint tulajdon birtokában, egy bizonyos telken korcsmát, és alatta pinczét szándékozván készíttetni, két láb mélységre a' földbe ásatván, talált két szobákra, mellyek széllebe hosszába három-három öleket tesznek, falai két lábnyi magasságúak; hogy össze omlottak, nagyon kitetszik; azon szobáknak padimentomai csupa *mosaikommal* olly dicsőségesen nagy mesterséggel vagynak kirakva, hogy a' szemlélőket egész bámulásig únalom nélkül elzsibasztják, és a' régiekről való szent elmélkedés, kiknek kedvelt nyomait csak a' Históriákban találjuk; mind nagy tettek, mind a' mesterségek ritkaságára 's finomságára nézve bizonyos édes andalgásba meritik a' mostani pallérozott bámulókat; az eggyik szoba' falától kezdve körül 2 láb szélességben fél mogyorónyi nagyságú négy szegű kis kövekkel, fejez márvány színre vagynak kirakva; azután következik körül két rend keskeny parkányozat, más más formájú figurákkal, a' másiknál apróbb négy szegű színes kövecskékkel; továbbá vagynak 3 láb szélességű körös-körül 8 czolos quadraturák, melly quadraturákban mindenféle szép formák, ahoz alkalmaztatott színes igen finom apró kövekből kirakva, némeltyekben csillag 6 ággal, másokban valami különös virág, nagyon kitetsző szép színekkel; annakutánna három rend, igen keskeny parkányozat külön külön színekbe körös-körül; itt következik már a' szoba pädimentomának közepe, melly 5 1/2 láb hosszában 4 1/2 szélben; itt vagyon *Mercurius* pogány Isten, aranyozott koronájával, botjára tekerődött kettős kígyóval, mennyei palástal a' legfinomabb *mosaikommal* kirakva, mellette fél térden van *Priamus* régi híres Trójai király sisakoson rövid palást nyakába bajuszsza, kevés szakállal, az előtte egy kis karatlan széken ülni látszó *Achilles* térdeit által ölelve, kinek *Achilles* jobb kezét nyújtja. Áll még *Achilles* mellett egy szép formájú Aszszony-személy, ki is bizonyossabban *Andromache* Hector' felesége lészen, mivel igen szomorú tekintettel láttatik *Achillesre* nézni, és *Priamus'* Apóssát segiteni Hector' testét kikérni a' temetés végett, az ülő *Achilles'*, feje felett, és az alól aszszony-személy arczája erányában ezen Görög betűk fekete apró mosaicomba; mintha vésve, és feketére festve volnának, igen tisztán olvashatók ΑΥΤΟΜΕΛΟΝ. *Priamus'* lába alatt ΗΡΙΑΜΟΕ. *Achilles* széke alatt (melly székeknek lábaisas-köröm formát mutatnak a' kirakásban) ΑΧΙΛΛΕΥΕ. mind ezek oly gondos mesterséggel vagynak a' szoba pädimentomába kirakva, hogy a' néző egész magasságban maga előtt álva látja lenni, — azoknak szemeik, szempilláik, szemöldökök, szájok, pirosuló ajakok, azokból a' töhegynyi oly színű kövecskékből igen finomsággal rakódtak, nyíló szájokban születve képzeltenek a' szavak. A' mellette lévő szoba hasonló nagyságú, elosztásai hasonlók a' másikhöz, csak hogy a' figurák más formájúak, és színűek; annak közepén hasonló nagyságban láttatnak *Júnó*, *Vénus*, és *Minerva*, Isten-

aszszonyi köntösökben, hosszú pálcájokkal, és azokon függő pántlika forma zászlókkal, Minerva' mellyén, a' mint palástja össze gombolódik Medúza feje igen kicsiny formába mesterségesen vagyon kirakva; ezen Isten-aszszonyok álva láttatnak lenni, az előttök egy kis karatlan széken ülő Páris sisakos fejjel, rövid palástal jobb kezében, tartja az elnyerendő arany almát, Páris mellett mint a' más szobában kirakva hasonló formában áll Mercurius. A' más szobában ülő Achilles jobb honallya alatt szépen látszik egy Sas' formája, Achilles hajdon fővel, apró Görög göndör hajakkal a' mái módra, az aszszony-személy leeresztett hosszú hajjal. Az egész munka annyit mutat, hogy már valaha hiszem, hogy a' Hős Hunyadi Jánostól ezen szobák felváltak találva; ennél fogva már tehát régibb Sarmizeg' váránál is ott divatoltatott ezen mesterség: mert nyilván látszik, kivált az Isten-aszszonyok' szobáiban vagy két, 8 czolos quadraturákat kipótoltak, de sem formájokat, sem az ahoz való köveket el nem találták, és hibás pótoléjkok egyszerre szemébe tűnik a' látogatóknak; ebből kitetszik ama' Hős Hunyadi' tapasztalása, mellyet Csáky Püspök' udvarában és Olaszországban tett, úgy hogy írástalanak nem mondhatni semmi esetre! akármit vitassanak utóink, vagy a' bibelődők!!! —

A' föld alatt talált épületnek pedig még továbbra is vagynak vastag szépen faragott kövekből nyomai, mellyeket hiszem a' birtokos N. Aszszony tovább is fog ásatni, 's reménylhető, hogy több ily' nagy kincseket érő régiségekre találhatni. Nem is lehet csudálni, hogy a' régiéknél oly nagy becse volt ezen Hátszeg vidékének, mert e' táj' dicsőségét leírni, vagy kibeszélni nem lehet, ennek minden gyönyörjeit csak a' látással szerzett érzéssel lehet hosszú kortyokkal nyelni, és talán nem is egész mese; hanem azon kegyes Isten-aszszonyokat ezen hely' kiessége iktatta ide, és nevezetesen az egész Erdélybeli ezen vidékben álló legmagosabb Retyezát nevű hegyen történetnek lenni képeztetett a' 3 arany almán való osztozódás; 's arra formájokat ezen szobában levén, itt rendelték képzelt lakásokat, és az olta szép szemmel nem is nézhetnek az égre. Vagynak itt több nevezetességek is. Különös megjegyzést érdemel bizonyos magos hegy tetőkön egész Oláhországig a' most is látszó ör-álló forma bástyák, mellyek a' telegrafnak már akkori használását szépen kimutatják, hét ilyen bástyák bizonyos távolságra épültek Oláhországig, és egyiktől a' másikig jól ellehet látni, de már a' harmadik az elsőhöz tellyességgel nem látszik, ezek a' bástyák lehettek az erkélyek — Speculák itt a' hegyeken — mint a' mezőségen, a' halmok — Cumuli Regii — régen hivattatván! — Sarmizegetúza dűledékjeiből felásott kövek közzül még egy pár oszlopot leírtam, mellyeket hasonlóúl közleni kívántam. Egy más fél öles hosszú emlék kő, szélességére pontban 3 láb, vastagsága egy jó láb, négy lábbal, szép párkányozattal, a' két vége cifra figurákkal kimetszve, a' két végén szép két galamb egymásra nézve állanak valamely kinyúló száraz ágon, a' többi czirádái letöredeztek a' kő' hosszában 4 lábnyira im' e' szép metszett betűk olvastatnak: a' párkányán egy nagy M. azon alól AVRELIAE VICTORIAE egy sorba, más sorba INCOMPARABILIS FAEMINAE más sor FORTVNATUS, itt vagy négy betű ki törött, utánna azon sorban LIB más sorban ADIVTTABV. megint vagy négy betű hibázik, az utolsó sorban CONIVGI CARISSIMAE legalól egymástól mintegy 4 hüvelykre H M. H. N S. — Egy más kő-oszlopocska 2 láb magos 1 1/2 láb vastag és szélességére cifra párkányozattal, reá ezen Deák betűk metszve: DEAE NEMESI más sorban REGIN harmadik sorban CORNEL CORNELIAN'S itt az S előtt ilyen forma kis jegy látszik, a' mint kitettem, negyedik sorban DE-

FENS. LECTICAR ötödik sor ET IVLIA. BESSA — CONIVX EIVS. utolsó sor EX VOTO POSVER. — Több számos oszlopok, 's más igen mesterségesen kimetszett kövek, 's figurák találatnak, mellyeket a' sok birtokos M. Uraságok kastélyaikhoz által hozattak. A' mint felszámálhattam a' régi *Sarmizeg vára*' helyét, azt, több mint 30 birtokosok osztották el magok között, mindenik' fundussa az ottan heverő kövekből, minden mész nélkül egymásra felrakva, és azokkal bé van kerítve, a' mint a' lap' Rajzolatja mutatja.

Azon Anyag-szer, mellyben a' kövecskék rakva vannak, 'olly színű mint a' vas-ércz, csak hogy gyúrva, dagasztva látszik lenni, gypsel, ökör-vérrel össze keverve. Lágnak kellett lenni, midőn a' köveket magába vette, de most oly kemény, hogy vas-kalapáccsal is alig lehet törni, jó két hüvelyk vastagságú, az egész szoba' padolatja egy massa, azon alól csupa fekete föld, a' mint az ásás mutatja a' falak' szélében.

Közli Peretsenyi Nagy László.

I I.

K ö n y v - v i z s g á l a t . *)

Öröm-Ünnep, az az: folyó és kötött Beszédek, mellyeket a' Magyar nyelvben magok tökéletesítésök végett az Ágostai Vallás-tételt követők' Pozsonyi Fő-oskolájokban önként egyesült Ifjak 1822-dikben, Kis-aszszony hava' 7-dikén, tartottak. Kiadta Papp József (Nevelő.) Pesten 1824. Petrózai Trattner János Tamás' betűivel. Kis-nyolczad-rétben. Lap 244. Motto: Nehemiás XIII, 23. 24. 25. 31. „*Látám, hogy a' Zsidók vettek volna 's a' t.*

Minekutánna ezen könyvre huszonkét pénz-gyűjtőknél három-száz negyvenen fizettek előre: a' világosságot szerencsésen megláthatta. Ajánlva vagyon négy lapokon a' *legjobb Hazának*. Az Ajánlás után következik P. Úr' *Elöl-járó Beszéde*, l. 9—30; erre az ünnepkor P. Úr, mint Elöl-ülő által tartatott *Beszéd a' haza' nyelve' tanulásának szükséges voltáról*, l. 33—67; utánna állnak a' tizenhat Ifjak' munkái, l. 71—111; most jönnek P. Úr' beszédjére, ugyan az ő általa tett kilenczven jegyzések, l. 115—216; utóljára — vagyon két lapnyi epilogus *Érdemes olvasónkhoz*. A' könyvhez függelékül nyomtatva találkoznak az Elő-fizetők' nevei, l. 219—241; és némely igazítások.

Könyve' címjének helyes-írását igazolja P. Úr a' 14-d. lapon, hol így szól a' 2-dik számú jegyzésben: „én e' kettő köz'tt *Innep* és *Ünnep* e' következő különbséget tartom: „*Innep* az a' nap, a' mellyet az Isten' tiszteletére szentelünk; mert ebből össze-húzatott-nak gondolom: Isten-nap. *Ünnep* ellenben az, a' mellyet más akármiért megülünk. Ebből lettnék vélem ugyan is: ül-nap vagy ülő-nap.“ A' Recenzense e' szók' származtatása' és iratása' helyes vagy helytelen voltának elítélésében bíró lenni nem akar: hanem az egész könyvben által 's ki helyeselni kell P. Úr' orthographiáját; ezt többek közt a' *ban*, *ben* írásában, melly szócskák körül P. Úr azt vette magának sinór-mértékül, hogy kettős n-nel írja őket, valamikor magán-hangzó, eggyessel, valamikor mással-hangzó betűn kezdődő szó következik reájok. Melly a' kimondással egyező és igen természeti írás-mód is; és talán elfogadhatnák közönségesen minden Magyar Írók, kik orthographiájokra nézve is annyi különböző iskolákat számlálnak.

Ajánlásában P. Úr egyfelől munkáját ön-tehetségeivel együtt nagyon is lealázza, másfelől azomban még is igen különös várakozást táplál magában könyve' fogamatja eránt.

*) Ugyan ezen Könyv-vizsgálat' mássa annak idejében a' Tudom. Gyűjteményhez is beküldetett, de későn járt, megleítttén más által, melly ottan, 1824. V. K. 100 . . . lapokon olvastatik.

Kivonva imitt nyujtom egészen. „Hazám! édes kedves Anyám! Míg más gyermekeid, az „én szerencsésebb testvéreim, az ó és új világot futják, 's a' legszebb virágokat találják, „és azokkal oltárodra ékesgetik: én addig, kopár született szerencsétlen, ki semmi szé- „pet nem tudok találni, az Aranykerti szokás szerint egy csomó tarlót gereblyélek össze, „'s ezt teszem oltárodra. — Oh! vallyha (így!) édes Anyám! ezt a' semmit tőlem olly „kedvesen vennéd, mint a' mennyei Atya veszi attól a' jó-lelkű szegénytől. Szállj-le men- „nyei tűz, Áronnak tüze! lobbantsd-el száraz áldozatomat, hadd villámljék széljel, mint „a' föntjáró bolygó tűz, melly elpattanásával a' bűnöst és tudatlant megdobbantja, az ár- „tatlant és okost pedig gyönyörködteti. E' kettőt ha elértem: ám legyen életem áldoza- „toméhoz hasonló. Ekkor vedd hamvait, édes Hazám! anyai kebeledbe 's a' t.“

Elő-beszédében P. Úr a' Pozsonyi kisdud Magyar Társaság' intézetét, ugymint ennek akkori Igazgatója, leírja; a' nyomtatás alá felvett munkákat menti; az ifjúságra nézve inkább a' prózában mint versben való maga-gyakorlást ajánlja és sürgeti; óhajtja végre, hogy ez a' Pozsonyi Intézet buzdítson-fel példájának tökéletesebb követésére a' két Hazában virágzó 's egyenként előszámlált minden Református Fő-iskolákat, (mert csak ezekre terjeszti-ki P. Úr buzgó óhaját;) bízik, hogy ezt meg is lehet várni „olly vezetőktől, a' „millyenek egy Kézy, egy Péczeli, egy Márton István, egy Szilágyi Antal, 's Tompa, len- „nének! ollyan iskoláktól, mellyek neki (kinek? érteni kell t. i. nyelvünknek) egygy — az „irigység' epéjén, a' rágalmasz' kajánságán, a' vak-háládatlanság' fekete gonoszságán, az „eggy emberi erőt haladó munkán 's ezerét is kifárasztó bajokon 's akadályokon megtöret- „hetetlenül, az időn pedig halhatatlanul győzni tudott hős Kazinczyt, egy páratlan mély „nyelv-buvár Beregszászit, egy följűmulthatatlanul fontos és tiszta eszű Kolmárt, egy kön- „nyen folyó tollú és (nb.) nem-csak Jézusnak 's nyelvünknek, hanem még (!) Euterpé- „nek is tudós papját, Gátit; és egy roppant olvasású, széles tudományú, kerek beszédű, „lábbalhatatlan szorgalmatosságú, tős-gyökeres nyelvű Magyar, Gróf Teleki Józsefet ad- „tak, neveltek.“ A' Helvétziai Hit-vallást tartókról, mint saját Felekezetéről P. Úr azt írja: hogy míg mások Deák, Német, Tót nyelven nyujtják Isten' eleibe áldozatokat, *ők ma- gok imádják Magyar-országon szinte minden kifogás nélkül magyarul a' Népek' Istenét, és teszik azt ez által leginkább ők nemzeti Istenné, vagy Magyarok' Istenévé!* A' Helvétziai Hit-vallású Keresztyén Egyháznak, országunkban a' honni nyelv körül szerzett érdemeit úgy is megismerik mindenek: azért kár volt P. Úrnak annyi mezítlenséget elárulnia, mint ezen Elő-beszédében cselekedett, mellyben kirív mindenfelől a' szenteskedő Theologus és a' részre-hajló Szektázó, ki a' többi felekezetek' nagyított lealázásával emeli a' magáét. Azon kifejezés sem állhat-meg: *minden kifogás nélkül magyarul.* Nem jutott e eszébe P. Úrnak, hogy Schwartzner' Statistikája szerint országunkban is három Református Gyülekezet van, mellyben Német nyelven imádják a' Magyarok' Istenét, ugymint Új-város, Nagy-Székely, Muragy, Tolnában. De ezt! ezt! a' *Magyarok' Istenét* kivált, mellyel P. Úr annyiszor él, nem nézheti Rec. másképp, mint afféle burschikoszi beszédet, melly tanuló Ifjak' Stílusába, vagy Katonák 's fellengező hangon szólló egyéb emberek' köz-beszédében megbo- csátható; de egy meglelt Íróhoz, Ifjúság vezetőjéhez, és felvilágosodott Keresztyén Theologushoz nem illendő. Ugyan is kívánnék P. Úr által, ki nagy olvasottságát igen szereti ragyogtatni, az újabb ízlésű Német, Franczia, Anglus, Olasz könyvek közzül valamelly

olyaténra útasíttatni, melyben az Isten nemzetisítve (nationizálva) fordul elő. Csekély véleményem szerint, ez merén theologusi rossz portéka, mely csak a' Zsidó nemzet' valaha virágzó Theocratiájában volt kelendő, de kitiltatott a' Keresztyén Vallásból, mely azt tanítja: hogy egy az Isten, az pedig minden Nemzetek' Istene és Atyja egygyeránt; nincsen immár a' felvilágosult Keresztyénségben Abrahámnak, Izsáknak, külön nemzeti Istene, de Magyarok' külön Istene sincs. És én, felekezetem nevében legalább, kikérem P. Úrtól és felekezetétől, sőt azon kifejezéssel élni szokott minden Magyar Íróktól; hogy számunkra Istent nemzetisíteni magokat ne fáraszták; mert azzal inkább csak a' bálványozó pogányokhoz vinnének közelebb, hogy sem mint az elsőségünk lenne, vagy szinte, mint ők vélik, dicsekedésünk.

Elő-szóval elmondott Beszédét P. Úr annak elő-számlálásán kezdi, mennyi javaival élünk a' hazának; megérdemli tehát nyelve, hogy minden nyelvek felett tanuljuk. Ezt érdemli tőlünk: 1) ön-magáért, mint akármely Európai nyelvel mérkezhető; itt nyelvünk' tulajdonai a' többi nyelvekéivel össze-hasonlítottak kedvezőleg, 2) ön-magunk hasznáért, 3) eleinkért, mivel erős vitéz őseink' nyelve, kik mennél több jót hagytak ránk maradékaikra, annál inkább tartozunk nyelvöket, melyben máig is élnek, megőrizni; — tőlök ránk maradt legfőbb jónk az Ország-alkat (Constitutio) mely Országunkban szintén oly jeles hőseket szült, mint a' leghíresebb valahai Ország-alkat, a' Római; most itt P. Úr azon pontra ér, hol kiereszkedhetik kedvencz tárgyára, melyből, bele jövén valahol csak szerét teheti, alig tud kitérni, t. i. a' Római történetekre; és parallelát von Aeneás és Árpád, Numa és Szent István, Mucius Scaevola és ama' Belgrádi Vitéz Dugovics Titus, Scipio és Kinizsi s t. között. Mely kiereszkedését egész tíz lapokon folytatja. Befejezi beszédét a' Népek' Istenehez, különösen a' Magyarokéhoz intézett két lapnyi esedezéssel, az az: imádsággal, mely rövidítve imígy megy: „Népek' Istene! Felséges! ki az „Izraelt több csudákkal vitted-ki Kanaánba, a' Magyarat egygel, — tekints kegyesen magyarok nemzetünkre. Másfél ezered foly, mióta Irgalmad Európát vele megesmértette. „Magyarok Istene! ne hagyd-el e' népet, melyet jobb karod eddig őrizett. Ne engedd, „hogy nyelve 's azzal maga is elveszzen. Világosítsd-meg értelmeiket azon tévelygőknek, „kik ezt hitetlenül (!) elhagyják. Ne nézd, kegyelmes 's a' t “ Valami ujjat vagy e' tárgyra még nem mondottat sem sejdíthetett Rec. az egész Beszéd' lefolytában. Mind nézőpontjai mind győző okai P. Úrnak csak olyanok, melyeket már ő előtte más velős tudományú Iróink tökéletesebben is előadtak.

E' Beszédben P. Úrnak azon buzgódásán állapodik-meg Rec. különösen, mellynél fogva a' Római birodalom' történeteiben tündöklő hőseket felkeresvén, hozzájuk hasonló bajnokokat vél feltalálni a' Magyarok' történeteiben is. Ő néki tehát már léteztek Magyar Aeneás, Magyar Numa, Magyar Scipio, s ki tudhatja, gondolatjaiban még hány Római vitézek, tudósok, költők, vagy talán már minnyájan is. Az össze-hasonlítás, tudnivaló, mindég sántikál. Mit nem tekintvén is; azért, hogy egyik vagy másik Magyar hasonló, vagy ugyan azon dolgot vitt véghez, valamely más nemzetű jeles férfiúval; még nem mondhatni őt' ennek a' férfiúnak. A' történetek' mezején nem fordulhat elő semmi oly új eset, mely már valamikor vagy éppen úgy, vagy csak hasonlólag meg nem történt volna. De mit is vágyunk hőseinket, tudósainkat, művészeinket idegen nemzetű jeles emberek' ne-
F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1825.

vén titulázni! holott több böcsületére válik nemzetünknek oly ritka férjsiakat mutathatni, kik egészen eredeti Magyar karakterűek, nemőkben egyyetlenek, minden más nemzetűektől végetlenül különbözök, tetteiken, írásaikon, míveiken, a' Magyar nemzetiség' bélyegét ragyogtatók, és éppen azért Római, Görög, Francia, Német hössel, tudóssal, mivésszel öszsze sem hasonlítandók. Azomban, P. Úr' buzgódása még nem megy annyira, mint azoké, kik egy Magyar költőben nem elégszenek-meg, ugyan annyi, az az: egy Római költőt feltalálni; hanem látnak benne kettőt, hármat is: a' mit a' Rec. valóban megtörténtnek lenni tud Csokonaival. Ezt a' derék Magyar költőt sír-írása Virgílnak, Horátznak, Ovidnak nevezi, állítván; hogy ezek feküsznek ott eltemetve benne, egyben. 1814-ben vala, midőn a' Rec. Debreczenben időzvén, elvezetteté magát abba a' temetőbe, mellyben nyugszik Csokonay. Sírját egy nagy fekete fa-tábla mutatta-meg, mellyen a' miket bevésve talált, pergamenájára híven leírta és itten közli:

Hic jacent
Ovidius, Virgilius, Horatius,
In MICHAELE V. CSOKONAI
Cum viveret uniti, cum mortuus sepulti;
Cujus si studia quaeras,
Erat ornamentum Doctrinarum,
Decus Rei Patriae Literariae,
Gloria Parnassi Hungarici,
Exemplum Ingenii ultra aetatem capacis.
Si Mores,
Blandus sine adulatione,
Aequus sine duritate,
Delectans sine vanitate.
Exspiravit anno aetatis XXXI.
quem
Si ex prudentia operibusque aestimes,
Saeculum vixisse dicas,
Laetus et vividus
Vivens poetae, mortuus Christiani more;
Datus literis Hungaricis brevi solatio,
Ereptus perpetuo damno,
Dignus immortalitate.
At eum exstitisse unquam
Hungari laetentur,
Occubuisse doleant.

Nat. Debrec. A. 1774. 14. Kal. Dec. Denat. 1805. 5. Kal. Febr.

Minő nagyítások! minő kő-irási stilus a' Lákókéhoz képest! Vallyon nem mosolyogna é a' külföldi tudós, a' Magyar költők vagy bajnokokra tett illetén emlék-írásokon? — Hanem ezeket csak melleleg említve. — Lássunk a' könyv' további vizsgálásához.

Az Ifjak' munkái oly rendel következnek egymás-után, hogy folyó és kötött beszéd mindenkor felváltva kerülnek. Minéműségökre nézve, tudnivaló: millyeket lehessen még csak magokat gyakorlóktól várni. Rec. sokkal szerényebbeknek is tartja azon esméretlen Magyar Ifjakat, mint-sem feltenné rólok, hogy ők gyenge dolgozásaik Világ-elé terjesztésére vágytak volna; de minekutána P. Úr, leginkább ugyan saját szüleménye' kedvéért, ezt is esz-közlötte, az Ifjak' neveit elhalgatni nem kellett vala. A' munkák' mekkoraságjokra nézve is az Innephez képest, P. Úr' hoszszacska beszédénél cél-erányosabbak; mert eggy eggy csak ritkán foglal többet két lapnyi térnél. Egyéberánt mind P. Úr' hazafiúi' fáradozása az Ifjak körül, mind ezek' szorgalma és szép igyekezete dicséretre méltó. A' haza ezektől annál többet vár utóbb, mennél korábban látta dolgozásaik' zsengejét; P. Úrnak pedig köszönettel tartozik.

A' mennyi helyt foglalnak e' könyv' eddig vizsgált részei mind-összesen; ugyan annyit, sőt többet fognak-el egy-magok azon kilenczven Jegyzések, mellyeket P. Úr saját beszéd-jére össze-dolgozott. Úgy is tekinti Rec. ezeket, mint a' mellyek Világ eleibe bocsátása P. Úrnak e' könyvével fő-célja volt; és mintha nem a' Jegyzések szerződtek volna a' textusért, hanem a' textus, sőt az egész könyv a' Jegyzésekért. Mert ezek a' beszéd' textusához képpst igen következtelen rend-szerben állanak; nem annyira lévén minnyájan jegyzések, mint inkább világosítások, szélesítések, bizonyítások. Kellett érezni a' helytelen viszonyt magának P. Úrnak is eleve: azért elő-szójában arra kéri az olvasót, hogy a' Jegyzéseket ne olvassa a' textushoz, az ebben kijelelt számok' fordultával nyomban, — mint pedig az értelmes olvasás' methodusa magával hozná; — hanem olvassa-meg elsőben a' beszédet külön, úgy azután a' reá-tett Jegyzéseket is külön. Azomban, hogy ezen széles olvasottságot és nyelvek-értését trombitáló jegyzések nem csupa könyv-felidézés és tudományosság' kirakodása, hanem hogy hasznos és intereszszáns tárgyakat is közölnek, annak bém bizonyítására szólljanak a' belőlök ide kirottak:

4-dik *Jegyzés.* *Hallatzik:* „Ezen szót sokan így írják *hallatszik*; de vélekedésem szerint hibásan; mert ebből van össze húzva *hallatozik*, és így tz-vel kell írni, „s az olvasónak ezt nem egy betűnek, c-nek, hanem kettőnek t és z-nek kell olvasni. Így kell ebben is *lúzom*, és ezekben is *játzom*, *tetzem*, *metzek* 's a' t. mellyeknek helyes írodásokat „bárcsak valamelly tudós hazafi világosságra hozná.“

12-dik *Jegyzés.* „Az itt mondottaknak (arról, hogy a' Magyar nyelv nem szűk) „megbizonyítására legyen példa, és elég a' Debreczeni Gramatikából vett következő mon-dás, a' benne lévő szóknak im' ennyiféle elrakattatásokkal:

„*Kiviszem a' kulcsot a' házból.*

„*Ki a' kulcsot viszem a' házból,*

„*Ki a' kulcsot a' házból viszem,*

„*Ki a' házból viszem a' kulcsot,*

„*Kiviszem a' házból a' kulcsot,*

„*Ki a' házból a' kulcsot viszem.*

„*Viszem-ki a' kulcsot a' házból,*

„*Viszem a' kulcsot-ki a' házból,*

„Viszem a' kulcsot a' házból ki,
 „Viszem-ki a' házból a' kulcsot,
 „Viszem a' házból ki a' kulcsot,
 „Viszem a' házból a' kulcsot ki.

„A' kulcsot kiviszem a' házból,
 „A' kulcsot viszem-ki a' házból,
 „A' kulcsot a' házból kiviszem,
 „A' kulcsot a' házból viszem-ki,
 „A' kulcsot ki a' házból viszem,
 „A' kulcsot viszem a' házból ki.

„A' házból kiviszem a' kulcsot,
 „A' házból viszem-ki a' kulcsot,
 „A' házból a' kulcsot kiviszem,
 „A' házból a' kulcsot viszem-ki,
 „A' házból ki a' kulcsot viszem,
 „A' házból viszem a' kulcsot ki.

„Imé ezen négy (öt) szóból álló rövid mondást huszonnégyféleképpen lehet változtatni a' nélkül, hogy az által értelme csak legkisebbé is megváltoznék. Próbálja ezt, — de még csak nem is meri, — akár a' Német, akár a' Franczia 's t.“

16-dik *Jegyzés.* Azon állítás, hogy némelly származtatásaink szinte végetlenek is, illy csudás példákkal világosíttatik:

„Hová való mulatság tétzik? a' Bécsi,

„Hová való Császári mulatság tétzik? Bécsii.

„Hová való Császári játék-színi mulatság tétzik? a' Bécsiii, 's így tovább. Minthogy ez olyan természetű, mint az e' ragasztékunk, nagyobb világosságnak okáért ide tevék ebből is egynehány példát:

„Kié ez a' könyv? A' Királyé,

„Ki fíjái ez a' könyv? A' Királyéé,

„Ki fíja nevelőjéé ez a' könyv? A' Királyééé,

„Ki fíja nevelője barátjáé ez a' könyv? A' Királynéééé,

„Ki fíja nevelője barátja leányáé ez a' könyv? A' Királyééééé; 's így tovább. — A' rövidség, csak érthetlenséget ne okozzon, tökéletesség a' nyelvben; annak tartom tehát „én is a' végzeteket a' miénkben, két vagy legfellyebb háromig, noha a' jó Magyar fül és „jártas ész még tovább is megértene.“

18-dik *Jegyzés.* P. Úra' mai korbéli főrangú Úrfinak magyarságát, *) elmésen szatirizálva, imígy rajzolja: „az illy elvetemedett Ifjú kásznnyiban tartja a' forhemedlijét, halsz-

*) Használó magyarsággal folytatott beszélgetést közlött a' Kedveskedő, Bécs. 1824. Sz. 39.

„kráglját, strimfijét, mellette pedig a' stiblijét; fekhtirozni tanul; dájtsot, ekosztét tán-
 „czol, gangonn ül, promenádén sétál; ha felnött, kurmakher, később epuször; azután
 „tiz óráig negligzében van; akkor néha gábelfrühstücköt eszik és magát tizenegyig azsüs-
 „tirozza, tizenkettőig langewájléja van, ezután vizitre megy, ott a' bilétet a' portirnak
 „vagy kammerdinernek oda-adja, innen vagy dinére vagy traktörbe megy, ott kármenádlit
 „gebackene Hendelt, szószot böfalamódit eszik; likört, Neszmilert 's Tokájert iszik, ebéd
 „után sziesztét csinál, azután, ha van ekwipázsa, batárba vagy wurstliba fogat, vagy a'
 „kurtót brittsel megnyergelteti, rajtpájtslit vesz a' kezébe, egy-két lanszadét csináltat az
 „Englenderrel, 's azzal onkeljét trapban, a' tántját galopban 's kuzináját kariérben iberras-
 „solja; velek egy kicsinyt, míg azok netzelnek, hákkolnak, strickelnek, 's máslikat hul-
 „latnak, discourál, sőt néha povedál is; azután theátromba megy lozsiba vagy parterre, 's
 „ezt az első Aufzug után, ha a' darab fád, minden retúrbilét nélkül ott hagyja, 's megy
 „gezelsáfliba, szoaréba, tédánszánba, ott gefrórneszt eszik, mandelmilket iszik, és magát
 „a' konteszekkel, kúrt és jó képet csinálván nekik, amüzirozza; azután laternenpúbbal,
 „néha flambóval is, kvártélyára kísérteti magát, ott szupirozik, és így végre lefekszik és
 „alszik. O tempora! o mores! ímé az egész 24 órából csak fekszik és alszik magyarul.“

65-dik *Jegyzés*-ben Rec. nagyon intereszszánsnak találta a' Magyar eleink' és Atilla' mocskoltatásairól külföldiektől mondottakat. „Mivel (ugymond P. Úr,) a' Magyar nem-
 „zet' első idejében Német, Olasz, Francia és Görög-országokban sokat ragadozott, puszt-
 „tított és kegyetlenkedett: ezért költenek reá ezen ellenségei között volt némelly Irók ha-
 „mis cselekedeteket is, mint p. o. *Laugier* azt, hogy ember-húst evett és emberekkel áldo-
 „zott volna; *Regino* azt, hogy ember-szívet különösen szeretett volna enni. Atilla, kitől
 „legtöbbit szenvedett Olasz-ország, a' Velenceiektől ezt a' mocskok-nevet kapta: *figlio d'*
 „*un Cane* (kutya' fija.) És ezt az oktalán köz-ember annyira betű szerint hiszi, hogy én
 „a' csónakosom' fejébe be nem beszélhettem, Atillának kutyától lehetetlen volt nemzetteté-
 „sét. Nem is csuda; mert ezt az ostoba ocsmány gondolatot 's hitet még egy emlék-osz-
 „loppal is, (kőből t. i. egy koronás aszszonyt a' rá-ágaskodó kutyával kifaragván,) táplál-
 „ják. Már ez sok: de még sem volt elég a' Velencei kábaságnak. Ugyan is nem-hogy
 „eldugták volna valahová ezt az ocsmányságot, de sőt inkább a' legvilágosabb 's legszen-
 „tebb helyökre, a' Szent Márk' temploma' tetejére helyhezgették, és ott még ma is a' pia-
 „zettáról (kis-piacz) minden Magyar boszonkodva-nevetve láthatja.“

Az érdeemes Olvasóhoz intézett Epilogusban végre megköszöni P. Úr neki, hogy könyvét általolvasta: a' mire amaz, ha szót fogadott az elő-szóbeli kérésnek, és a' beszé-
 det elsőben magát, azután a' Jegyzések mellé megint, tehát kétszer megolvasta, érdeemes is. Különösen pedig megköszöni, hogy az ő szegény munkáján figyelmét fárasztotta; szeméit rontotta, és érette míg él, haládatosságát igéri!

Mind a' mellyeken kívül még átaljában, vontatós hosszú periodusaira, a' gondolatok' erőltetett egymásból folyására, és az a'-nak gyakor előkerültére is barátságosan figyelmezteti P. Urat, Ü * * ben folytatott Házi-nevelői hivatalában néhai Utób-járója, 's ez úttal érdemeit megismérő Recenzense.

Edvi Illés Pál.

12.

Sz....gh Gusztáv Úrnak 1823-ikban Olasz-országi útazása' alkalmával a' Szép-
műveket érdeklő tárgyakról tett és feljegyzett

É s z r e v é t e l e i . *)

Florencziában, Olasz-országnak ezen valóságos Athenéjében léptem először a' Szép-
művek' szenthelyébe. A' Mív-galleriába jöttömkor tudtomra adá vezetöm, hogy itt mind
régi, mind új kép-faragásokat, és a' leghíresebb festők' remek-munkáit fogom meglátni.

Canova' márványból faragott *Vénusza* ötlete először is szemembe. Előtti képzeletem
ezen Isten-aszszony-szoborban egy halhatatlan termetet koloszális mértékben játsza előm-
be, de minő nagy lett csudálkozásom, midőn a' kolosz helyett egy 16 esztendő leányka'
szobrát találtam; elhültem egyszer'smind ezen híres mív' első látásának belsőmben érzett
csekély bényomásán. Első elandalódásomban jobbra balra tekingeték, hogy vallyon két
utazó társaimon micsoda érzéseket tapasztalok; de ezeket úgy találtam az Isten-aszszony
előtt állani, valamint egy szekrény előtt, mellynek kinyitására kulcsok nincsen. Társaim
nem igen kedvező recensiókat tettek, kivált a' lábak, és czombok felett; amazokat na-
gyoknak, a' czombokat pedig nem elegendő izmosoknak találták.

Ezen érzékenység mellett távol volt tőlem viseletem' okának valóságos értelme, és
azt, a' helyett hogy magamban keresném, a' szoborban iparkodtam fellelni. Végre ezen
Vénuszt *Canova'* legcsekélyebb mívének lenni itéltem, és hogy a' *Medicei* ezt sokkal fel-
lyebb haladván, a' régi mívnek a' mostanin vett tökéletes győzedelmén nem is kételkedtem.

De ki irhatja-le új csudálkozásomat, midőn a' *Medicei Vénusz* még inkább nem tetsze.
Ezen szobor a' természetes nagyságon alól vagyon, és benne egy elenyészett originálisnak,
sorstól, 's időtől megrongált copiáját véltem. A' márvány barnás, az eltöredezett része-
ket figyelemmel megtekintvén, több helyeken összeraggatva lehet látni. Hijjában tekintém

*) Csak az, a' minek értelme már bennünk kifejtődve vagyon, élhet, és az ő valóságos léteében jelenhetik-meg előttünk,
ezen okból csupán azon tárgyakról tudhatunk megáltható ítéletet tenni, mellyeknek helyes, szép, magához vonzó, vagy
pedig ezekkel ellenkező létét nem csak hogy elménkkel megfoghatjuk, hanem hogy azokat mért ilyennek, vagy ama-
lyannak találtuk, okát szó vagy írásbeli értekezésben másokkal is közölhetjük. Sz-gh Úrban-is Vicenzában, a' maga val-
lomása szerint, az említett okból nem Palladiónak építő-mesterségei, hanem Veronese Pálnak a' Három Sz. Királyo-
k a t képző festése figyelmet, és a' Gyerme k-r i s z t u s n a k gyönyörű test-alkotása, lábainak a' csókolásra enyelgős
nyújtása legszebb érzéseket gerjeszthetett. Barátomnak ezen útazásabeli észrevételeit azért találtam helyesnek az olvasó kö-
zönséggel közleni, hogy először: világossá tegyem némelyek előtt azon csekély érdeklés' okát, mellyet-e' vagy ama'
tárgy' megtekintésénél érzenek, holott mások ugyan azon tárgy' szemlélésénél égis ragadtattak; másodszor: hogy a' művek'
eszméletében nem vándorlottak, megne ijedjenek, ha valamely remeknél érzékenységekben a' reménylett bényomást nem ér-
zenék. Várják türelemmel azon időt, mellyben a' nagyobb értelemmel, érzékenységeikben a' bényomások észrevehe-
tőbbek, és magokkal ragadóbbak lesznek.

azt minden oldalról, minden részeiről a' világosságnak, de benne semmit sem leltem, a' mi várakozásomnak megfelelő lehetett volna.

Vallyon mi volt tehát az oka különös-léttemnek? talán kimíveletlenségem? talán a' Szép-mívek iránt érzéketlenségem? okvetetlenül azt se nem valhatom, se nem tagadhatom, annál is inkább ezen környüállásokban, mert már talán ekkor is nem sokkal kevesebb képzeletem vala a' művek eránt több más útagóknál, kik első alkalmatossággal éppen oly tétovázatban voltak valamint én, még is elragattatásokról egy temérdek, és felkiáltás jelekkel gazdagon megrakott Értekezéseket irtak.

Tehát minek híjjánosságában szenvedtem vallyon? rövideden megvalloim — önnön-magam szemlélése' értelmével éppen nem birtam. Az izlés valóban nem a' Szép' képzeletén, hanem annak a' természetben, és művekben helyheztetett szemlélésén, és tanulásán lehet csak tökéletes. Ezen valóságos izlést más több mív-tárgyakban nem annyira ugyan, de a' kép-faragásban egészen elszorgalmatlanítottam. De vallyon hol is mívelhettem volna ki, kívált a' mi a' mezítelen szépséget illeti, izlésemet. Itthon egyedül félénken befedett, és csámpás szentek, 's angyalok, vagy pedig más az izlés ellen öltözködött emberek eleibe vezetett engemet ezen mív. Az ábrázat', kezek', 's lábak' legközönségesebb környületi csupán azon tárgyak, mellyeket látnom lehetett, többi tárgyak csak a' takarót, tehát nem magát az embert, adhatták előmbe. A' ruházat leginkább a' nő-nem' mezítelen természetének kontúrjait eltakarja előllünk, mellyekben a' test-alkotások egészen más formákat kapnak. Tekintsük-meg csak a' szűk czipóket, a' derekat természet ellen öszszeszorongató fűzött vállakat, nem leszen csuda, ha előbb illy erőltetett originálisoktól elcsábítottván, a' testet képző-mív azután nem elég karcsúnak, a' lábak nem piczinyeknek, a' czombok nem elég izmosoknak tetszenek; nem leszen csuda, hogy ha valamelly régiség előtt megálván, azon egészen idegen, és előbbeni képzelődéseinkkel meg nem egyező tárgyakra akadunk.

Én ugyan ifjabb koromban Canováól készíttetett *Krisztina Herczeg-aszszony'* temetkező alkotmányát láttam, de a' mív' valóságát meg nem foghattam; későbbben Lembergben *Thorvaldsonnak egy Basrelief munkáját* tanultam megismeri. De a' Basreliefeket inkább képzeteknek, hogy-sem faragásoknak lehet tekintenünk; így tehát természetes következés volt az, hogy én a' két Isten-aszszony-szobor eleibe, mi a' mezítelen test' szépségét illeti, ki nem fejtődött értelemmel jöttem, miképpen tudhattam volna tehát azoknak isteni formáztatjait tellyes valóságokban elmém-mel megfogni?

Hogy az emint előhozott okból eredett légyen érzéketlenségem *Niobe' szobra* előtt megvalóságosodott, ámbár még itt is távol voltam ezen mív' tellyes értésétől. De mivel itt, egy felruházott szobornak karakteri kiejtődését kellett megítélnem, a' mihez már elegendőképpen elvoltam készülve, Niobe volt tehát az első régiség, melly bennem a' megkívántató érzékenységet felébresztette.

Mihént Rómának Sz. Péter nevü templomában léptem, azonnal Angeló Mihálynak a' meghalt Krisztust ölében tartó Máriája tüne szemembe, ezen valóságos isteni szépségü ábrázát egész figyelmemet magára is vonta; de mivel elején csupán az ábrázatok, és ruházatok eránt birtam ítélő értelemmel, azért ezen mív-nél tovább nem mulatván, XIII-ik Kelemen Pápa' temetkező alkotmányához siettem. Canova ezen remek-munkájában kezdet-

tem a' faragás' mívész-hatalmát először is érzeni. Az álatok képzetének mestersége a' két orosz lányokban legfőbb lépcsőjét érte-el. Itélje bár Cephallides a' vallást képző figurát otrombának, és a' megfordított szövétnekkel álló angyalt szerencsétlenül készültnek, én az első valóban felségesnek, a' másodikat pedig magával ragadónak találtam; ha bár Göthével megvallom, hogy az egészet képző idea nem a' legáltalhatóbb együtt függésben legyen is, de rajta a' tárgyak a' szemnek még is egy tökéletes remeket, és egy kellemetes egészet mutatnak.

Sz. Péter' templomából a' Vatikánba mentem, midőn a' Muzéomnak egyik szálájából a' másikba tévedeznék, figyelmemet egy kimondhatatlan szépségű Apolló-fő vonta magára, ezt *Vatikáninak* véltem, de eltöredezett karjai megbizonyíták tévedésemet; a' melék szobában láttam *Canovának* úgy nevezett *Studiumjait*. Végre a' *Vatikáni Apolló*, és *Laokon*; a' *Capitolium* Muzéomában pedig *Vénusz*, és a' *haldokló Küszködő* *) szobrai előtt szerencsém lehetett állani. Mit érzettem a' kép-faragási mívész-ségnek ezen legfelségesebb remek-munkáji szemlélésénél, le nem írhatom; mivel a' nélkül, hogy érzékenységeiről számot tudna adni az ember, *legfelségesebb lelkesedésében magán-túl ragattatik, és érzékenységei össze szorultában értelme tétovázni kezd.*

A' *Vatikáni Apollóban* és a' *Kapitoliumi Vénuszban* a' régi mívészeknek nem csak ezen *Istenségeknek tulajdon karakterjeket*, hanem a' *hím, és nő-szépségeknek legfelségesebb ideáljait* kellett előnkben adni. A' középszerű mívész talán megelégedett volna *karaktert a' tettel; szépséget pedig csupán formával* kinyomozni; de ezen remek-munkák' szép győzedelme abban áll, hogy a' mívészek olly tetteket választának: a' mellyek azonkívül hogy ezen *Istenségeknek tulajdon karakterjeket legmagosabb fénybe helyhezteszik*, egyszerre *azoknak értelmökkel a' szépség' bájjait, és foganatját a' nemek' tulajdonságaiba felemelik*. — *Apollóban* a' legfelségesebb értelemben adatik elő a' *Győzelem*: a' nyilazó Isten' ábrázatján egy könnyű harag leng — mindent látva tekint azon tájra, hol nyilai halált, 's kárhozatot okoznak — szemében és homlokán a' diadalom' büszke érzése festetik. — A' *szépség'*, és *szerelem' Isten-asszonya* ellenben *magához vonzó szemérmében* van előadva: elpirúlva igyekszik mind a' két kezeivel női kellemeit a' néző elől elrejteni, és ezen tett által éppen azon *érezkenységet gerjeszti-fel bennünk, mellyeknek tudniüklik ő, mind testi, mind szellemi tellyes lételben, valóságos képze.*

Ha én az első benyomásnak, a' mi ilyenekben ugyan csak a' dolgot mindenkor elválasztja, hihetek; tehát azon fellyebb említett töredezett karú Apolló-fő, a' *mi a' formát illeti*, valóban szebb mint a' Vatikánumié, — egy szóval szebb férfi főt annál még nem láttam — de ellenben a' Vatikánumi Apolló' ábrázatja hasonlíthatatlanul többet jelent; a' mit ezen legnevezetesebbet találtam, az, az *Istenség' legfelségesebb kinyomozatja*. Ehez hasonlót sem egy régi, sem pedig egy mostani mívész sem mutathat elő. — *Rapháel*, és *Angelo* Istenségei éppen más formák, az az: mint a' keresztény vallás maga, inkább szellemiek.

Laokon groupejének **) egész kiterjedése a' *kígyóval való küszködésnek, és a' mardosástól igyeksző megmentődés' hasztalan törekedésének szempillantájából képzeltek*; ezen képzetből fejtegeti magát ki a' *valóságos előadás, és a' mardosás' foganatja*. *Laokon* (az atya) az őt' mar-

*) Gladiator.

**) Engedelmet kér, ezen Értekezést közlő, hogy magyarul egy szóval ki nem tudja tenni.

dosó kigyót mind két karjaival igyekszik magától eltaszítani, szörnyű kint jelentő ábrázatját az eget felé fordítja — hasát pedig rész-szerént fájdalomból, rész-szerént azt belsőképpen meggyőzni akaró erejéből bészívja; az idősebbik fiú, egy más kigyótól mardosztatván, félelemmel, és fájdalommal segedelemért kiáltoz az atyához; a' fiatalabbik pedig, a' ki még nincsen megmarva, csak a' kigyótól körültekerintve, magát megszabadítani igyekszik, és részt-vétellel tekint az atyára, kinek kínjai benne szörnyű fájdalmakat szülnek.

A' fiú érzékenységgel egybe-kapcsolt fájdalomnak ezen képzete ámbár milly' megillető legyen is, azért éppen nem kell gondolnunk, hogy borzadozást, vagy iszonyatot támasztana bennünk. A' fájdalom', és emésztődés' felülhaladó erejét sehol sem lehet rajta észre venni, ellenben az indulat' hatalma mindenhol küszködik a' fájdalom' érzésével, de ezen küszködés is a' nélkül, hogy az élet' mély nyugodalmát megháborítaná, csak külsőképpen láttatik, és így bennünk ugyan olyan fogamatot szül, valamint a' jó Tragédia, a' melly Schiller' szava után midőn a' nézőt érzékenységeben össze zúzza, egyszer'smind fel is emelje.

Ha bár milly' tökéletes, és hasonlíthatatlan legyen is *Laokon' grouppeje*, de engem' a' haldokló Gladiátor sokkal jobban érdeklett, és érzékenységem' belsejéhez jutott. Ebben egy képzetet szemlélttem, melly, a' mi a' tárgyat illeti, olly emberi igazságos, eggyűgyű, és felséges is egyszer'smind, hogy az bennem egy elmulthatatlan emlékezetet hagyta vissza. *Mi is emelheti fellyebb a' valóságos katonai lelket, mint a' szabad hazáért magát feláldozó hős halálának felséges szempillantatja?* A' vitéz melyjén megsebesítve fekszik pa'ján — még in-erős jobbára támaszkodik ugyan, de gyengén, mivel össze-rogyásban van — haldoklását se fájdalom, se félelem meg nem undokítja — nyájasan elszunnyad, mivel lelke által-repül az Elíziom' hőseihez. Az édes lelkesedéstől magamon-túl ragattatván ezen mívtől el nem távozhattam, mivel előttem volt *az emberi halálnak eggyetlen egy felséges képzete, a' szabad halál' kötelessége, a' halál a' győzedelemben.* — Ezen érzékenységeimet oly mélyen, és hatalmasan érdeklő mívet a' haldokló Gladiátor névvel undokították-meg. Ezen hőst rabszolgának, a' durva nép' mulatságára felkonczoltatott rabszolgának tartani — ezen felséges képzetnek olly alacsony értelmet tulajdonítani, bizonynyára egyedül a' magas lelkesedést nem érző Olasz nép lehetett képes!

Így minekutánna a' kép-szaragáshoz értő kedv bennem lassan lassan érni kezdett volna, Nápolyba utaztam, hol engem' ezen tekintetben gazdag örömek vártak. — A' Villarcále' közepén álló *Farnézei-bika Arisztidesz, Venusz Victriá*, és a' tudományok' Muzéomában a' *Farnézei Herkulesz* csudálkozásra ragadtak. Ellenben a' két *Balbit* (atyát, és fiút) képző híres lovagló szobrokban én kevés nevezetést találtam, a' szobrok semmi nevezetes tettet nem jelentenek — a' formának szépségét egyedül talán a' mívben járatosabbak értik. De annál jobban tetszett *Bakhus' és Szilén' grouppeje*. — Szilén vállán hordozza a' bor' kis Istenét, ki enyelegve Szilén' torkosságát egy szőlő-fürtel nyöveszti a' nélkül, hogy a' fürtöt néki oda nyújtáná. Az enyelgő tulajdonság, és a' Szilén' ki nem elégtett kíváncsiságában ártatlan gyönyörködés igen karakteri nyomazatokban látszatnak a' kis Bakhusz' ábrázatján. Ezen grouppeben azt találtam, hogy ezen mív a' régiek között, a' mi mostani izlésünkhöz legközelebb állana.

Sancta Maria de la Porta kápolnájában *Corradinnak* két munkáira találtam. Eggyik képi a' szemérmet. Ez egy vizes lepelben béburkolt leány, kinn a' fedezeten által is a' mezíte-
F.M. Or. Minerva 4. Negyed. 1825.

len test formának minden környületi látszatnak. A' második a' világ' kényein győzedelmeskedőt személyesíti: ez egy mesterségesen készült hálóból magát kifejtegető férjfiat képez. Ezen művek engem' magokhoz vontak, mivel láthattam benne, *miképpen kellessék a' művek, hogy észre vehető és örökös legyen, a' kimíveltetés' alkalmával a' tárgyak' össze-szerkeztetésénél végtére a' szokatlant, és különöst is segítségül venni.*

Ez mind meglehet, mivel ez az emberi szellemnek véghetetlen kifejtődése' természetében áll. De miképpen lehessen undok természetű képzeteket szenvedni, érettek felelni? meg nem foghatom, mint p. o. ugyan azon kápolnában mutatódik egy vizes gyolcsban beburkolt meghalt Krisztus. A' képzet valóban irtóztató; látása új emlékezetbe hozta a' Florencziai Galleriában látott megnyízott Marsiást, a' kinek irtóztató útálatossága felől vezetőmmel sokat feleselődtem. *Ha a' műv szép akar maradni, és önnön-magától nem akar megsemmisíteni, úgy annak nem lehet, nem is szabad kiváltképpen plasztika tárgyakban a' szép-művvel éppen ellenkező ízlésben megjelenni, a' melly ha még oly tökéletes természeti valóságban adatik is elő, kedvetlenséget okoz. El sem is lehet gondolni, miképpen vetemedhetik egy igaz ízlésű, és a' szépség' ideálját értő művész oly tárgyazatokra, mellyek semmiképpen nem gyönyörködtethetnek.*

Viszsa utazásom' alkalmatosságával el nem mulaszthattam Florencziában ez előtt bennem semmi különös érzékenységet sem szült mű-darabokat azon okból is megtekintnem, hogy vallyon a' tágasabb tapasztalás ízlésemet megjobbitotta é vagy nem? valóban a' Medicei Mauzoleomban feltalálható mű-kincs mostan sokkal nagyobb gyönyörűséget okozott bennem, kivált Niobe, és a' Canova' Vénusza egészen más formákban jelentek-meg előttem. Az elsőnél nem győztem elegendőképpen csudálni a' legfiatalabb leánykát, a' ki megrettenve az anyához szalad, ott oltalmat és bátorságot keresvén, az anya' karjai közzé feltörekszik. Annyi mozdulat; úgy szólván annyi villám sebesség, mennyi ezen élet nélkül való kőben látszik, álmélkodást okoz — Canova' Vénusza a' régiség' leképzetében egy legnevezetesebb tárgy. Illyen forma képzetek, majd egyet sem kivéve, mellyeket már láttam, vagy álva, vagy guggolva keresik azt kezeikkel a' néző' szemei elől elrejtteni, a' mit megtilt az illendőség látni. De Canováé egészszen másképp vagyon alkotva; a' Vénusz tudniillik a' szálában érőnek beléptén megrezzenni látszik — fejét arra veti — leány-módra magát össze vonja, és egy lepellel emlőit, 's teste' alsóbb részeit befedni igyekszik. A' Medicei Vénusz ellenben most sem szült bennem semmi indulatot, és ha ezen műv valóban az Ó-világ' remekjei közzé tartoznék (mellyekhez őt' a' dologhoz értők valóban számlálják) akkor én magam' türedelemmel megfeddeni engedem, hogy ezen művet még mostan is csupán profánusi szemmel néztem-meg.

Továbbá láttam ugyan még több kép-faragásokat, de ezen össze-szorított értekezetben azokról halgatnom kelletik, mostan egyedül ezen művészségben híressé lett Olaszokról tészek egy rövid emlékezetet: Corradin és Bologna János nekem jobban tetszenek mint Cellini, legjobban pedig Canova, ez kétség kívül az első kép-faragója Olasz-országnak. Mi a' szépséget, a' kimondhatatlan kellemetességet, a' formának kegyét illeti, Canova a' művészség' felsőségében ragyog, de hogy talán hasonló szerencsés lehetne, mi a' nagyot, hatalmat, és Istenséget illeti, Angelónak, és Rapháelnek erejével nem bír. Millyen egyeztetésben álljon Canova Thorvaldsonnal ki nem nyomozhattam, mivel ennek műv-helyét meg nem látogathattam.

Önnön magam szemlélése' értelmével nem bírván a' kép-faragás' tartományában kevés tapasztalásokat szerezhettem, de annál az elmét, és szívet gyönyörködtetőbb érzések lelkesítettek a' festésben. Ezen nemét a' mívnek ifjú koromtól már kedveltem, millyen kelemek bájoltak tehát meg egyszerre, midőn legelőbbször Florencziában Pitti' palotájába léptem. Ezen épületnek magas, világos, pompás száláiban mennyei sugárzatban találtam minden nemzet, és idő leghíresebb festőinek legnevezetesebb munkáit. Valósággal mondhatom, hogy a' palota' külső készüllete a' kincs' belsejével vetélkedik. Érzékenységeimet a' temérdek fény, szépség, a' legfelsőbb álmélkodásba' ragatták, de természet-szerént, mivel ezen remek-tárgyak között egyet sem akartam szemléletlenül hagyni, elmém zavarodásba jött, 's így egyet sem tekinthettem-meg fürkésző szemmel. Illy környü-lásokban a' megítélésre kíváncsi mértéket elvesztvén, 's a' tárgyaknak mennyisége örvényétől elragattatván, függetlenségemmel többé nem bírtam, észre vévén ezt vezetőm, rajtam segíteni akarván, *Rapháel Madonna della Sediájához* vezetett; ebben láttam ezen mívész' első, és legszebb munkáját. Kinek szerencséje volt ezen Madonnát látni, észre vehette benne a' *Menny-királynéjának tökéletes fény-sugárzatját*: mennyi szeretettel hajtja-le csillámló fejét ölében ülő Istenfiára; minő gyermeki kedvvel tekint-fel reája a' mellette álló János, csupán a' kicsiny Krisztus-Isten ön-magával beelégedve minden részvétel nélkül, de mennyei nyugodalommal, és tisztasággal ül, 's tekint-ki a' képzetből. — Által-ellenben a' most említett Madonától függ *Szent Anna' látogatása* ugyan azon mívésztől. Mária az ölében nyugvó Krisztust karjaira vévén felkelve fogadja a' közeledő szentet, ez mutató ujjával nyúl a' gyermekhez, ki hirtelen hozzája fordul, megesméri, és hozzája szól. Vallyon magában a' képzetben vagyon e, vagy csak talán én láttam azt benne? — elég az, hogy valamilyen *Göthe Vatikáni Apollóban az örökös fiatal-ságot* vette észre, úgy én is a' *Szent Anna' látogatása* képzetében örökös istenedésre találtam.

Mivel ezen két mív-darabokban úgy szólván, semmi mástól felül nem haladható szépségre találtam, nem csuda tehát, hogy *Corregiónak*, és *Titiánnak Madonnájiban* olyan, egészen elkészült, és földet haladó szépséget nem láttam, és hogy *Rubens' Madonnájában* csak egy közönséges Flandriai polgár-aszszonyt szemléltem.

De nem kell azt vélni, hogy én Rubens' becsét meg nem esmerném, ellenben *Rapháel* után ötöt tartom első mívésznek. Rubens, a' mi a' szépség' ideáljához törekző felemelkedést, és az Isteni természet' idealítását illeti, *Rapháel* után áll, de óriási fantáziáját, és képző-erejét csudállani lehet; a' mív-értékében pedig *Rapháel* ötöt felül nem haladja. Én tőle láttam különbféle tárgyakat, vallásbeli, és történet-darabokat, vidék-festéseket, allegóriákat; valóban mind költői erővel bírnak, és a' nézőt magokhoz ragadják.

Rubens' munkái között egyet említek, a' melly tulajdonsága, és karakteri festése miatt leginkább megtetsze: allegorikai értelme szerint a' had' szerencsétlenségét adja elő. A' képzetnek elején áll egy koronázott aszszony (nyilván a' békétlenség' királynéja) egek felé nyújtott karokkal a' nyomorúságot látszatik onnét levarázsolni, — középen láthatni egy véres kardot villogtató előre rohanó katonát, kit hitvese', és gyermekei' utánna nyújtózó karjai hijjában igyekezzenek vissza tartóztatni, mert őtet a' harag' és boszszú' furiái magokkal ragadják; hátul városok, faluk égnek; a' füst, és nyomorúság komorrá tesz a' levegőt, minden tárgyak vad-mozdúlatban, szaladásban, és csudálatoskodásban vannak. Én

ezen képzet előtt megborzadtam, és mintegy engem' illető szerencsétlenségtől megfélemltettem.

Europának ezen leg-gazdagabb festések' galleriájában első pillantattal észre vettem, hogy az első benyomást okozó tárgyak' szemlélésével lehetetlen legyen a' mívészek', és a' külömbféle festő-oskolák között karakterizáló hasonlításokat tenni, ez csupán a' gyakortabbi egymástól függő, és mélyen belátható tanulástól függ. A' mi Dél, és Éjszak-Európai festés, vagy az úgy nevezett Olasz, és Alsó Német-országi festés-oskolák között fenn-álló külömbiséget illeti, azt állíthatom, hogy az elsőnek karaktere a' szépség' ideája, és ezen ideának leképzése, másodiknak pedig a' természeti valóságnak jeles kinyomozása.

Rómában Angelónak a' Siksztusz kápolnában — Rapháelnek a' Vatikánban lévő *Freshó festéseikre* egyedül akartam figyelmemet függeszteni, de mivel az időből kifogytam, akaratomat nem tellyesíthettem. Angelónak *utolsó ítélete* már maga egy *Divina Comoedia* a' festés-mívben, valamint *Konstantin' ütközete* egy egész *Íliás*, a' többi között Rapháelnek egy közönségesen csudált munkáját: *Krisztus' színe változását* vettem tanulásom' tárgyául. — Ha ugyan csak a' festő a' mívnek első kívánsága, az az: elő-adás' eggyezete ellen (mint némellyek ítélnék) *hibázott is*, de én még is a' kép' első látásakor mindjárt a' festő' pártján voltam, mivel ő kétség kívül Krisztussal itt nem mást akart, csak azt, a' mit már ő előtte Homér *Peleoszával* — *Oszsián Fingáljával*, és *Taszszó Rinaldójával* tett. Ezen költők is előre több tetteket írnak-le a' tárgy' hőse felől, minekelőtte azt a' valóságos munkában béleptették volna, és pedig olly tetteket, melyek csak akkor szűlnék következéseket, ha már a' hős a' munkában megjelent; így akarták ők hőseiknek fel lépteket, és tetteik' következését fel-emelni; ugyan ezt akarta Rapháel is, és a' mívnek spheráji szerént külömbféle módon kellett azt néki végben vinni. A' kép' elején a' hegy alatt látszik az ördögössel való történet, ezzel akarta a' festett *Messias'* fel léptét megelőzni; ezzel akarta a' mívész hősének *Isteni tulajdonságait hatalmassá tenni* — továbbá látni lehet a' beteg' meggyógyulásáért az Apostolokhoz folyamodó aszszonyokat, miképpen igazítatnak azoktól a' Krisztushoz — végre látjuk a' képben, a' világot a' rosztól felszabadítani jött Megváltót a' hegyről egek felé lengeni. Ezen ideában kitündöklök valóban az *összszerekas' felséges eggyezete*, és hogy a' mívész igyekezett a' két egymáshoz tartozó tettek között a' külső eggyütt-függést fenntartani abból kitetszik, hogy a' veres-ruházatú Apostol a' kép' közepére, az az a' Krisztusra felmutat.

Nápolyban igen kevés festett-mívek vannak, a' többi között legjobb Dominichinótól a' *Jánuariusz Temploma' belső fedezete*. Láttam ugyan még Florencziában — Bologniában, és Velenczében több festett-míveket, de ezen értekezés' rövidsége nem engedi azoknak említését; egyedül még szabad legyen nékem az Olasz-festőkről tett ítéletemet e' következendőképpen elő adni.

Mivel én a' festésben az *összszerekas't*, és a' *szépség' formáját* leginkább tekintetben vettem, Rapháelt tehát, ki valóban ezen tárgyakban a' többieket felül haladja, a' festők' *fejedelmének tartom*. Az ő képzeti mélyen vannak *kigondolva* ugyan, de még is könnyen érthetők; eggyügyük de *felségesek-is* egyszer'smind; a' *képzelet' szépségéhez* oly tökéletességben mint ő, senki sem közelíthetett; az ő *Madonnái valamelly kimagyarázhatatlan magassággal, mennyei szépséggel, és természettel bírnak*; még a' ruházatjok is az *ideálok' világából vannak kihozva*, 's így a' nézőt sem az istenesedéshez törekző *felemelkedésében*, sem pedig a' *valóságra tekintő vissza-emlékezetében* fel nem háborítják.

Egyenlő ugyan, de még is más természetű óriási szellemet Rapháel után, *Angeló Mihálynak* tulajdonítok. Ha bár Rapháelnek Madonnái az *egkekhez ragadnak is*; de ellenben Angelónak *Krisztusa az utolsó ítéletben engem' valóban igen mélyen érdekeltt*: az élők 's holtak Bírāja valami nagyot — hatalmast — félelmest — felségest — Istenit, és iszonyú erőt mutat, azért az ő munkáit, a' mi a' hatalmas következtetést illeti, másokéhoz hasonlítanom nem lehet. Rapháelnek sphaerája *csak az Isten'-annyához hatott*; Angeló ellenben, ha bár nem könnyen is, még is *fellyebb merészli magát emelni, ő remek-ecsetjét az Isten-atyáig érinti*.

Corregio, és *Titian*, mivel én a' színezetet, és a' megvilágosítást, melly tárgyakban ők igen is jelessek, csak alsóbb érdemnek esmérem. *Rapháel*, és *Angeló* után következnek, és mi a' tökéletes szépséget, és az Istenség' képzetében a' forma' felsőségét illeti, Rapháeltől meszsze-maradnak. *Titian* a' tárgyak' össze-rakásában, és a' rajzolatban járatosabb ugyan *Corregionál*, ellenben ennek munkája valamelly különös, magas, kegyes és érzékeny tulajdonságot hordozván magán, a' nézőt elolvasztva magához vonja.

Reni Guidó nem tartozik ugyan az első Olasz-festők közzé, de a' mi az ő tőle festett ábrázatokat illeti, azoknak gyönyörű létének mindegyikét *útnak szemében tűnnek*, kár hogy mind egy formájúak, és a' *Niobe'* ábrázatjához mind igen hasonlóak.

Devinci Leonardónak láttam ugyan helyes munkáit, de remekjeit nem; tehát felőle ítéletet tenni nem is tudhatok.

Közli Kiss Károly.

13.

Kasztanovicznál Horváth-országban 5000 főből álló Török-seregnek

1689-ik év' 29-ik Juliusán Gróf Draskovicz által történt megsemmisítése.

(Bádeni Mark-gróf Lajos' eredeti írásaiból.)

Még a' Cs. K. Armáda 1689-ikben a' Törökök ellen viseltendő hadra készülne, és magát a' Duna' partján össze-szedné, Musztafa Szác Basa, mint Boszniai Helytartó, 1500 Jancsárok' — 1000 Spahik' — és 2500 más össze-gyűlt fegyveresekből álló sereget szedett össze az Unna' jobb partján; Julius 29-ikén ezen sereggel Kasztanovicznál az említett folyón által ment, és a' falutól nem meszsze táborban szállott.

A' Horváth-országi Bán Musztafának mozgása felől jókor tudósításokat vett — és Draskovicz Grófot — korának legnevezetesebb lovagnokját, 's egyszer'smind tapasztalt tábornokot 2200 kiválogatott lovasokból azon parancsolattal küldötte-el Musztafa ellen, hogy ennek az Országban rohanását mind addig meggátolná, míg több seregek segítségére me-

hetnek — Draskovicz 25-ikben egy erdőben Kasztanovicztól 3 mértföldnyire tábort ütött, a' honnét az ellenség' fekvése' kikémlése végett, külömbféle tájékokra több apró csapatokat kiküldött; de ezek a' nélkül, hogy az ellenségből legkisebbet-is észre-vehettek volna — mind vissza-tértek, a' Gróf tehát táborának a' Zerinóni térségre által-tevését az erdőben három napokig tartott nyugvása után eltökéllette. Draskovicz ugyan Mustafának hollétéről semmit sem tudott, de ellenben a' Basa sem hallott valamit a' Gróf' közeledéséről.

Musztafa Kasztanoviczot elfoglalni, a' környéket elpusztítani ugyan szerette volna, de ezt addig nem tehetette, — míg a' Cs. K. Ármádáról valami bizonyost nem hallana, elküldött tehát 250 embert a' táborból, oly parancsolattal, hogy azok a' Zerinon mezőn által a' környék' erdejében jussanak, azt kifürkészszerk, és a' hegyekről a' Cs. K. Ármáda' fekvése felé vizsgálódjanak. Ezen Török csoport 29-ikben véletlenül az erdőből kiindult Draskoviczczal össze jött. — A' Gróf azonnal megtámadta a' Törököket, kiket rész-szerént össze vagdaltatott, rész-szerént pedig elfogattatott, a' széjjel szórt maradékot pedig a' Musztafa fő-seregétől egészen elszorította, mivel a' vigyázatlan ellenség a' nélkül, hogy az oldalak' védelméről gondolkodott volna, a' legjáratossabb úton előre nyomult, — a' Gróf pedig seregének mozgását apró csapatok által a' mellékes úton is jobbra 's balra takargatta. Az elfogattatott Törököktől megtudta Draskovicz, hogy tőle Musztafa csak három óra járásnyira egy rosszúl védett táborban gondatlanul heverne; minden idő vesztegetés nélkül, minek előtte a' széjjel szóratott egyes Törökök Musztafához jutnának és közeledéséről tudósítást adnának, Kasztanovicz felé indult.

Sebes vágatva megjelent Draskovicz Horvátjaival a' megrémült Török tábor előtt — a' Spahik igyekeztek ugyan az első rohanatnak ellent-állani, hanem ők mindjárt hátra-vertettek — egy más Horvát csoport pedig az Unna' hídját elrontván, az ellenséget a' vízen által-meneteltől végképpen elzárta. — A' verekedés közönséges lett — Musztafa ugyan a' Jancsárokkal vitézül verekedett, de híjjában. Draskovicz a' lovasságtól megfosztatott gyalogságon keresztül tört, és egy óráig tartott öldöklés után mindeneket széjjel vert. — Az ellenség' nagyobb része vagy össze vagdaltatott, vagy pedig az Unna' habjai közzé hanyatott. Az elkeseredett Horvátok csak a' Török fő-tiszteknek adtak kegyelmet, a' kik között maga Musztafa, és más két Bégek is voltak. Alig hogy 1000 szabadúlhatott-meg a' a' Törökök közzül, kik még a' hid' elromlása előtt a' túlpartra jutottak. — Draskovicz' vesztesege csak 100 holtakból és egynehány megsebesítettekből állott. — Az egész Török tábor — 11 zászlók — egynehány száz lovak, és más igen gazdag zákmány lett a' győzelem' bére.

Kiss K.

14.

A' világ' alkotmányáról egy lépéssel feljebb, mint Cartész, és Neuton.

(Eredeti Gondolat.)

1. Egy 24 óra alatt megfordúl körülünk a' nap, hold, és az egész csillagos Ég. Hogy ez a' körül-fordulás csak tünemény, 's oly szem-játék, mint mikor a' hajóban evedző vándornak nem az ő hajója, hanem a' parton lévő fák futni látszatnak, és hogy inkább a' mi földünk jár több bujdosó csillagokkal együtt a' nap körül: azt tartotta még a' Keresztény világ előtt 430 évvel élt Philolaus Pythagoricus nevű tudós, valamint Aristarchus és Nicetas — híres régi Philosophusok. Sőt a' Cicero' bizonyítása szerint, Pythagoras tanítványinál közönséges vala az a' vélekedés. Minekutánna pedig a' 16-ik században Kopernik Miklós velősen fogott hozzá azon felvételhez, 's a' szerint szerencsésen magyarázta az Ég' Föld' változást: annyira felvette azt utánna a' tudós világ, hogy már ma le is nevetteknék talán, a' ki ellenkezőt találna állítani.

2. Ezen érdemben tett előmenetét a' tudósoknak én Első Lépésnek tartom — a' mennyiben t. i. nem annyira philosophált az ember, mint inkább tapogatva ment — egész' ama' híres Cartészig, és nagy Neutonig.

3. E' volt t. i. a' kérdés: Megállapítva lévén az, hogy a' föld, valamint többi első rangú planéták, néki sorsosai, u. m. Mercurius, Venus, Mars, Jupiter, Szaturnus, — a' Nap körül; második rangúak pedig, millyenek a' Föld', Jupiter', 's Szaturnus' holdjai — amazok körül egy szünetlen forgolót járnak: *mi oknál fogva* járnak mind ezek úgy? — A' kérdés mellelegnek látszik első tekintetre; de ám itt az alap és az érdem! A' philosopháló ész ki nem álhatja azt a' gyengeséget, hogy „miértre“ ne feleljen az ember. Úgy is csak vakoskodik, nem magyaráz, valamедdig nem találgatja okát, módját a' dolognak. Találgatni kell hát és rajta lenni.

4. Minekelőtte beljebb szóljak, ezeket jegyzem-meg előre:

Akár nap legyen, akár hold, akár föld, akármelly nagy tökéletes formájú darabja a' világ mindenségének: én azt általjában *csillagnak* fogom nevezni; csillagok között azt, melly körül mások járnak, *székesnek* (principale, vagy centrale sydus) és magát a' más körül-járót — *drabantnak* (planeta.)

A' drabant' járása két féle: egyik, melly szerint az, mintegy szekér-kerek, forog ön' tengelye körül; a' másik, melly szerint távolról kerüli a' székesét — karikában haladván körülette. Az első *forgásnak* (motus vertiginis, vagy circa axem;) a' másodikat *kerengésnek* nevezem (motus in orbita.)

5. Már most így esik a' kérdés: *Miért jár a' drabant a' székesé körül; vagy is; miért forog, kereng a' csillag?*

a) *Cartészként* azért, hogy mind a' székes, mind a' drabant a' világot elborító levegői tenger' örvényeiben (vortices) belévén merülve, úszik — azon forgó örvények' vezetékje szerént ragadtatván, mint a' víz' forgójában a' beléje hányt szálla, melly annál fogva forog is, kereng is.

b) *Neutont* azért, hogy a' székes valami magához vonó erejével (attractio) magához rántja a' mellette egyenes lineában futni elindult drabantot. Ez hát két egymásnak felényire ellenző (sub angulo recto) aránynak kitétetve lévén, görbe utat kezd írni lefutásával a' székesse körül, 's úgy körülte kerengni.

6. Mind *Cartész*, mind *Neuton* egy élesen belátó 's derék elméjű tudós. De ez a' második a' Physicában tapasztalás után való kiindultánál fogva érdemesebbnek ítéltetvén elnyelte fényét amannak annyira, hogy már jó darab időtől fogva csak *Neuton* mellett állanak a' tudósok — *Cartész*' örvényeit megvetvén, sőt többnyire gúnyolván is. Kár pedig! Itt úgy kell tekinteni mind a' kettőt, mint nagyot — mint a' magassabbra fellelkesültt philosophicus Geniust, ki a' természet' szavát, járását tolmácsolni igyekszik, 's épen ezért felemelkedik a' csak apró darabokban okoskodni tudó emberek pór-népe felett, 's felemelkedvén, úgy néz széjjel az egész nagy Mindenségen, hogy onnan adjon tónust azon említett kicsiny lelkűeknek, kik úgy is csak arra születettek, hogy őtet tolmácsolják, de magoktól semmit se kezdjenek; — a' mint is ez valóban történt *Cartész* és *Neuton*ra nézve.

Mind *Cartész*, mind *Neuton*, *Kopernik* mellett maradván, a' csillagok járása' módját, 's a' szerént égi 's földi jelenéseket fejtegetni igyekszik. Mindkettő olly hypothesis veszenfel, melly szerént legtöbbet 's legtermészetes'bb móddal magyarázhasson. Itt egyaránt van az érdem; mert a' hypothesis nem a' tapasztalás szüli, hanem az ész. Egyaránt megvan a' fellengőség gyengeséggel együtt mindkettőjükben ez, hogy elmébéli törekedésével felmegy egész a' teremtés' titkáig. — *Neuton* azzal, hogy Isten kezéből futamodásnak szoktat minden égi golyóbist, mint valami lapdát; *Cartész* azzal, hogy Chaosból az égi golyóbisokat, 's a' temérdek örvényeket szemlátomást teremtet. Azonban mindkettő abban fogyatékony, hogy a' világ' alkotmányát egyaránt tökéletlenül hadja: az egyik annak benézésére megnyitja az ajtót, de nem tudja bezárni, (*Neuton*) a' másik bezárná, de nem tudja megnyitni. (*Cartész*.)

7. Mindkettő *Systemájának* tökéletlen volta különösen.

a) *Cartész*. Honnan kerekedik elő a' sok örvény a' világban, és hová, vagy hol végződik — mitsoda rendtartás alatt megy véghez — hogyan bír a' temérdek világok' forgatásával? — arról nem ad számot *Cartész*; holott ez megkívántatik egy valódi systemától. Istent bele hozni ilyenbe, annyit tesz, mint semmit okoskodni. Ha Isten teremtetette a' materiát, 's adott néki mozgást még pedig kettőt: mindegy volt ezt a' rendet is beléje adni a' világnak, mellyben most van; és akkor mire való a' sok örvény — mire a' mester-séges ábrándozás? — Csak ne fogott volna hozzá *Cartész* a' Cosmogoniához; mert ez mindenkor rosszszül sül-ki az embernek! Meglátjuk pedig, hogy *Neuton* is ez örvényben vész-el.

Nagyon felséges ész-fogás ez azomban *Cartésztől*, hogy ő, minekelőtte maga álló részeinként képzelné a' nagy testi világot: előre képzelt egy végtelen levegői folyó Océánt, mellynek számtalan örvényeiben utóbb úszna osztán a' sok ezer golyóbis — mint meg an-

nyi alma egy duzzadó víz' hullámin. De ily könnyedére játékony szél-tenger örvényeitől hogyan magyarázhatni az esztendő' ezereit felhaladó rendtartást a' világban és az állandóságot, — mellynek pedig az asztronómiai vi'sgálatok majd csak nem 3000 esztendő'től fogva szüntelen tanúji?! külömben, ha ezt ki lehet vinni: magam is vágyok ilyen gondolatra.

b) 8. *Neuton'* Theoriájában még több a' hiány. Ez is Isten' segedelmével viszi-ki felét a' nehézségnek. Hogy a' drabant mehessen: Istennek kellett indítani, és hogy vég nélkül el ne menjen, körül-kanyarodni a' drabantnak a' széke körül — de már azt nem tudom, azért e, hogy a' székes által félre-rántatott (*attractio*) vagy azért, hogy magától húzott oda; (*gravitatio*) mert ez mái napig sincs meghatározva *Neutonéknál*, noha 100-ik év múlik már. Ha magától: mire való volt az a' véghetetlenbe elfutamíttató, drabant' természete' arányával ellenző — és így azon egy testben nagy képtelenség nélkül meg nem férhető — indítás? Ha ez Istentől van: akkor amaz is attól. Isten hát kettő helyett inkább egyet tsinált volna — azt t. i. hogy a' drabant kerengjen széke körül minden további czeremonia nélkül. Ha pedig székes által rántatik vissza a' drabant: úgy szegény drabant minden erejétől, minden magátólságtól (*Selbstständigkeit*) megfosztatván holtan marad minden activitás nélkül, mint a' Theologusoknál a' bűnös ember. — Valóban vastag észfogás a' testek' országáról! — talán innen kerekedett (és innen) az a' veszedelmes dogma a' Physicában, hogy a' test magától semmire való (*indifferens, iners*) sem nyugvásra, sem mozgásra nem ügyelő.

9. Hogy ezen vétkeztéstől mentsék Theoriájokat *Neutonéknak*, azt állítják, hogy a' drabant is maga ereje' mértékéhez képest szintűgy vonja magához a' széket, kölcsönbe. És épen ez az, a' mi *Neuton'* systemáját tökéletlenné teszi, mert részelékeny (particulare) nem is tovább a' mi Napunk' országánál kiterjedhetővé. Ugyan is e' mi Napunk' országában alkalmasint annyi számú csillagok bújdosnak, hogy magokhoz vonó öszszeséges erővel egyaránlatot (*aequilibriumot*) tartsanak a' Nap' erejével, következésképen ne hadjanak neki melesleg erőt, mellynél fogva ez rajtok kívül még más vidéki csillagokkal is közösülhetvén, velek 's maga országostul állítson egy egész világot. És így itt megáll a' *cursus*! úgyde ha ezen mi' Napunknál megállunk (megállunk pedig, ha az vissza kanyaríttatik a' maga országabeli csoporthoz) úgy félbe van szakasztva a' természet' azon láncza, melly egybe fűz mindent — félbe 's a' sok ezer csillag seregek csak elszigetelve fognak állani egy egymástól, mint valami pusztá mezei szállások, mellyekben ha tán van is gazda, de nem tart szomszédjával. Szomorú idea ez!

Lambert, Bode, 's más *Neutonéknak* szívesen beszélnek egy Fő-napról, 's nagyon óhajtva emlegetik azt, mint az egész világ' végső centrumát. — De ugyan így menve hogyan kívánhatnak épen annyit?! vagy tán egy más Nap, e' miénknél nagyobb, megint húzza magához már ezt a' miénket seregestől? Ugy de hol a' kapocs? Minek huzná, mikor nincs arra szükség, mikor a' nélkül is fenálhat maga planétájától tartóztatva? — Gyáva állítás az: mert száraz, mert szükségtelen.

Egy különös hiány Neuton' Theoriájában.

10. *Neuton'* felvétele nem magyarázta nem is magyarázhatja a' csillagok' foroghatását; ez az ő felfogása szerint csupa lehetetlen. Nagy hiba! — ha igaz. Lássuk hát:

A' *forgás* (motus vertiginis) természete abban áll, hogy a' két ellenkező tájék felé tartó két arány (directio,) melly szerént a' két erő forgatásra bírja a' golyóbist, ennek általóját (könnyebb vi'ssgálhatás végett *általót* — diametert — veszek egész golyóbis helyett, minthogy általó e' tekintetben képviselője a' golyóbisnak) általóját, mondom, két külön helyen úgy vágja keresztül bizonyos szeglet alatt, hogy a' vágás közben mindenkor fennmaradjon egy *köz-pont* (punctum indifferentiae) mint közepi szabad játék-hely, az általó' két végéhez képest. Ez a' köz-pont (külömb a' közép-ponttól, vagy centrumtól) lelke, sarka, feltétele, lehetségesítője a' forgásnak — úgy hogy, ha ez nincsen-meg: nincsen helye se helyezete a' forgásnak. Miért? mert a' forgás két ellen tájék felé tartó arány nélkül nem lehet meg. Úgy de az a' két arány megint nem lehet egy köz-pont nélkül; mert egyik szélsőből (extremumból) által-menve a' másikra, kell lenni egy olyan közhelynek, a' hol az egyik arány szűnjön, 's kezdjen a' másik — mivel azon egy testben (általóban vagy golyóbisban) esik a' kétfelé való hasonlóság.

Ha tehát azon egy pontból történik az említett két vágás, két egyenlő foganatú erő által, a' köz-pontnak nem lehetősége miatt lehetetlen, hogy az általó forduljon tengelye körül, 's tehát hogy a' golyóbis forogjon. — Vi'sgálja-meg jól a' ki ért hozzá, a' forgás' mibenlétét, ha nem úgy van é? vagy pedig várakozzon az én Theoriámra, mellyet készítendek az ez után következő Értekezéseim' számára: ott világosan meg fogja látni állításom' igazságát.

Úgyde, ha a' két erő centrumból kezdvén derék szeglet alatt húzza széjjel az általót: úgy nincs, nem is lehet helye ott a' köz-pontnak; mert a' két vágás azon egy pontban esik. Már pedig ez így van Neuton' felvétele szerént; tehát Neuton' felvétele szerént lehetetlen a' köz-pont 's e' nélkül a' forgás.

11. Hogy Neuton' gondolkozása' figurájában lehessünk: elő kell venni gondolattal a' mívészeknél Winkel' nevezet alatt szokott lenni fa vagy réz szegletet — ennek egyik végét A-nak nevezvén, másikat B-nek, 's magát a' szegletet, vagy görbe közepét C-nek. (A' papíroson leiratható ábráz helyet Winkelt vettem azért inkább fel, mert ezt próbának okáért kézbe is kell venni elő majd alább.)

Már most: Neutonnál az égi testek' mozgatása körül két erő factoroskodik. És úgy is kell. Egyik C közép-pontból, u. m. egész test summájából, kezdve C A arányon indul kifelé a' székeshez (és ez a' székeshez húzó) másik hasonlóul a' C—ből kezdve CB arányon indul kifelé végzetetlenbe. (És ez a' székestől *szalasztó*.) Mindkettő közép-pontból (centrumból, mellyet meg kell különböztetni a' per alatt lévő *köz-ponttól*) ered; mind kettő centrális. Ez a' két centrális erő nem derék szeglet alatt ütközik, mint Neutonék szoktak beszélni, hanem közép-pontból eredve arányára nézve derék szeglet alatt ágazik-el kifelé. Akkor derék szeglet alatt ütközne, ha az egyik A C arányon váгна a' C—hez, a' másik B C arányon hasonlóul a' C—hez. — De akár így, akár amúgy: nem jól van a' dolog. Nézze-meg akárki, ha lehetséges é itt a' köz-pont és a' forgás? az ellenkedés nem két külön helyén az általónak, hanem azon egy pontjában történik. És így el van tévesztve a' dolog — a' nagy Neuton' híres Theoriájában!

12. A' vastagabb 's a' vakot is győzhető, mert tapintás után bizonyos megmutatás annak ez:

Vegye elő az ember a' Winkelt, 's ezt asztalára tévén húzza-meg egyik kezével A másikával B végét egyenlő erővel 's azon az arányon, mellyet a' Winkel oldala mutat: meglátja, mi következik — az, hogy a' Winkel igen is haladni fog, de sehogy nem foroghatni. Miért? mert a' két egyenlő erő általónak azon egy pontjában ellenkedik egymással; a' mi miatt lehetetlen a' köz-pont, 's e' nélkül a' forgás. És éppen ez az eset a' Neutóné. — Próbáljon pedig így: *taszítsa* egyik kezével A végét A C arányon; másikával pedig *húzza* B végét C B arányon: a' Winkel haladni is kezd, fordulni is tengelye körül. Miért? mert már itt a' két erő nem jön egymás ellen azon egy pontban, nem is húzza egymást széjjel azon egy pontból, hanem üzöbe veszi 's ennél fogva mintegy folytatja egymást — ott kezdvén a' másik, a' hol az egyik végzett. Így hát magának ezen ütközetnek formájából önként terem egy valóságos köz-pont, csak hogy ez futólag történik, t. i. csupa mozgás közben; és épen ezért feléből haladásra, feléből forgásra van a' határozás.

13. E' szerént hát, ha az egyik erő A C arányon kívülről vágna befelé a' C—hez, a' másik a' C—től kifelé C B arányon: akkor mind forgásra, mind haladásra lenne a' határozás. És ez nagyon jól esne Neuton' céljához képest! De e' világért se szabad Neuton-nál. Mert így az A C erő nem húzó lenne, hanem magától *elrugó*; mivel pedig a' C B is szalasztó: megesne a' drabantnak; mert ez forogna ugyan, de el is távozna a' székestől örökre — vagy valami képtelen parabolát írna-le mozgásával. — Még úgy is lehetne segíteni Neuton' gondolkozásán, ha az egyik erő a' székeshez húzó és centrális lenne ugyan, a' másik pedig a' centrumtól szalasztó, de nem centrális, hanem superficiális (felületi, nem közép-ponti) az az: csak egyik végén az általónak, vagy kívülről egyik részén a' golyóbisnak *viszsa-rugóképen* dolgozó; mert ekkor legalább féláltalóval osztozna a' két ellen erő, és így nem csapna össze egy pontban; tehát meglenne a' köz-pont, vagy is a' forgás' lehetségesítője. De így osztán megkell fordítani a' Neuton' felvételét, hogy t. i. drabant legyen a' székeshez húzó, és így magától induló; a' székes pedig csak szalasztó. Külömben sehogy nem sül-ki a' forgás.

14. Így hát Neutonnak minden azon érdeme mellett, hogy a' kerengést vagy haladást szépen fejtegeti a' két erő' egy derék szeglet alatt való egybe-ütközeténél fogva: meg van Theoriájában az a' nagy híja, hogy ugyan azon felvétele szerént azon két erő' viszszonyából nem fejtheti a' forgás' dolgát is egy úttal; holott a' forgás tö'nyire egybe van kapcsolva a' kerengéssel az égi testek' sorában és szint' oly tekintetre méltó tünemény a' természetben, mint a' kerengés — annál inkább, hogy kerengésnél — a' mi egyszer sebessebb, egyszer lassúbb — állandóbb törvények szerént látszik véghez menni, és tehát nem történhetni vaktában — a' csak kerengéssel való társasításból. Sőt nálunk földieknél, mivel a' nappalnak éjjel való rendes felváltási tőle függnek, előbb lezke a' kerengésnél. Ha tehát csak egy fél fejtethetik felvétele szerént; a' másik fél pedig magyarázhatatlanul marad: méltán gyanúba esik az egész Theoria, hogy ez t. i. valami csonka 's hiányos gondolat; és épen ez ad just a' tökéletesebben gondolkozónak, próbálni szerencsét más felvétellel.

Neuton' Theoriájának tehetsége felett való kérdések.

15. Ha ki is lehetne szépíteni Neuton' Theoriájában azt a' hibát, hogy szerént magyarázhatatlan az égi testek' forgása: még sem lesz' az tökéletes, valameddig ki nem lehet belőle menni e' kérdésekre nézve:

α) Hogy van a' forgás a' kerengéshez képest, 's megfordítva — mitsoda proportióban vagynak egymás eránt, hogyha p. o. sebes a' forgás: lassú e, vagy mekkora a' kerengés? Ennek meghatározásából egy drága compászt lehetne készíteni az astronomiai' calculusok' igazgatására; sőt a' csillagok' nagysága 's távülléte eránt hozzá-vetőleg szólni. De ez egészen új kérdés Neutonék előtt — pedig a' Jupiter-csillag és a' mi holdunk' járása adhatott példát arra, hogy a' forgás nem tart a' kerengéssel: tehát másutt kellene keresni okát.

β) Miért nem tökéletes kerékded, hanem hosszúkás körül-úton (ellipsis) kereng minden planéta? arról nem adnak számot Neutonék; és hogyan dolgozzanak ellipsisben az erők: nagyon erőszakosan fejtegetik.

γ) Miért ugyan azon tájék felé kereng, forog, 's azon az úton (ecliptica) vándorol minden bujdosó-csillag, minden hold, minden mi előttünk esmeretes székes? arról mélyen halgatnak Neuton szerint. — Hej, pedig nagy okot jelent ez!

δ) Miért rézs úton és nem egyenlitője táján a' Napnak vágnak a' vándor planéták — vagy is, miért ferde az ecliptica?

ε) Miért forog a' Nap? attól, hogy országában bujdosó planéták magokhoz vonják, még azon merően kellene állania — a' sok külömb nagyságú, távollétű, erejű, sok felé rántók-húzó közzül, nem tudhatván, melyikhez fordulni. De hogy is eshetik a' forgás kerengés nélkül, és a' Nap már hol fogna kerengni?

ζ) Hogyan lehet az, hogy a' Nap nem ragadja magához a' közelében (perihelium) járó drabantot — először egyet, azután azzal is erősebb lévén, mást; és így tovább — főképen Mercuriust, vagy másod rangú drabantokat, ha kicsinyek, még annál inkább? Félnék is ám ettől Neutonék — főképen mikor valami üstökös-csillag vándorol-be az országba, hogy már ez össze talál csapni valamelly planétával, vagy a' Naptól meggyúlni; és akkor oda lesz' az egész rend. Csekély alapon van állítva az a' rend, ha így lehet féltetni! félnék, mondom, főképen, minekutánna Buffon mesélte nékiek, hogy ez a' mi földünk is egy ily szerencsétlen csapásból lett e' nyomorult világgá. Azért hogy bátorítsák magokat, nagyon is bő határokat mérnek egy egy csillagnak, hogy össze ne ütközzön; a' Napnak pedig a' húzásokat megválasztó tehetséget (attractio electica) tulajdonitnak, mintha valami okos lélekkel bíró lény lenne a' test-nap. És ekkor megfelejtkeznek, hogy a' test buta, magától semmit se tsinál (inertia) — Tökéletlenség ez mind! —

η) Miért futnak a' planéták sebesebben Nap-közelében és távolában, miért forognak megint sebesebben? ha mindég csak derék szeglet alatt ütközik a' két erő: lehetetlen erre jól felelni.

θ) Hát az üstökös-csillagok mitsodák — polgárok é a' Nap' országában; vagy jövevények; vagy tán neutrálisták? az első esetben hogyan hagyják-el hazájokat 500 évi időre is, és miképen idéztetnek vissza? a' Nap' ereje által? arról ugyan felelek. A' második 's harmadik eset nem lehet, ha csak e' mi Napunk nem közösül más vidéki napokkal; a' mi Neuton szerint magyarázhatatlan.

ι) Van é egy Fő-nap a' világon, mint az egész alkotmány' közép-pontja, minden mozgások' határozója, minden csillagok' királyja? ha nincs: miképen formálhatnak a' csillagok mindnyájan egy öszszeséget, egy egész világot — Universumot? ha van: ho-

gyan kell alkotni a' csillagok' rendit, hogy egészen odáig vezettessen az ember gondolattal?

Mind ezekre egy jó feleletet sem adhatni Neuton szerént, Cartész szerént annyit se; mások e'hez képest mit se próbáltak.

16. És íme itt van vége a' Második lépésnek. Tudni illik: *Kopernik* után menve, nincsen olyan systemánk a' világ' alkotmányáról, millyent a' XIX-ik századbeli kimiveltebb ész más tudományok' példájából kívánna az *Astronomiában* is már. Kezdeté ezen lépésnek ott volt, hogy *Kopernik*' idejétől óta philosophálni kezdett az ember az égi testek' járása felől új módon, és philosophált majd 200 évig *Cartész*' s *Neuton*' nevében; a' nélkül, hogy végig philosophált volna — az az: hogy gondolkozott volna a' sok ezer csillagoknak egy rendbe való olyan össze-szedéséről, melly megfelelne a' philozopháló észnek, vagy is mindent egyre vinni, mindent egyből kihúzni szerető észnek — észnek, de egyszer'smind a' tapasztalhatásért is jót állani kész Theoriának; szóval: hogy egygy, az egész teremtéshez illő abroszt készített volna.

Ide néztem én, mikor e' Munkám' címjét feljebbi lépésre határoztam.

Mit tesz' ez? Hogy én alkotnék egy olyan jót álló systemát — 's tehát én hágnék feljebb ama' két híres férjfiúnál?! — „Vagy én; vagy más.“ Én legalább figyelmessé teszem a' tudósokat, legalább megmutatom, hogy Neuton nem csalhatatlan, és hogy más úton is lehet okoskodni a' csillagos égről, és szebb resultátumokra juthatni ezen más úton. Azomban megkezdem a' lépést magam is. Próbálok. Hiszen, arra való az ész, hadd küszködjön. Ha nem szül is egyebet elme-futtatásnál: már az is jutalmas, ha szép.

Tudtára adom az olvasónak, hogy az első §-ban kijelelt módon, én is *Kopernikánus* leszek, de nem *Neutonianus*, se *Cartesianus*; hanem egy harmadik — talán köz-belső.

17. Még egy Elő-szó:

A' legelőször kijelelt öszszeséges nagy Tüneményen kívül, melly szerént a' csillagos ég egy 24 óra alatt körülünk fordulni látszik, megkívántatik egygy *Astronomustól*, hogy ezeket tartsa szeme előtt nevezetesen:

A) A' Nap az ember' életébe, világába, nagy befolyásánál fogva mindenkor első tekintetre méltó. Ennek:

a) Az égen tetsző járása egygy esztendő alatt tetemesen változik, de a' mellett még is minden esztendőben azon módon állandóul mennek véghez változásai. A' föld' két sarkánál láthatárral *parolában* *) jár fél évig, és más félig eltűnik. A' föld' egyenlítője táján derék szeglet alatt kél, 's az alatt le is nyugszik; azomban 12 óra alatt mindenkor megjárja nappali útját az ég' boltjának épen közepén, úgy, hogy délben az ott' lakók' zenitjén megy keresztül. Nálunk — a' két sark, 's egyenlítő között, közbeni tájékon lévő lakosoknál — tél' kezdetétől fogva nyárig, nap-keltének helye napról-napra jobban közelít az éjszaki sarkhoz, és akkor déli állása feljebb, feljebb emelkedik az ég' boltozatján; más 6 holnapig pedig lejjebb — lejjebb, és akkor kelete délhez vonúl; azomban

*) Parola, vagy parolás nálam annyit fog tenni, mint Latánul parallela. Ezt választám „egy közű“ helyébe azért, mert helyesebben fejezi ki a' gondolatot. Engedjenek a' Philologusok nekem is itt ott egy két Magyar szót kölönom ezen philologusi perpatvar időben, mikor majd minden író bele szól, mi helyes magyarúl, mi nem; azomban seami Szó-tárt nem ír.

járása ré's úton van mindég. Innen osztán nálunk az éj-nap' egyenlőtlenlége 's az esztendőnek négy különös részekre való felosztási, u. m. tavaszra, nyárra, őszre, télre. Délieknél kétszer egy évben a' nyár, kétszer a' tél; Sarkiaknál örökös tél és az esztendő csak egy éj 's egy nappalból álló. — Hogy kell ezt magyarázni?

b) Télben nagyobb a' Nap' tányérja, Nyárban kisebb. Úgy van é ez — és miért; vagy csak úgy tetszik?

c) A' nap 4" pertczel későbbben jön-fel a' délipontra, mint valami más álló-csillag. Hogy lehet ez?

d) Egy éj 's egy nappal alatt elfolyt idő, melyet mi közönségesen 24 órára teszünk (dies civilis) néha rövidebb, és akkor késnek az órák; néha hosszabb, és akkor sietnek. Mi ez?

e) Tavaszi éj-nap egyenlésétől (aequinocitium) 8 nappalal több idő foly-el az ősziig, mint ettől fogva a' tavasziig. Miért van az?

f) A' Nap' fénye (lux) honnan való? csak magának a' Napnak tulajdona? ha úgy van: miképppen közölheti azt a' Nap másokkal maga csonkúlása nélkül? Astronomiára való kérdés ez.

B) Nap után következik a' Hold, mint hozzánk legközelebb csillag, és azért leg is nagyobb előttünk a' Nap után — a' Hold.

g) Minden holnapban egyszer egész világos tányér, egyszer csupa setét; azomban grádusonként mennek véghez ezen változásai — a' világosság' egyszer nőttével, egyszer fogyatkozásával. Ezenkívül bizonyos időkben, mikor épen teli fényesnek kellene lennie, besetétedik vagy egészen, vagy csak résznyire.

h) Az előbbeni rendes változásaival, mint az ok az okozattal, úgy össze vannak kötve bizonyos befolyásai nem csak a' földi eleven terményekbe, hanem a' tenger' vize' feldagadására 's lepadására is. (Aestus maris: tenger-játék.)

i) A' Hold' resten forog — (de nem is forog) 30 nap alatt, míg t. i. a' föld körül való pályáját egyszer futja-meg, csak egyet fordul tengelye körül. Miért nem úgy, mint a' planéták?

C) Más csillagokra nézve:

k) A' hajnali csillag 's más csillagok, a' Nap' országában bújdosók; néha kelet, néha nyugot felé mennek; néha megállanak, néha nagyobbak; néha csonkák. Mint esik ez?

l) Az idén 50" perczel hamarébb állott-be a' tavasz, mint tavaly; tavaly annyival hamarébb, mint harmadéve; és így tovább. Tehát 25,000 év alatt (annus platonicus) egy egész esztendőre megy-fel ezen siettetése a' világ' nagy órájának. Nagy leczke ez!

m) A' Nap 's az álló-csillagok nem azon helyzetben vannak egymás eránt már most, mellyben hajdanában valának Hyparchus' idejében — 200 év előtt. Mi lehet ez?

18) Ezek a' *phoenomena explicanda*! ezeket fejtsé az égvizsgáló, vagy halgasson mindenestül — ne is kezdjen valamihez. A' ki tehát ezeket értelmesen, legalább oly készséggel, mint Neutonék, vagy Cartészék magyarázni fogja, azonban a' 7, 8, 9, 10, 15 §§-ban kijelelt nehézségeket könnyen viszi, sőt nem is érzi; és még a' mellett azon felfogása szerint egy a' tökéleteshez közeledő systemát ad nem csak e' mi Napunk országának, hanem az egész világ' alkotásáról: bizonyos, hogy egy lépéssel feljebb ő, mint Cartész és Neuton. — És erre indultam én, mikor rá szántam magamat az illy' okoskodásra.

19. Lássuk hát már az én szándékomat:

Én egy részről Neutonként azt veszem-fel, hogy a' drabant *oda húz* a' székeshez, és pedig különösen csak ehez a' székeshez, máshoz nem, és pedig magától húz, nem vonatik általa, nem is vonja a' székest kölcsönbe. Én hát cselekvő értelemben veszem az úgy nevezett *nehézkedést* (gravitas) és nálam annyit tész ez, mint *oda törekedni, oda húzni* — arányozni — magától, a' székeshez. (Niti, gravitare, in sensu activo, seu tendere.)

(A' ki az illy járatban felvétel fogásának mibenlétét jól érti: az megengedi nékem, hadd beszéljek én most, a' mint tetszik, 's válaszszak magamnak fogásokat, a' mint akarok — csak hogy képtelenek ne legyenek, — akár egyébként a' Neuton', Cartész' vagy ön'-maga érzeményeitől idegenek, akár nem; mondom, megengedi 's csak a' dolog' kimenetelét fogja várni, mi lesz' ebből majd osztán, 's mint sül-ki énnékem a' fogásom. És arra én is kérem őt'. Ilyféle hypothesis hasonló egy generális-kulcshoz, mellynek csak azután van becse, minekutánna meglátja a' birtokos, hogy nyílnak általa minden szobák.)

Oda *húzáján* a' drabant, magától indul székesé felé, 's ezen indúltánál fogva egybe is ragadna vele — mint vas a' mágnessel; de a' székes sebes forgásával egy *kerengő atmosphérát* formál maga körül — Cartész' örvényéhez hasonlót, mellyben a' székeshez indult drabant, arányának *félre-törését* (refractiót) szenvedvén, körüljárja a' székes testét — hozzá nem férhetvén; és úgy osztán kereng, forog; alább kifejtem, melly különösen. Itt hát feltételek, hogy minekelőtte indulna a' drabant, már a' székes forog.

20. A' tudós olvasó veszi észre, mennyiben tartok én Neutonnal és Cartésszel; mennyiben nem.

a) Neutonnál a' kerengő mozgásban két erő a' factor, és mindkettője idegen; nálam egy erő, mint rúgó (ösztön), és más erő helyett maga a' mozgás. (Vis, vel potentia in actu.) Ez idegen a' drabontra nézve, amaz tulajdon. Nála holt a' test — nem mozog, ha csak nem indítatik; nálam eleven, magától indul, csak ne akadályoztattassék; a' vagy az oskolák' szövése szerint: ő a' *húzást* (gravitatio) szenvedő értelemben veszi 's össze zavarja a' *ragadással* (attractio) mind ő, mind valamennyi követőji, mái napig.

b) Cartésztől felvettem az örvényt, de más határozatban. Cartésznél az örvény nem egyéb, hanem az egész világot elborító nagy Oceán' különös kiömlédeke a' csillag körül, mellynek mozgása függ az egész Oceán' mozgásától; és azért ez valódi örvény. Nálam onnan kerekedik az örvény, vagy atmosphéra' kerengülése, hogy a' csillag, mellynek az atmosphérája, forog. És azért én azt — megkülönböztetés' okáért — nem örvénynek hanem *forgó-körnek* (sphaera volubilis) fogom nevezni, 's mibenlétét majd tovább világosan meghatározni.

A' forgó-kör tehát azért jár forgolót a' drabant körül, mert a' drabant forog. Hát ez miért forog? azért, mert a' forgó székestől arra indítatik. Hát a' székes miért forog? azért, mert más székestől, mellyhez képest ő drabant, arra indítatik. Hát ez honnan forog? hasonló okból. És így tovább. — Hol van tehát kezdete a' forgásnak, hol vége? mindenütt, és sehol. Ez hát circulus? az. És annak kell lenni, hogy a' világ egy tökéletes systema legyen. Mikor kezdett hát lenni és miképpen az a' circulus? az nem Physicára való kérdés. Itt csak azt kell határozni, a' mint most van a' világ — kizárván az Istent, nem tekintvén eredetét; 's e' szerint adni okát a' tüneményeknek természetesen.

Nálam hát athmosphéra, vagy forgó-kör egy részről oka, más részről okozatja a' csillagok' járásának (megint circulus.) Tehát három kívántatik a' csillagok' járására: a' székes, a' drabant — mint két, magába kölcsön befolyó ok, és az athmosphéra, mint köz. — Cartésznél maga az örvény forgatta az égi golyóbisokat.

Illyenekhez fogtam én — nyughatatlan! az olvasó azonban, vagy a' kötöngni szerető Író mind ezek mellett csak csendesen legyen egész végig — várva, mi lesz' ebből. Bizzon is bennem. Kiviszem én ezeket. Akkor majd magam serkentem az Ellen-Írókat, hogy csak rajta, ha kedvek van!

Először a' forgás' és kerengés' dolgát fejtem; azután egész világ' systemáját írom-le; végtére, az ég', föld' tüneményeit (az említett magyarázandókat) adom elő.

Dóhovi's Basilus,

Nagy-Lutskai Parochus.

15.

Theodota.*)

Elő - szó.

Izlelni kezdvén a' Görög literaturát, az Attikai méhnek, Ksenofonnak, talán legnevezetesebb, vagy legalább leg-rész-vétetőbb, (interessant) t. i. Szokratesz' emlékezeteségeiről írott Munkájából fordítám e' Darabot, melyet a' bájolás és kellőség tetszős mestersége', mintegy tejfelének lehetne bátran nevezni. Próba-tételemet pedig közbe-

*) Borhek Bécsben és Prágában kinyomtatott Ksenofon munkáinak Német fordítása egyik jegyzékében nagyon törődik azon, mint oltalmazhassa jó hírét 's nevét, mind a' böles Szokratesznek, mind élete' írójának Ksenofonnak; amannak ugyan azért, mert tanítványaival Theodotához indúlt, emennek pedig, mert ezt e' a' tetszőskedő mesterségről folyt beszélgetést a' világgal közlőtte; de helyesen jegyzi-meg Heinze, hogy jobb vala mesterökkel, mint magokban menni a' tanítványoknak Theodotához. A' mi pedig magát a' beszélgetést illeti, úgy látszik: éppen azért olly igazán tanúságos az, mivel a' tetszőskedés' mestersége alacsony célját és piczinyes fortélyait, nem szárazon, hanem bölcselkedő lélekkel és Atticizmuszsal adja elő. Nem kell csudálkoznunk, ha a' morál' leghíresebb professzora Szokrát, jó példájával üzi és gyakorolja professzorságát. Könnyebb lett volna vagy nem menni Theodotához, vagy nem olly ép lélekkel jönni viszsza tőle, mint Szokrát, ki a' kínálkozó esáhitóné fortélyait és leseit a' maga tanítványai előtt nem csak ügyesen feltakarta, hanem finom megvetéssel meg is szégyenítette. Sikeresek is valának tanításai, mert az említett tanítványokból mind jeles emberek lettek, és alkalmasint jelesebbek az önn' indulatok' meggyőzése tudományában, mintha p. o. ügyellenkednék Theodota előtt Szokrát, 's azt mondaná neki: te vétkes, te pénz-csaló esáhitóné! — örízkejdetek ettől a' szép kigyótól, drága kedves tanítványaim, kössétek-lé szemeiteket, dugjátok-lé pamuttal füleiteket a' csípőig Isten-aszszony, alább pedig tisztátalan, lucskos, a' tenger' örvényeibe minden testi lelki vagyonaikat elnyelő Szirene előtt, — vagy ha hosszús és mély leczkét tartott volna az okvetetlen parancsról.

vetetlen, (immediate) az az: egyenesen a' Görög origyínál után dolgozám, más nyelvbeli fordítások minden segedelme nélkül. Mert minekutánna a' Diák, Olasz, Angoly, Francia, és Német által-tételeket, rész-szerint egymás között, rész-szerint az eredvénnel össze hasonlítottam volna, észre-vevém miképp' zavartak - meg inkább azok, mint sem könnyítettek rajtam, és látni kezdém: hogy a' mennyi a' fordító, annyi a' Kszenofon, és miként lenne fordításból fordítani sokkal bajosabb, mint képrül képet festeni.

A' Kép-írók' eszközei, t. i. úgymint az ecset, és a' festékek nem különböznek annyira egymástól, mint a' külön-külön nyelvű fordítók' nyelvei' természete. Azonba' minden ember, ki nem világtalan, akar értsen a' kép-íráshoz, akár nem; megtudja legalább naggyából mondani: el van é a' képben találva valakinek orczája; de nem úgy van ám a' fordítással, mivel a' legszerencsésebb gondolkodók és érzők csak akkor tehetnek arról ítéletet: midőn mind a' két nyelvek' gyénioszsát valamennyire ösmérik.

A' Fordító valóban, jelesen a' régiek fordítója, majd minden lépten, nem csak azt: hogy mit mondott a' Szerző, hanem azt is: hogy mit akart mondani, kénytelenítették kérdezni, és ha nem könnyű mindig a' maga gondolatját egész épségében kitenni az embernek, hogy ne volna nehéz a' másét?

Ha tehát Ruszszó János Jakab minekutánna Tacituszból valamit lefordított volna, azért szakasztá félbe fordítását, mert az, a' ki egy ideig Tacituszszal halada, vezető nélkül is járni bátorkodik; én a' ki Kszenofonnal kezdék indulni, éppen ellenkező okból nem folytatom útamat, mivel érzem a' vele való sétálásban hátra-maradásomat, és szinte azért nem merészlek oldala mellett tovább lépegetni. —

Találkozván egykor a' városban, (Athénában) egy szép és a' rá-bíróknak kedveikre kész aszszonyság, kit Theodotának hívtak, és említvén a' Szokráttal lévők között egy valaki: hogy azon aszszonyság' szépsége minden leírást felül múlva és hogy leképeztetése végett kép-írók járnának hozzá, kik előtt minden személljét ékesítő bájait mutogatná. El kell hát mennünk őt megtekinteni, monda Szokrát: mert nem lehet a' minden leírásnál szebbet, csupa hallomásból kiösmérni. Ne késsetek tehát követni engem Theodotához, úgymond amaz: ki legelőbb szóllott szépségéről. Menének, és már a' kép-író ecsetének álló szép alakot meglepven, szemlélgették.

Szünvén pedig a' kép-író, ó férjfiak úgymond Szokrát: vallyon mi tartozunk é több köszönettel Theodotának, hogy kecséi' szemlélésére bocsáta, vagy ő nekünk, hogy azokat szem-ügyünkre vehettük; mert, ha ő nyer többet, magát mutatván, mi kötelezzük-le őtet; ha pedig reánk hárámlik több haszon látásából, ő minket. Mondván pedig az egyike: hogy igazat beszéllene, nem világos é hát folytatá Szokrát: hogy már most ő aratá tőlünk szépségei' magasztalását, mellyeknek ha azokat még többeknél elhírlendjük, ő még több hasznát fogja venni, mi pedig a' látattakat illetgetni is óhajtván, szív sebhedve eltávozni és távozásunk közben utánnok sóhajtozni fogunk kénytelenítettetni, a' minél fogva majd ő parancsol nekünk, mi pedig őtet szolgáljuk.

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1825.

Jupiterre monda Theodota: ha ezek így vannak, nekem kell köszönnöm néktek láttatásomat.

Látván őtet azután Szokrát, nagy becsesen felékesítve, és jelen-lévő annyát, szintúgy nem közönséges öltözetben és udvaroltatásban, és mind a' kettő körül, sok válogatott cselekedet, és szolgálóit is nem pongyolában, hanem inkább az egész házat minden egyébvel bőven felkészülve, mond-meg nekem Theodota, úgymond Szokrát: van é fekvő jószágod? Nincs felele. Van tehát bért-hozó házad? házam sincsen, úgymond: de valami kéz-míveseid? ezeknek is hijjával vagyok. Honnan jönnek hát mind ezen javai a' csinosabb élésnek? ha valaki barátommá válik, velem jót tenni akarván, ő úgymond életem. Júnóra monda Szokrát, e' szép birtok Theodota, és sokkal jobb barát csordát, mint ökör vagy akármelly vagy juh, vagy kecske nyáját szerzeni. Azomban a' szerencsére hagyod é, kérde Szokrát, a' barát szerzést, hogy valamint a' légy, r'ád szálljon a' jó-akaró, vagy a' magad résziről is intselkedel. De hogy találhatnék én fel olyan fortélyt? Jupiterre úgymond Szokrát: sokkal könnyebben mint a' pókok, mert tudod: hogy mimódon vadászszák az élelemre valókat. Szövik valóban ők finom fonalaikat, és a' mi beléjük hull, eledelek. Javaslod tehát nekem is, hogy valamelly nérczet kössek? bizonyosan, felele Szokrát, mivel nem kell gondolnod, hogy ama legméltóbb vadnak, kinek barát a' neve, vadászatja, meghatározott szer-tartások nélkül megtörténhessék.

Nem látod é, hogy még a' csekély becsű nyúlak' vadászóji is miképp' mesterkednek? minthogy a' nyúlak éjjelenként legelnek, éjjeli ebekre tesznek szert, és ezekkel vadászszák őket; mivel pedig nappal rejtekeikbe elszaladnak, ismét más kutyákat tanítanak-meg, mellyekkel azokat szerte fürkésztessek, úgy hogy akárhová vették légyen is a' legelőről tanyákat, bűzőket érezve, nyomokat kuttatván, végre rájuk akadhassanak; de mivel a' friss lábúak még így is olykor elszalasztatnak, más még serényebb, a' síkon futtában fogó agarakat tartanak, és mert még így is a' sebes kergetők elől némellyek elillannak, töröket raknak az ösvényekre, mellyekbe a' futás közben belé bonyolódván a' megszabadult szaladók, magokat béklyózzák.

Hogyan gyakorolhatnám én hát ezen vadászatok' akármellyik nemével a' barát fogást, kérdezé Theodota? úgy felele Szokrát: ha a' kutyák helyett bizodalmasod lenne, ki a' szépet kedvellő tehetős barátokat felkeresni és hálójidba békeríteni tudná. Vagynak é hát nekem hálójim kérdezé Theodota? vagyon bizonyosan egy igen jól szövött, a' tested t. i. és ebben a' testben a' lélek, melly megtanít; hogyan nézegess kellősen, és miképp' kecsegtess beszédeddel, hogy kelljen a' tetszetősen kedvelkedőt örömmel fogadnod, a' buja gögöst pedig kirekesztened, nyomorgó barátod körül ügyesen forgolódnod; azzal pedig, ki valami jót cselekedett, jó tetteiben örvendezve gyönyörködnöd, és a' melletted igazán buzgó szorgalmaskodót, tellyes lelkedből kedvelned, mert azt jól tudom: hogy nem csak nősző puhasággal, ha barátságosan is tudsz szeretni, és nem csupán szavaid, ha tetteid is bizonyítják: hogy a' legjelesebb emberek barátid.

Jupiterre úgymond Theodota: mind ezek soha sem ötlettenek eszem' ágába is, és még is sok függ attól, így szólla Szokrát: hogy a' természet' során, és a' mint illik, bánjunk az emberekkel, mert erővel sem nem szerzenél barátot, sem meg nem tartanád. A' jó szívűség és nyájas gyönyörködtetés' útján pedig ezen vad, mind fogható, mind maradandó.

Valót beszéllesz' monda Theodota: mindenek előtt úgymond Szokrát: a' kegyeidre vágyóktól, csak olyakat kell hát óhajtani, melyeknek bétellyesítésük legkevésbé terhelje a' tselekvőket, azután pedig szintúgy viszzsonolnod kell jószívűségöket; mert csak így fognak leghamarább barátaiddá válni, legtovább szeretni, és téged a' legnagyobb jókkal tetézni.

Legfőbb dolog pedig a' kívánczó gerjedelmek' legforróbb pillanatjaiban kegyeskedve ajándékozni magadat a' szűkölködőknek. Látod: hogy a' legédesebb ételek is a' még nem kívánók előtt ízetleneknek látszanak; sőt hogy csömört okoznak a' megteltteknek, holott az éhezők méznek veszik a' leghitványabb eledeleket is.

Hát, hogy tehetem én magamat éhezethetővé, kérdé Theodota? Jupiterre felele Szokrát: úgy, ha nem fogsz kínálkozni a' jól-lakottaknak, sem pedig őket bizgatni, míg magoktól új kívánságokra nem serkennek; azután pedig minekutánna szemérmed úgy felfingerli vágyaidat, hogy bírásodat boldogságnak érezzék, reményeket fogsz pislogtatni; nem fog ártani olykor, a' midőn talán a' kegyeskedésre leghajlandóbb lennél magad is, úgy elhúzni rövid időre heveik előtt kecséidet, hogy lángjok a' legfelsőbb mértékre hágjon; mert külömb becse van ugyan azon kedvezések és adományok' nyújtásának a' megteléskor, és külömb a' vágyáskor. Ekkor Theodota: nem akarnál-e hát társ-vadászóm lenni, kedves Szokrátom, a' barátok' hajhászásában? — Igen is Jupiterre, ha rá vehetsz, de, hogy bírhatnálak reá kérdé Theodota: keresd módját, felele Szokrát, és bizonyosan rá találsz, ha igazán szükséged van reám.

Ekkor amaz: látogass-meg hát gyakran.

Szokrát pedig éreztetni akarván vele a' henyé veszteglő élet hívalkodásait, nincs úgymond felesleg időm, a' külön és köz foglalatosságok veszik azt el tőlem. Vannak nekem is barátnéjím, kik sem éjjel sem nappal nem eresztenek-el magoktól, és a' kik tőlem tanulják a' szerelem-poharak' készítését, és a' bú-bájosság' énekeit.

Mitsoda? tudnál az illyekhez is, monda Theodota: hát hogy történhetnék másképp, felele Szokrát: hogy Apolodór, és Antisztenesz soha sem tágitanak mellőlem, és hogy Czebesz és Szímiász egész Thébából ide hozzám fordulnak? hiszed é, hogy ezek el nem hagyának engem szerelem-poharaim, varázsló-énekeim és csalóka-madaram *) nélkül?!!!

Költsönözd hát nekem monda Theodota ezen madaradat, hogy azt legelőször is magadra igazíthassam.

De Jupiterre! nem tőled akarok én vonszattatni, hanem téged akarok húzni magamhoz, monda Szokrát: szívesen indulok, úgymond Theodota; ha elfogadsz.

Jó szívvel, felele Szokrát, csak valamely náladnál barátnébb ne légyen éppen akkor mellettem.

Gr. D. J.

*) Azon madárról szól itt Szokrát, melyet Arisztotelesz így nevez: Iynx, Linneusz picus, torquilla, Olaszúl torcillo, Németül Wendehals, Magyarúl nyaktekeres. A' mese szerint Pán' és Pithó' lyánya, Ió' szolgálója, egyéberánt varázslóné, ki, mivel fortélyai által Jupiter Ióba bele szeretett, Júnótól büntetésül szarka-féle madárrá által változtaték. A' Görögöknél, kiknél majd minden kitétel kép volt, minden a' mi a' szívet vonszotta, linksz-nek nevezetett. A' vonszó szemekről p. o. így szóllottak: a' szemek, linksze, az az: bájoló ereje.

16.

A' házasságról és házasságtalanságról.

A' kinek felesége 's gyermekei vagynak, úgy nézheti azokat, mint a' szerencse' hatalmába adott kezeit, mert a' nagy szándékoknak mindenkor akadályai azok, akár jóra törekednek azon szándékok, akár rosza. — A' közjóra nézve a' feleségtelenek és magtalankok szereztek magoknak eleitől-fogva legnagyobb érdemeket, a' kik hazájokat feleségek és gyermekek gyanánt szerették, 's birtokaikkal gazdagították; jóllehet azt látszik az okosság kívánni, hogy azoknak, a' kik gyermekeket hagynak magok után, nagyobb gondjok legyen a' jövődre, melly oly kedves zálogaiknak sorsát teheti vagy jóvá, vagy rosszszá. Azomban olyanok is vagynak, a' kik a' feleség és gyermek-tartást csupa költségeskedésnek nézik; sőt vagynak olly bohó fősvények is, kik dicsekesznek vele, ha gyermekeik nincsenek, hogy annál gazdagabbaknak tartassanak. — De a' nőtelenül maradásnak, legtöbbször a' szabadság szeretés az oka, kivált némely magoknak igen tetsző eszelősöknél, kik minden, még a' leggyengébb függéstől is irtóznak, 's úgy szólván, még az övet és arany-pereczet is békónak nézik.

A' nőtelen férjfiak legjobb barátok, legjobb cseléd-tartók, 's legjobb szolgák; de nem mindenkor legjobb alatt-valók; mert könnyen csaknem minden akadály nélkül kiköltözködhetnek, 's más fejedelem' tartományába futhatnak.

A' házasság, ha gyermekekkel van össze-kapcsolva, néminémüképen emberség' és szelidség' iskolája. Mert, jóllehet a' házasságtalanok, gyakorta adakozóbbak és bő-kezüebbek, minthogy kevesebb szükségük vagynak; de más felől kegyetlenebbek és irgalmatlanabbak, minthogy benne a' gyengébb indulatok nem gerjesztetnek annyiszor fel.

A' szokáshoz rögzöttek, 's a' nyomos és álhatatos természetűek rend szerint feleségszeretők szoktak lenni. A' tiszta életű aszszonyok többnyire magasra látók, makacsok, házassági hűségekben elbizzák magokat. A' férj a' maga eránt való hűséget, 's engedelmességet legbizonyossabban eszközli az által, ha magát feleségével okosnak tartatja; a' mi soha sem történik, ha féltékenynek tapasztaltatik. A' feleségek, a' fiatal férjek' aszszonyaik, a' közép idejűeknek társalkodónéik, az öregek' dajkái: úgy hogy minden korbélieknek van okok a' házasságra. Még is a' bölcsék közzé számláltatott az, a' ki erre a' kérdésre: mikor legjobb házasodni, ezt felelte: az ifjaknak még korán, az öregeknek pedig soha sem jó.

Sokszor történik, hogy a' legroszszabb 's legkeményebb férjeknek legjobb feleségeik vagynak; akár azért, hogy a' férjfi' jóságát ennek hamar változása felesége előtt becsebé teszi, akár azért, mert az aszszonyok szeretnek békeességes tőrésekkel kérkedni. 'S ez az utolsó bizonyosan megtörténik akkor, ha az aszszonyok férjeiket magok választották, még pedig szüléik' vagy barátjaik' akaratja ellen. Ezen esetben erősen eltökélik magokban, másokkal észre nem vetetni, hogy megbánták esztelenségöket

K. S.

17.

HAZAI TISZTELTETÉS.

Veszprém. Számosabb Magyar és Deák versezetek, Ódák, és Tisztelkedő-éneklések között, melyek e' folyó 1825-diki Esztendő Kis-aszszony hava' 28-án tartatott Veszprémi Püspöki-Installáció' ünnepén Méltóságos, és Fő-tisztelendő KOPÁCSY JÓZSEF Úr' Ö Nagysága', mint Veszprémi Megyés Püspöknek, Ö Cs. és Apostoli Kir. Felsége' Udv. Tanácsossának, Felséges Magyar-ország' Királynéja' Udv. Kancelláriussa', és a' N. Mélt. Hét-személyű Kir. Itélő Tábla' Köz-birájának tiszteletére nyomtatásban a' TT. közönséggel közöltettek, azok legnevezetesebbek, melyek a' Veszprémi Kegyes Iskolák' Házától Magyar, és Latán nyelveken ajánltattak tisztelet' zálogául, ugyan is Magyar nyelven TT. Tóth Lajostól a' költés-mesterségének tanítójától; Deák nyelven pedig TT. Lezó Ferencztől a' Bölcselkedés-doctorától, és az ékesen-szólás' tanítójától, mint az említett Szerzet' tagjaitól poétai szellemmel, és helyes kifejezésekkel íratlak, — a' 3-dik üdvözlés Magyar nyelven Tiszt. Lakatos György, Dörögdi Plébánostól nyílt örömmel, és szabadabb tollal ezen név alatt „*Tisztelet Oszlop*“ emeltetett. — 4-dik fellengős Deák nyelven elrejtett név alatt Pestről küldetett, — 5-dik *Tisztelet Ollár* nevezettel hexamétrumokban a' névnek első betűji M. A. T. P. jegyzése mellett hív örömből állíttatott, ezen homlok' irással: A' ki sokáig — 's bár mi közöttünk — éllyen örömmel. — Gyanítani a' Szerzőjét, mint bizonyosat lehet Tiszt. Molnár Ágoston Théti Plébánosban. — 6-dik Magyar nyelven Óda búcsúzásképpen Tiszt. Pakróczy Nep. János, Székes-Fejérvári belső-városi Káplántól Ö Püspöki-méltóságának Székes-Fejérvárról Veszprémbe lett által-kelésére ajánltatott ezen Magyar lelkű Mottóval:

Távozol tőlünk: de örökre magva
Fenn marad köztünk jeles érdemidnek;
Róla ránk áldás, Te reád dicsőség'
Fénye tenyészik.

MÁJER JÓSEF.

Ezen jeles éneklő-versezeteken kívül megjelent egy, melly csupán írásban a' fentt tisztelt dicső Püspöki-méltóságnak a' legmélyebb tisztelet' érzeménnyel T. Vizer Istvántól, a' Veszprémi Püspökség' Indzsenőrijétől béküldetett: melly Deák Versezetnek, mivel nyomtatásban meg nem jelent, eredeti valóságát nyomtatásban közölni kívánjuk.

A' Homlok-írás rövid, de fontos:

Non videri, sed esse

Weszprimium Mater Genitum pro Patre reginit,
 Sponsum ducit avens Innuba Sponsa Sacrum:
 Cui Divo Ingenio, Docta Pietate Nitenti
 Laurea, mox Stallum contigit esse decus.
 Hinc Praelatus, adit Septemvir grandia Regni
 Munera: Doctrinam Purpura Sacra tegit.

Nam rutilat Virtus Meritis excelsa Sacratis:
 Quo Duce sublimis limina pandit Honos.
 Virtus non radiat radiis adamantis, et auri,
 Haec radiat miro Praesulis Ingenio:
 Moribus invictis, Qui Religione refulges!
 Jure Triumphanti Laurea sertā virent!!

Omina celsa fovet praesaga Prophetia Regni:
 Aris Augustis Artibus Almus eris!
 Dum Regina Sacra nitet a Te cincta Corona,
 Legibus Hungaricis Regia Fulcra paras!
 Praesidium Patriae Gens Hungara nosce! Salutis
 Patrem! Grande Decus! protege Magne DEUS!!!

Az első 6 versek az élet-írást röviden; a' másik 6 Rend az erkölcsi érdemeket; a' harmadik 6 versek pedig a' nagy várakozásokat Isten, Haza, Király, és Tudományokra nézve; a' Magyar-ország' Királynéja' felséges koronáztatását, mint e' nagy Magyar Nemzetre nézve a' haza ősi törvényei', és hajdani szokásának támaszát, megújíttását, és oltalmát adják elő oly kéméllyel, a' mennyire a' Méltóságos KOPÁCSY JÓZSEF Veszprémi Megyés Püspök Úr válogatott, 's ritka erkölcsének megfelelő!

Melly boldognak tarthatja magát Veszprém! hogy itt, a' hol ezen dicső Püspök, ezen nagy Ember született, mint gyermek, mint fiatal Pap ily nagyra neveltetett; utóbb mint Áldozó Pap, mint a' Sz. Theológia' tanítója, mint város' Plébánossa, mint Kanonok erkölcsökkel, és tudományokkal tündöklött, innét Praelátusságra, Septemvirátusra, és Székes-Fejérvári Püspökségre emeltetett; hogy itt mint Megyés Püspök, Földes Úr, és mindnyájunk' szeretett Attya, a' gyümölcsöző (erkölcsai, és tudományai által érdemlett) bostyánnak szüntelen virágzó koszorújában örökösködik !!!

AZ ÉN BOLDOGSÁGOM.

Nem irigylem címereit
És gyémántos keresztjeit
A' nagy Méltóságoknak,
Nem temérdek birtokait,
'S élire vert aranyait
A' fősvény gazdagoknak;

Nem gondom, ha fő pólczokra,
Legelső hivatalokra
Akárki emelkedik,
Nem: ha nagy születésével,
Régi híres nemzetével
Mások felett kérkedik.

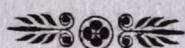
A' Vitéz' karddal keresett
'S ezerek' vérével festett
Babérját nem kívánom;
A' tudósnek, ki éjjeket
Vírasztya írt sok könyveket,
Nőjjön híre, nem bánom:

Csak annyi módom lehessen,
Hogy másokra ne kellessen
Mind untalan szorúlni;
Hogy kegyelmet a' Nagyoktól
'S költsön pénzt a' Gazdagoktól
Ne kéntessek koldúlni:

Légyen erőm, egészségem:
'S egy szép szőke feleségem,
Ki megérti szívemet,
Ki kellemes nyájassággal,
'S takarékos gondossággal
Ápolgasson engemet:

FELSŐ MAGYAR ORSZÁGI
M I N E R V A.

Tizenkettedik Füzet.

Deczember 1825.

18.

PERÉNY IMRÉNEK,
Aba-újbári örökös Gróf, Magyar-ország' Nádora', 's Kúnok'
Bírájának képe.

Patriam prodere nefas est, scelus contra: nolle, dum possis illustrare.

SENECA.

Hab-tornyok, 's süllyedező örvények között kormányozni a' gályát, a' feltűnő halál borzadalmait' érzése mellett: lélek 's test-fárasztó gond. Könnyen repül az, a' tenger-sík felett, kedvező lágy lengedezések' ringatásain; 's illyenkor pihennek a' kormány' gondjai, 's a' halálos ijedelmek helyett, békes felügyelés mosolyg az Igazgató' tekintetéből.

Kormányozni téged' kedves Haza! véres tusák, 's zordon viharok közepette, a' részrehajlások' sötét labirintjai, a' kegy-vesztés' félelmei, 's a' sérült vagy szerte-tapodott jussok' szívre-ható panaszai között, nem virtus ugyan, — mert ez kötelességet nem ösmér, — de fontos munka, dísz-adó érdem, 's jutalmazó dicsőség. Lágy ölében a' szunnyadozó békének, biztosabb 's nyugod'tabb szívvel néz reád édes Köz-anya! a' hív ügyelet' ép szeme; nem lát villámokat, nem vészt szülhető borúkat békes vidékid felett; de apró fellegek nélkül nem létezhetsz, 's a' béke' nyugalmával vissza-élők is jótékony emlőiden függenek, és a' hosszszasabb veszteglés' únt órái között, olykor fonák célzatok születnek. Szélleszteni e' vékony fellegeket, gátolni a' bal előlépéseket, 's a' törpe célzatokat csirájokban megfojtani: nemes gondja a' kormánynak, öröme eggy hű honfinak, díjt adó érzés feláldozott életének.

Szeretni a' Hazát: szép kötelessége a' Polgárnak; 's mily szív-nyugtató érzés, azon belső csend: — ön-érzetünk' boldog munkája, — mellyre minden hív, 's minden nagy lelkű számot tarthat.

F.M. Or. Minerva 4. Negyed. 1825.

Ily koszorúzó érdem-díjba avattaték Perény Imre. Régi vitéz Eldődökről, 's széles birtokairól nevezetes nemzetségből vette eredetét Ő. Atyja István volt, ugyan az: ki Vitéz János Esztergomi Érsek, 's János Pécsi Püspök által, Corvínusz Mátyás ellen, 1471-dik évben élesztett pártütésnek terjedését, költséggel 's tekintetével erősíté; 's e' miatt minden birtokaitól meg is fosztatott. Atyjoknak bal-lépését, a' szűk körbe szorított élet-módban megsíraták egy ideig gyermekei; míglen Imrének őszinte élete irgalomra bírta a' Királyt: őket az István' vétke tetteire mondott fenyíték alól felmenteni. E'ként Mátyás' kegye által, Atyjok' birtokaiba vissza-iktattatván a' Perények, a' Király iránt viseltető hálájokat minden esetben nyilváníták; 's közöttök Imre, valamint korával, úgy mély belátásával 's erkölcsével leginkább jeleskedék. És ámbár a' Történet-írók csak helyel-hellyel emlékeznek róla; mindazáltal: hogy a' hon' ügyében nemes szívvel munkálkodék, bizonyos onnan is: hogy ő a' hon' legfőbb méltóságaira, mind Mátyás, mind Ulászló Királyok által érdemesnek tekinték. Fő-Asztalnoki méltóságból ugyan is, Korona-őri tiszteltetést nyervén, tiszt-társává lett Zápolya Jánosnak; onnan Kincs-tárnoki méltóságra avattatván, a' külföldön is érdem-díjt találta, Illyricumban tudniillik: mellyet egykorig Beriszló Péter Veszprémi Püspökkel, mint Bán igazgatott, Ulászló' országlása alatt. Bizonyos éve az Írókból nem határozathat meg, a' mint Ratkai megjegyzi. Egyébiránt: hogy ő 1513-dik évben Bán volt, a' Zágrábi Káptalannak hiteles, vagy Ratkai szerint tudósító-levele bizonyítja. Ebből nyilvános: hogy ő egy időben Illyricumnak ugyan Bánja, Segnia tengeri város' Kapitánya, a' Magyar-honnak pedig Nádora volt. Ezzel a' Királyhoz legközelebb álló méltósággal, Imre 1504-dik évben tisztelteték-meg a' hon-gyűlés alatt, a' midőn Gerebb Péter előbbi Nádornak történt halála felől a' Király tudósíttatván, a' Hon-nagyoknak 's Nemesség' színének köz-szavok által, Nádornak választaték.

E' nagy méltóságra emeltetvén, fő gondja volt, tekintetét majd birtokok, majd a' Hon-nagyok' kedvezései, majd főképp' Ulászló' kegyei által állandóul fen-tartani. E' czélból Kani'say Dorotyával, Gerebb Péter' elmaradott özvegyével házasságra lépe, oly szerencsével: hogy ez által a' Valkói vár, 's hozzá tartozó gazdag puszták birtokába estek; míg az alatt az 1506-dik év, Anna Királyné' elhunytá által, új rést nyitott neki a' Király' ügyében hasznosan munkálkodni. Hölgye' eltűntét határtalan fájdalom közt, már éven túl gyászla Ulászló, majd nem a' köz-jó' kárával. Ugyan is az alatt a' köz-dolgoktól magát elvonván, a' hon' ügye' kormányzásában hajdani szorgalmával sokkal alább-hagyott, nem figyelve a' jövőnek benne vetett reményeire. Kötelességének ösméré a' Nádor, a' Király' és hon' boldogságára felügyelni. Azért a' hon' Nagyjaival tanácskozva, a' bánatos Ulászló' felderítése, 's az állandó béke' kieszközlése tekintetéből eltökélé, a' még két évet nem élt Lajost, Atyja' Ulászló' országlásának részesévé tenni, 's valósággal meg is koronáztatni. Midőn ezt a' Csehek részökről ígervén, nem sokára a' Magyarokkal együtt fogadásokat be is töltenék, enyhüle Ulászló' bánatja, 's hosszas gyászából fejleni kezde. E'ként a' Nádor' előre látása, 's a' Hon-nagyok' ügyes készsége által, nagyot nyert a' Király' és Haza' sorsa. Amannak azért: mert vészt szülhető keserve enyhült; ennek pedig azért: mert megelőzték azon kénytelenséget, hogy Ulászló' elhunytá után, fegyver, erőszak, 's viharok között válaszszanak Királyt.

Lajos törvényesen megkoronáztatván, az egész Magyar-hon vidorabb színbe öltözött; 's már már víg tapsokra 's tomboló örökre fakadna, hanem-ha az imént támadt édes örömnök kicsapongását, a' véletlen kiütött döghalál nem mérsékelte volna. A' vész olly erőre kapott: hogy rövid időn az egész Magyar-honban, de kivált Budán harapódnék. A' Király ön' magát 's gyermekeit a' világos veszélytől menteni szándékozván, előbb Po'sonba, majd utóbb Hunnobrodába Morvának egyik városába vonta magát; innen Wratislaviába némely fontosabb tárgyaknak a' Sléziaiakkal való elintézése végett készülvén, távol-léte alatt az ország' igazgatását Imre Nádorra, 's Tamás Cardinálisra bizá; 's 1511-dik évben királyi alá-írása által tudtára adá, a' Hon-nagyoknak 's Nemességnek e'beli szándékát, 's hogy annak hódolnának legfőbb hatalma szerint parancsolá. A' Királynak akaratja teljesezésbe ment; 's a' Nádor Igazgató-társával gondosan ügyelt arra: hogy a' honban zendülés — mellyre hajló volt, — ne történjék; melly történhető páros veszély által, ha össze nem rognék-is a' hon, bizonyosan hajladoznék. Nem is ment füstbe igyekezete. A' Király' távol-léte alatt béke virágzék mindenütt, melly 1514-dik évig terjedvén, az alatt a' Magyarok felette megújultak.

Azomban ezen év veszélyes lett a' honnak, a' keresztes katonáknak, az úgy nevezett kuruczoknak, Dósa György' vezérsége alatt, vad-kényű szerte-dúlások miatt. Már annyira merészkedtek: hogy a' bátorság a' honból átalján fogva kiűzöttetett, minekutána ragadozás, rablás, pusztítás, gyújtogatás által sanyargatnák a' hont: dühöknek 's vakmerőségeknek pedig, csillapító mód nem találtatnék. De kivált a' nemességet — kinek végromlására czélt az e' keresztes sereg — tartotta rettegésben. A' zendülők' vad-dühét látván a' Király, nagy számmal egybe-gyűjti a' hon' Nagyait, 's minekutána a' kuruczok' vakmerősége' megzabolázását tanácskozás alá vették, abban nyugvának meg: hogy Imre Nádornak tellyes hatalma lenne, a' méltatlanságokat fegyverrel megboszoszolni. De remény sem volt vadságok' lágyulása iránt, hanem ha tüzzel-vassal vétetnek-körül a' daczos Pórok. Örömmel hódolna ezen a' honnak nem csak hasznos, sőt szükséges hadi-készület' elrendelésének a' Nádor; de hanyatló élet-kora, 's a' testét kínzó köszvény ágyhoz szögezve tarták; 's így a' had-viselésre alkalmatlan lévén, e' munkás kötelesség Zápolya Jánosra bízattatott. Feles számmal jelentek-meg a' nemesek a' zászlók alá; 's a' Nádor is küldé segédet. Már csata-rendben állottak a' felek, mellyek rettegést szórának a' keresztesek' vad-csoportjaira. Megtámadó viadalba elegyedtek a' Pór-csapattal, melly Temesvárnál első, Kolo'svárnál második ütközet által megverettetvén 's elszélesztetvén, a' Magyar-honnak előbbi csende, diadal által vívattatott-ki.

De a' vissza-állított béke ismét azon gondoskodásra inté a' Királyt: hogy azt állandóvá is tehesse. Ezen idvességes óhajást semmi annyira nem pártolhatá, mintha Ausztriával rokon egygyesülésbe szövödnék. Czélja sikeresült nem sokára: midőn Lajos fijának Máriával, Maximilián Császárnak Fileptől származott unokájával való egybe-házasítását fogadá; a' Császár pedig egygyikét unokáji közül, Károlyt vagy Ferdinándot, mihelyt korok engedi, Annának Ulászló' leányának férjül ígérné. E' szerződés 1515-dik évben Bécsben történék, három hatalmas Fejedelem' jelenlétében, tudniillik: Maximilián Császár, Ulászló Magyar, 's ennek testvére 'Sigmond, Lengyel-királyok előtt. E' fejedelmi özsze-ülésben oly szövetség készült közöttök: *hogya Lajosnak Ulászló fijának — melly meg*

is történt, — magva szakadna; Magyar-ország, a' Császár' azon unokájára, a' ki Annával Ulászló leányával házasságra lép, 's ezeknek maradékaira, és pedig örökös jussal szálljon. Ezen idővel ki is hirdettetett szerződés, lelkéig hatott a' Nádornak. Nem tartván elegendőnek különös ellenzését annak, azon kívül még Po'sonnak útszájain 1515-dik évben magát kocsiján meghordoztatván, — mert nyavalyája miatt önnön erejéből nem járhatott, — az ország' rendei' nevökben, 's Náadori hivatala szerint, a' Bécsi szerződésnek ellene-mondott; 's ezen kinyilatkoztatását, a' szokatlan tüneményre kitódult sokaság előtt, ismételve kiáltozta. A' Náador' tette aggodásba ejtette a' két Fejedelmet annál is inkább, mivel e' miatt meg is dorgáltatván, 's szavát vissza-huzni parancsoltatván, mind e' mellett is megátalkodva vitatta előbbi állítását; sőt hogy e' mellett, — ha sorsa kívánja, — dicsőséges halált is kész lenne szenvedni, nyíltan vallá. Egy remény vala még hátra a' Náador' szíve' megnyerésére: az ajándék; 's e' végből Ulászló, a' Sárosi várat, és Eperjes' városát, 's azt is ígérte neki; hogy közbenjárása által, a' Római Sz. Birodatombeli Herczegi, és a' Sáros vári Vezéri címeket részére kimunkálja. Hajlani kezdte már a' Náador, Ulászló' ajánlásai 's ígéretei által annyira vétetvén; hogy a' Bécsi szerződésben nem mint Náador ugyan; hanem mint magános személy meg fog egyyezni. A' meglágyult szándék örövendetes volt a' Királynak, 's jó reményre szabadította őt. Már nem is kételkedék: hogy abban mint Náador is meg fogna egyyezni. A' dolgot siettetni kelle; 's hogy célját annál hamarabb elérje, a' Sárosi vár' birtokába iktattatik a' Náador; Maximilián Császár pedig, a' Herczegi címmel magasító levelet megkészítve útba igazította. Midőn Imre' dicsőítésében ily gondos hévvel szorgoskodnak e' Fejedelmek, nehéz betegségbe esik a' Náador; 's annak mind inkább súlyosodó fájdalmai alól, Budán, 1515-dik évben feloldozá a' halál; 's ez által Ulászló' és Maximilián' céljai füstbe menvén, az iménti remények 's örömgyanúk elenyésztek. A' Budáról fényes szertartás mellett kihozott testet, Ulászló' rendeléséből Lajos Király, a' Hon-nagyoknak 's Nemességnek ritka szépségű kíséretében a' Duna-partig követte. Tetemei Terebes' városába tetettek onnan által, hol igen pompás végtiszteltetést nyervén, azon helynek templomába, hosszú nyugalomra bocsájtattak. Istvánfy VI-dik könyvében írja: hogy a' Náador, végső intézetében könyörgött Ulászlónak: hogy temetését a' Duna-partig kísérné; a' hon' Zászlosai 's Nagyjai pedig, átkelvén a' Dunán, Pestre követnék. Rendelést tett e' felett a' temetési viasz-gyertyák', fáklyák', Papok', kíséző kocsik', 's gyászoló cselédség' száma felől is. Meghatározá végre minden napra a' temetési pompa' minéműségét; 's kijelélé a' helyeket: hol vele kevésbé megállapodnának.

Sokan sokfélekép' vélekednek e' végső intézet felől. Bár mint magyarázzák azt, annyi bizonyos: hogy Imre, a' hit-vallás iránt a' pazarlásig bő-kezű volt; 's ezt az általa szent célból alapjából felemelt két templom, 's ugyan annyi klastrom bizonyítja. Mind ketteje Remete Sz. Pál Szerzeteseinek adott helyet, egygyike Wiközön, másika Terebesen — hol tetemei nyugalomra — építetvén. Idővel Náadori méltóságra lett jutásával, megnagyobbította ezen utóbbit, a' mint ez, a' történet-írás után tudva vagyon.

Nem esen munkálva a' hon' 's király' javát, csendel pihend-át hosszú álmodat Perény Imre! Bizton tekinti, 's ájtatos hódolással ez' idegen ég-hajlat alatt is képzeletem dicsőség- 's dicszlakta sírodat, azon sírt: mellynek boldog nyugalomát a' maradék' jutalmazó áldása édesíti, 's eggy átok sem fogja azt soha felszaggatni.

Debreczeni Bárány Ágoston.

19.

Tttes. W. Jankovich Miklós' Véleménye Várhelyett Erdélyben
1823. eszt. felfedezett hajdani kő-padolatokról, Nagyságos, Királyi
Tanácsos Noptsa, született B. Naláczy Aszszonysághoz. *)

Nagyságos Aszszony!

Várhelyi Mozaik-padolat rajzolatjának kiadásából megértvén Nagyságodnak, emlé-
kezetemre még nálunk példa nélkül lévő Hazai-Régiségek' pártfogását 's a' nemzeti di-
csőség' öregbítésére tárgyazott adakozását, öröm és háláadáság egyszer'smind lepte-el
szívemet. — Ha ezen ritka tünemény, a' mesterségek' alkonyodása ideire, az az: a' mint
közönségesen a' tudósok vélekednek, K. U. születése után negyedik századra tartozna
s, a' mint ezen munkának: (*Abbildung von zwey alten Mosaiken, welche im Jahre 1823, zu
Várhely im Hunyader Comitate entdeckt worden. Hermanstadt 1825. fol.*) szerzője hibásan véli,
még is, mivel Nápoly', Salczburg' vidékein kívül, ilyen Mozaik-padolatokkal Europa'
egyéb tartományai éppen nem dicsekedhetnek; méltó, sőt felséges gondolatja és dicső-
tette vala Nagyságodnak, hogy a' régiség' olly emléket pártul fogta, és a' mit szégyenelhe-
tünk, még a' mi felderültt év-korunkban is folyton-folyva dúló Vandalismustól megmentet-
te; mellynek fennlétele nekünk Magyaroknak annál nagyobb dicsőségünkre válik, mennél
inkább a' világ' míveltebb Nemzetei, azzal otthon szűkölködnek.

Azomban meg vagyok tellyességgel győztetve (bátor csak a' rajzolat' formájából,
de éppen a' régiség' meghatározása' bizonyos jeléből ítélek) hogy a' munka nem a' Ke-
resztény év' negyedik századjára, hanem inkább K. U. születése előtt lefolyt századokra
mutat.

Azon észrevételeim: — hogy a' padolatok' párkányai koránt sem Rómaiak — hanem
valóban az egyike Görög, a' másik valóságos Napkeleti Persa és Indus ízlést jelent vilá-
gossan, a' mit a' régiségekben jártasak elesmérni kéntelenítettek. — Hogy egyik pado-
latban a' személyek' elő-adása mezítelen, és a' Hetruski rajzolatokat egészen képzele — a'
másikban ugyan azok Napkeleti szokásként minnyájan köntőssel fedeztetnek. — Hogy az
elsőben lévő Görög írás valósággal, és bizonyosan a' mívet Görög mestereknek tulajdo-
nítja. — Hogy: ha a' második padolatot is azon Görög mesterek készítették volna, kétség
kívül a' személyek' neveit azon is feltalálnánk, mert a' mívészek az ő szokott módjaikat,
a' régiségben folyvást megtartották, ezek az észre-vételek mondom önkényesen ily termé-
szetes következtetésekre utasítanak.

*) A' megelőző 431-ik lapon előfordult 10-ik Értékesés, Erdélyi Ritkaságok nevezete alatt, ugyan ezen kő-padola-
tokról szól, de különbözöképpen.

1-ször. Hogy a' két padolat, nem egy nemzeti mesterek' míve; egyik görög, a' másik napkeleti — de azomban még is egy időbéliek lehetnek, annál könnyebben, mivel a' Történetekből tudjuk: hogy Lisimakusz' és az utánna következő Fejedelmek' ideiben (kik itt uralkodtak) a' Görög és Persa nemzetbéliek egybe-kapcsoltattak.

2-szor. A' személybeli képeknek az Etrusk rajzolathoz, — és a' parkányoknak *egyenes vonású*, nem pedig *fodor* ékesítéshez alkalmaztatása, hasonlóképpen a' legrégebb Görög és Egyiptusi módhoz kötelező mívet jelent. Ugyan azért ezen padolat, a' későbbi re-mek Görög ízlés' mesterségét, szépségét, még el nem érhetette: Nyilván bizonyítja azomban hajdani régiségét, mert a' mívészi mesterség' kezdetére, nem pedig alkonyodására mutat tulajdon képze, és módja által.

3-szor. Bizonyosabb lenne ugyan ezeken felül az ítélet, a' Görög betűknek régi emlékek kő-írásokkal leendő össze-hasonlításából, ha a' rajzolatra lehetne támaszkodni; de méltán gyaníthatjuk, hogy a' rajzoló inkább a' Görög betűk' kellemetes formáját könnye szerént kívánta festeni, mintsem azokat ne talántán durvább formájokban elő adni: mert a' Görög betűk is szinte mint a' Rómaiak, tapasztalás szerént, a' kő-nyomásban, rajzolásban, és írásban időkor szerént változtak.

4-szer. A' második padolatnak valóságos Persa és Indus mív módja lévén, akkor készülhetett, midőn ott (Erdélyben, Vásárhelyett) vagy ilyen Nemzetek telepedének, vagy olyan Fejedelmek uralkodának, kiknek udvaraiban a' Napkeleti szokás, és mívök divatban voltak.

Véleményem szerént tehát a' padolatok' év-kora nem K. U. születése után lefolyt negyedik század' — nem is a' Rómaiak által szállított Koloniák' virágzása a' második században — hanem Lisimakusz', - és őt' itt helyben követő és uralkodó Fejedelmek birodalma' ideje.

Illyen, már közel két ezer esztendeig álló jeles régiség (ámbár veszedelem nélkül lehessen is azt, mint az említett Német Szerző állítja) részenként felvenni, 's össze állítván, valamely Fejedelmi-Múseomban helyheztenni, szörnyű sokat vesztené maga díszéből, ha szülötte földjéről mozdítatván, idegenre tétetnék által; mert, vagy annak megfontolása, hogy eredeti lak-helyiben tizenhatsz századok' rémítő ostromait és pusztító dúlásait szerencsésen kiállotta, bennünk szinte oly nagy bámulást, mint tiszteletet gerjeszt, édes hazánknak pedig hírt, nemzetünknek dicsőiséget szerez: szeméremből nem érintvén azon érdemet, mellyért a' honni tudományok' és szép-mesterségek' Geniosza Nagyságodnak mint nagy-lelkű Jótévőjének nyilván adózni köteles.

Nagyságod! ki felséges érzéssel, 's példán kívül lévő adakozással, a' jeles alkotmányt *Hazánk' legrégebb mívészi Emlékét* — köfállal békerítettetni — fedezettel, az idők' mostohasága ellen védeni méltóztatott; reméllyük, bizonyára távoztatni fogja rémülésünket, 's az által eszközteni, hogy minnyájan, kik hazánk', 's nemzetünk' dicsőségében élünk, halunk, — kik a' tudományokban és szép-mesterségekben találjuk kellő gyönyörűségünket; annál, — mint buzgó hál'adóságunk' fennálló oltáránál, dicső emlékezetének szüntelenül, 's vetelkedve hódoljunk.

20.

Stilisticai példák némely régibb levelekben. — Zemplény
Vármegyének Levéltárjából.

I.

Rákóczy II. Györgynek Özvegye Zemplény Vármegyéhez. — (*Fasc. 157. Nro. 119.*)*Illustrissimi, Rendmi, Admodum Rendi, Spbiles, Magci, Gener., Egr., et Nles Dni, Nobis ob-*
servan.

Zemplinben *) s- Praeentis celebralt Kgltek Gyűlésebűl nekűnk irt Levelét, mellyben Parochiákhoz és Scholához tartozó jövedelmeknek complanálásárul requirál bennűnket, vettűk. Mi az mint ez előttis egy néhány ízben declaráltuk Ország Decretuma szerint való parochiális Proventuson nem kapdosunk, ollyant *el sem foglaltunk, sem foglalunk.* Hogy pedig illyennel búsítatunk méltán érezzűk. kérvén azon Kglmeteket, Ország articulusa és Religiónk ellen való fizetésre ne kényszerítsen bennűnket. Vice Ispan Ur. ha certifiálni fog, s-ellenűnk ki mégyen, orvosságát kell találunk. Éltesse Isten jó egészségben sokáig Kglteket. Datum in Curia nra Zborovien. 12 Xbris 1662. Earund. Dn. Vrar. Benevola Sofia Batori m. pr.

II.

Ugyan-Ő Gróf Wesselényi Ferencz Náadorhoz. (*Fasc. 157. Nro. 120.*)*Illustrmo Comiti Dno Francisco Vesseleni de Hadad, Perpetuo in Murány, Regni Hung. Palatino, aurei Velleris Equiti, Judici Cumanor., Cottúum Gömöriens., Pest, Pilis et Solt unilor. Supremo Comiti, Sacr. Caesar. Regiaeque Mattis intimo Consiliario, Camerario, et per Regnum Hungar. Locumtenenti. Dno et Fratri obsermo.**Illrme Comes Domine et Frater observandissime.*

Nemes Zemplin Vármegye és Fő Ispán Bocskai István Uramék eő Kglmek micsoda panaszolkodásokat terjesztettek Kglmed eleiben ellenem, Kglmed Leveléből értem. A' mi a' Pataki Vár kapuinak bé zároltatását illeti, mint hogy Földes-aszonya 's Fiammal (Fe-

*) Ma Zemplény, Mező-városka a' Bodrog' jobb szélén. Hajdan föld-vára volt, 's a' Megye sok ideig leginkább ott tartá Gyűléseit.

rencz, az elsőbb) edgyütt *Ura uagiunk* Pataki várunknak, magunk jussával élünk, s, nem is követünk ezzel olly dolgott ell, mely vagy Ország Törvényével ellenkeznek, vagy oliant, a' minemüttl más Regnicolákis magok várokbán, s, házoknál el nem követnek, s, követ-hetnének, se nem oliant, mely ez előtti szokásban lévén, a' mint akkor, úgy mostis, Földes Aszszonya dispositioiában állott, s, áll. Deficiens jobbágyinknak pedig hogy örökség-hét, házát (mely Földes urára szokott maradni) másnak nem engedem, ittis ország törvé-nyével élek, miuel a' jobbágy nem csak maga, hanem a' mie van, azis az Uráé, melyet noha életében az Dnus terrestris jobbágia által szokott bírni, mind az által ugyan csak min-denkor dominiumiában léuén, az proprietassa az Uráé. Marin Péter szolgámnak conferál-tatott hazban jóllehet néhány esztendőktül fogva Schola mester lakott, de azzal benne meg nem örökösdött (mivel az Dna terrestris engedelmebül lakott benne) az Dna terrestris praeiudiciumiával: mely paraszt fundus, és ház-léuén, legálhattae, neme, az Deficiens? controversiában van. Tolesvai deficiált jobbágyunk szöleienekis dominiumiában nem volt az Schola, hanem én apprehendáltattam, miuel *kezem uolt* jobbágyom által *rayta*. Mind ezekben, édes Bátyám Ur. igasságot követvén, törvényes uton procedálok, s, nemis volt eö Kglmeknek méltó okok az lamentábilis panaszolkodásra. Melyekben, mint igaz igye-imben, Kgltlis inkább seghítséget, és oltalmat, mint meg bantást nagy bizodalmassan várok: mert én úgy akarok, hogy az 47-dik esztendőbeli 78, s, 79. artic. szerint confor-máltassam az hegy aliai törvénytis az közönséges ország törvényéhez. aiánlván Kglmed Atyafiságos jó akarattyában, s oltalmában árva házamott, kívánom sok esztendőig Isten Kgltl éltesse jó egészségben. Datum in Arce S. (Sáros) Patak 28 Junii 1662. Illustrissi-mae Dominationis Vestrae Soror observantissima Sofia Batori m. pr.

III.

Resolutio ad Postulata inclyti Cottus Zempleniensis in Arce nra S. Patak 3. May 1662. (*Fasc. 157. Nro. 121.*)

Az Nemes Vármegyét, hogy ottan ottan búsítták 's minket is busítatnak az méltatlanul panaszlok, az tagadhatatlan dolog, *kedvünk szerint nincsen*; főképpen hogy azoknak nagy része ennek az mü házunknak *árnyékában nyugott, s, nyukszikis, üres léuén sok terhektül*, melyeket Ország Törvénye szerint supportálni tartoznának, s, melyektől eddig *üresseknek hat-ta az mü engedelmiünk*. Azzal hogy vissza élnek, s, háládóság helyet boszúval fizetnek, ha myis ország törvényével conformis utakott követvén jószágunkban, azokis nem fogiák experiálni tartozás kiüül eddig érzett engedelmiünket, magoknak tulaydoníthattyák.

Az mi a' Nemes Vármegye mostani Requisitioniát illeti, mij az hegyaliai s egyéb jószág-hinkatis, úgy igyekszük igazgattatni, hogy az ország végezésénél edgyezzen annak formáia: két féle jussunk léuén ezen jószágokban, Fiscale et Dominiü terrestris. Edgyikben sem excedáltatunk, annak szokott utait követtyük, valamitt jobbágyink bírnak, az mind mü kezünkben vagyon az jobbággyal edgyütt. Kiis decedálván, nem szűnik meg Domini-umunk annak örökséghin, hanem kezünknel marad, melyett mint az jobbágy élésében

magha által bírtunk, úgy halála után biráinknak parancsoltunk, hogy gondott visellyenek affélére, s, meg ne engedgyék senkinek (in Praejudicium juris nostri) csak maga authoritással kezünkben *kifoglalni*. De azzal senki méltó praetensióiat (ha mi lehetne) meg nem foytyuk, se Testamentumnak se vérségnek az ország törvénye szerint lehető erejét nem elidáliuk. Csak azt akariuk meg előzni, hogy az Impertinens praetendenseknek metszőgyék el alkalmatosságok, mala fide apprehendalt örökséginkből méltán exturbálásokért búsítani mind minket, s, mind az Nemes Vármegyét. Azonbau ha ki méltó praetensióiat megbizonyította afféle defectusban forgó paraszt örökséghez, igasságához illendő satisfactiót veszen. Melyről való íteletet mint Domina terrestris hogy másra nem transferálunk, panaszkodhatnak azok csak, kik magok jószágokban igazgatásra való jussokat az ellenek való praetendensekre szokták bízni.

IV.

(Fasc. 175. Nro. 1893.)

Gróf Csáky Istvánnak igazán hősi-tüzet mutató, gyönyörű levele, egy szerencsétlen kisdéd csata után. Az írás idegen kézé; de maga a' levél kiáltja, hogy azt a' megrettenni nem tudó Katona adta a' Leíró' tollába.

Tekintetes Nemes Vármegye.

Nagytokk s- Kgtékk ayánlom engedelmes szolgálatomat, es Istenteől minden jókat kívánok. Szinte hogy az Nemes Vármegyékk szőlő Leueleimet pechéltetem, érkezének Kgtk bechületes hozzám küldött Attyokfiai, kiket ha ide nem fárasztot volnais Ngtok s Kgték, nyereségnek tartván miben szolgálhatnom táuul létembenis, kötelességemről nem *felelkeztem* volna (az *el* nélkül.) Nem kétlem utólbi csatánk idétlen bátorságból következet zavarodásokat *veszedelmesben mint igazán írták* s- montak eddigh mások Ngtokk s- Kgtékk. De abban megh ne ütközzék; mert nekem is praesidiárius és szabad legénből álló katonák 's feles szolgálmis oda voltak, kik közül egynél több *el* sem tivet (*tévedt*.) Tagadhatlan (mint szokták mondani) az hét szégyennek edgyikét megvallották: de szerencse próbálva, szégyen vallva jó, és valaki nem próbál, *sem nyer, sem vesz*. Az ellenség táborakettő; vagyon legalább 40 Ezer csak harczra való, cselédgyén szekerein kívül, melis (*melly is*) lehet teöb ezernél; így vallják egy nyomon, közülök fogot és szabadult rabok. *Sűrűn kezdik azt is rebesgetni*, hogy az Moldvai Vajda eö is feles Tatárral Zilaj vagy Huszt felé igyekeztek reánk ütni. El kültem mindgyárt mindenfelé, mihent Kímjeim s- csatáim valamivel érkeznek, tökélltetesen meg írom és sietséggel, Ngtokk s Kgtékk. Ha *teczésem bevehető volna*, semmi uttal nem javallom hogy az Tiszán innet való Vármegyék *fel* hívattassanak, mert it mindenét *oltalmazatlanul* veszti; seöt ha lehetne az Tiszántul való Vármegyékis velünk edgyütt valamelj köz helyen szikrájában az tüzet oltani, *mondanám szükségesnek és tanácsosnak*. Mindazáltal *nagyob süvegü emberek* parancholattját én nem gázlom, noha

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1825.

virtus unita fortior. Ezek után tarcsa és éltesse Isten sok Esztendeigh jó egészségben Ngtokt
s- Kgteket szibüll (*szívből*) kiúanom, maradván. Szatthmár 14. August 1663. —

„Nagtok 's Kgtek Jóakaró attiafia szolgája
Gr. Csáky István. m. pr. “

V.

Eggy más Csáky István *) levele Zemplény Vármegyéhez; tulajdon kezével.
(*Fasc. 175. Nro. 1888.*)

Ajánlom szolgálatomat Kkk, és Istentől minden Jókat kiúának Kkk. Az Ktek katonái
farba rugták az Ktek zászlóit, és az mostani giüteméni hadak köziben oszlottak, az rút, ká-
ros és gialázatos életre.

Vethetnék az Kgtek szolgabiráirais, hogy in tempore az hópénzeket megh nem hozák,
holot sokszor requiráltam csak magamis Kteket felölle.

Megh nem irhatom Kkk, az mennire szégyenlem gialázatos cselekedeteket Budaházi
Uraméknak és az többinekis. Mert az Török közöt nem úgy fogjak hirdetni az dolgot az
mint uagion, hanem sokkal gialázatosban.

Hogy exemplumot statuálna Kgtek az maga Vármegieiében lakókon az Nemes Várme-
gye gialázattiáért, oli szükséges uolna *mint az mindennapi kenier*, az kirül másokis tanulhat-
nának.

Hogy azért becsülettel kezdet jó indulattiában cserben ne maradjon az Nemes Várme-
gye hadnaggiais, Ktek *becsületlenségéuel*, nekem az teczenék, hogy az hó pinzel mennél ha-
maréb küldgie vissza Kgtek. Azon leszek hofi mennél hamaréb másokat fogadhasak mind
louast gialog heliében. Az minthofi máris kezdettek giülni az Kgtek gialogi. Ha pedig
nem találunk, az Kgtek pinze el nem uész, hanem uisza adatik Kgtekk híuen.

Igazán írom Kgtekk, harmad napnál touáb az Kgtek katonái itben nem laktak. Ak-
koris oli moddal tápláltam eöket, hogy louokra csak egi pinsztis nem költöttek. Azután
uiiobban kibocsáttam, arra igiruén magokat, hofi ismét, mihelt hó pinzekkel meg érke-
nek, be fognak jüni. De nem hofi be jüttek uolna, de sőt inkább táuulliab mentek és
oszlottak. Magam bizoniára az Kgtek becsületiért az *magam pénzéből* ígértem uolt hó
pinszt nekik; de csak heában lött minden kérésünk és jó tanács adásunk. Egi szóual, az
zászlót harmad magáual hozta be Putnoki Uram, az maga szolgáin kiüül. Eltesse Isten
Kteket. Ex Arçe Szendrő 29 Juny 1634.

Kteknek Jó akaró Attiafia és szolgája
S. Chiaki. m. pr.

*) Az alá-írás mutatja, hogy ez és amaz nem volt eggy. Ezt gyanítatja az esztendők nagy távolsága is egymástól.

VI.

A' Nádor Wesselényi Ferencz Zemplény Vármegyéhez. (*Fasc. 162. Nro. 201.*)

Sub dato 17. praesentis Sátor-Alja-Újhelyből *nagy hoszá*, bölcös declaratioval írt levelet teghnap szintén estve felé nagy böcsülettel meghadá az Kegyelmetek küldet Követtye, mellyet megh olvasván, ottan, mint olyan nevezetes Nemzetes Tekéntetes fölföldön csaknem leg gyökeresebb Nemes Vármegyink ió példát adó oltalmot s- tanácsot nyuito haza Attyátul reménlettem valami kis szikraczkáit, az honnét geriesztő oltalma tüzet Hazánk megh maradásában talállyam. De boldogtalan üdök mostohasága s- magával hozó szerenczétlen czelekedetek nem egyebet hanem kegyelmetek szíve kesernye lamentáló faydalmi ábrázolásával és maid utolsó desperatióra iutot igye' panaszival rakot siralmas faydalmat terjesztetett előmben. S- legis legelsőbennis nem hogy-szükséghe korán az Pogány ellen actualiter ellenséghe kapó kegyelmes Czászárunk s- az Kereszténységhe segítségünkre jüvendő s- jüt hadainak kívánnyon valamit adni, de méghe a' Praesidiumokat tellyesető s- Vármegyein által menő Népétülis rettegvén eő Fölségének minden provisio nélkül pusztán hagyandó Tartománnyal retteghet bennünket. Cobb Vramnak *) czintalankottatása s- az Tokay Német Commendantnak eő Kegyelmeik alkalmatlankottatása már, hiszem, eő Fölséghe kegyelmes Trónussa előtt forogh, s- méghe az Kgltek s- Nemes Status Követtye meg nem tért, addig Vyhely Pál Uramnak is alkalmatlanúl megfogattatott Nemessy szabadságunk ellen sanyargatása (ha maga helyes írása szeréntis Kegyelmeteknek magunk Cobb Urk írott írásunk haszontalan lévén, semmit raitunk nem adván, nem obtemperál, módgyát remediálásának s- megh orvoslásának nem láttyuk egyebet, hanem követünk megh kell várnunk térését patientiával, 's ha reménlet válaszuk nem lészenis, mit tegyünk egyebet, hanem kegyelmes Urunk Császárunk lábaihoz borúlván recurrálnunk, s- mind addigh addig zörgessünk eő Fölséghe kegyelemmel 's igazsághal egyeles kapuiánál, mígh azt az felfuvalkodot kevély Németet nyakunkról leveti Kihezképest az ű kevély értetlen fenyegetőző írásán Kgltek semmit se építsen. — Datum in Castello nostro Teplicze (Trencsín Várm.) die 22. April. 1664. Earundem Domin. Vrar. Amicus ad serviendum paratus Comes Franciscus Wesselényi. m. pr.

VII.

E s k e t ő - l e v é l. 1572.

My Derennyei Pál Cházár w felsigenek Zathmart az magyar Wjteszeknek fw Kapitan-nya etc. Köszönetunket es szolgálatunkat aianliuk ti Kegjelmek. Touabba aggiuk emlekezetül minden rendbeli ujtezlo es nemes urainkrak, hogy ez el mult napokban jöue mi hozánk

*) Wolf Frederick Comes Cob, Liber Baro de Neuding — így ír névét leveleiben, olly betűkkel, mellyeknek megpillantása a' Lavatereket úgy borzaszthatta volna meg, mint minket a' vérengző fene-vadnak neve' hallása. Czimje 1677. ez volt: Consiliarius Bellicus Aulicus, Camerarius, Generalis Rei Armamentariae Praefectus, constitutus Colonellus, ac Praesidii Viennensis Colonellus; a' megnevezett eszt. olta pedig a' Magyar-ország Felső Réseinek Generális Commendánza. Sok rosaszat tett.

ez uitezlő ket nemes szemelj, tudni illik Wjfalusi Istuán es Trombitas Ferencz, hogy az w felsige szolgait kún benedeket és fodor martont neminemw dolgoknak megj tudasara megj wallattatnok, En az w felsige hadnagit es vjtezlő szolgait es egyeb nemes Vraimat be giotuni. Tudni illik Jarman Janost, Poharnok Gasparth, uzron Janost, Gal Istuant, Pribek Josat, Csiontospetert, szilagj mihalt, Akos Górgiot, Doms Iratosi marton deakoth, hogj törüinszerint megj láttatnam, hogj ha az w felsige szolgajnak megj kelljen vallani törüeni szerinth, ugy celtik az w felsige hadnagj es szolgai az nemes Vraimmel egietembe törüen szerint, hogy az Vristennek parancziolattja szerinth az igassag senkitul megj ne tagatassik, hanem ez felul megj mondoth ket szemeljüek megj kellessik valloni, azut ez ket szemeli elottunk hütök szerint megj vallottanak mind az w szolgálkall egietembe. Mi azerth az vallasokath, a' melljeket mi elöttünk vallottanak, Rend szerint meg irtuk ty kegjelme teknek és az mi pecsjtes giorünkel meg pezieltettuk biszonsagnak okairth, es ez mi leuelünkbe be kötöttük Isten tarzja megj ti K. Datu Zatthmar 24. die July 1572.

Dereghnyey Pal Az Zakmary magyaroknak few Kapitánya m. k.

E' levelek nem tartoznak legrégibb magyar nyelven írt darabjaink' számába, de érdemlik figyelmünket. — Az utolsó melly ügyetlenségre mutat, 's a' nyelv melly darabos volt még 1572. 's mint simula - ki 1662-ig! a' három elsőben gyönyörű Euphemismus: *méltán érezzük*, a' mi szépen festi a' Fejedelem-asszony' nagyságát, és ez: *kedvünk szerint nintsen*; 's szép Enallage: kérvén *azon*; és latinból átvett szóllás: *el sem foglaltunk, sem foglalunk, üresen hagyta a' mi engedelmiünk*. Örömmel említhetem, hogy a' három első darab a' nagyatyám' nagyatyjának Péternek, kezével van írva, és az ő dolgozása. *)

A' VI. Szám alatt álló haszontalan czikornya; a' Nádor' Titoknokja ki akara tenni magáért. Azonban a' Levélnek némelley helyei mutatják, a' lelkes férjfi mit parancsola neki hogy írjon; 's az többet ér mint a' boldogtalan ember' kínos czifrája.

A' IV. Szám alatt állóra szükségtelen megjegyzem, hogy azt Csáky István nem Titoknokjával tette-fel, hanem maga dictálta. Melly szépen festi a' gyönyörű levél a' harczok' fija' lelkét, bátorságát, ki a' kedvetlen hír' közlése alatt is dévajkodik, 's mint hadakban nevelt ember tudja, hogy a' szerencse 's szerencsétlenség váltogatják egymást. 'S beszéde gondos nevelésre mutat, 's arra, hogy ez olvasgatott a' fegyverzörgései közt, akkor még csak a' hajdani Róma' Írójit, vagy legalább a' hajdani Róma' nyelvén. Onnan vevé ezeket: *Sem nyer, sem vesz* (nec . . , nec . .) és nem *sem nem nyer*, mint minden más. *Veszedelemesebben, mint igazán*, szép felcseréléssel; 's *mondanám szükségesnek*, szép szerénységgel. Az idegen szép szépít beszédünkön, 's az idegent, mert *idegen*, nem kell követnünk, de kell, ha *szép*. „*Majores nostri neque consilii, neque audaciae unquam eguere; neque superbia obstabat, quominus aliena instituta, si modo proba, imitarentur. Quod ubique apud socios aut hostes idoneum videbatur, cum summo studio domi exsequebantur; imitari, quam invidere bonis, malebant.*“ *Caesar pro Catilina apud Sallust.*

KAZINCZY FERENCZ.

*) Ezen esztendőben Követe vala Zemplénynek a' Májushan kezdett Dietán, 's az ilyen nem írja-le a' más' dolgozását.

21.

A' Szánakozás és Fájdalom.

Minthogy a' Stoicusok mindenféle indulatot számkivetnek közönségesen, nem akarják azt is, hogy az ő bölcsességeknek követői legkisebb részt is vegyenek a' mások iránt való szánakozásban. „Ha barátodat nyomorúságban látod, így szól Epictetus: mutathatsz megindulást, 's érzékenységedet az iránt bizonyíthatod; de mindenek felett őrizkedj azt igazán fájlalni.“ A' nevezett Sectának kemény követői, míg a' külső megindulást is kirekesztik, 's ha előttök legjobb barátjoknak bajairól szóllottak is, ezt felelték: *mi bajom nékem azzal!*

Részemről azt hiszem hogy a' szánakozás, nem csak segíti szépíteni az emberi természetet, és sokkal több örömet, több gyönyörűséget ad az, mint az érzéketlenséggel telyes boldogság az emberiség iránt, melyben tartották a' Stoikusok minden bölcsességeket.

A' fájdalom legnagyobb ékesen-szólló; innen vagy az, hogy senkit sem indíthat úgy a' szánakozásra, mint a' ki tulajdon szenvedéseit beszéli-el; és sokkal jobban megható vonásokkal él, mint a' legszebb képzelő tehetség. A' természet ilyen alkalmatossággal, a' szívnek ezer érzéseket ad, melyeket a' mesterség soha sem alkalmas utól érni. Ez az oka hogy a' históriában előforduló rövid szép szavak, érzékeny előbeszélések mélyebben meghatják az olvasót, mint a' legjobban kidolgozott szomorú játék' sorai. 'S a' midőn a' dolognak, egy nagy igazság' előbeszélése magát a' személyt is szemünk' eleibe teheti; a' költemény távolabb veti azt tőlünk. Nincs egy is érzékenyebb leírás, sem a' régi sem az újabb históriákban, mint a' VIII-dik Henrik felesége' 's Erzsébet Királyné anyja' levele.

Maga Schakespear nem adhatott volna az ő karakteréhez illendőbb stilust. Abban látszik egy megvettetett szerető' panasza, egy megbántatott feleség' fájdalmas érzése, 's egy a' tömlöczben lévő Királyné' halálos bánalja. Tudniülk a' Királyné vádoltatott a' Törvény-szék előtt, férje iránt való hitetlenséggel, 's azután közönséges helyen feje is vétetett; ámbár igen sokan hitték, hogy éppen a' Király szeretett egy Seymour Johanna nevezetűt. A' levél itt következik:

Sire!

„Felséged' kedvetlensége, 's az én fogságom, oly különös előttem, hogy sem azt, „mit keljen írnom, sem azt, hogy miként mentsem magamat, nem tudom. Felséged „azt izente nékem, hogy régtől fogva engesztelhetetlen ellenségem, de kegyelmét „megnyerhetem, ha egy bizonyos igazságot elismérek. Alig hogy a' követség el ment „tőlem, a' szándékot elértettem; de ha egy igazság' megvallása megszerezheti szabadságomat mint Felséged mondja, fiztla szívvel 's egész alázatossággal engedelmeskedem a' parancsolatnak.

„Ne gondolja Felséged, hogy valaha a' szerencsétlen Királyné, oly hibának megismerésére vétethessen, melynek csupa gondolatja is eszébe nem jutott. Hogy az igazat

„megmondjam, soha sem volt egy Királynak, minden kötelességek' körére nézve
 „hűségesebb felesége, minden tiszta érzésekben igazabb házas-társa, mint az, kit
 „Felséged Bulen Anna' személyében talált, ki megelégedett volna ezen névvel, 's
 „állapotjával, ha tetszett volna a' Gondviselésnek 's Felségednek ötöt abban hagyni.
 „De, felmagasztaltatásom', és az uradalom' közepette, hová Felséged engem' helyhez-
 „tetett, soha sem felejtettem-el annyira magamat, hogy mindenkör szemem előtt ne
 „tartottam volna, mostani szerencsém' már állapotomhoz hasonló játékát. Fel-
 „séged engem' egy alsóbb helyről, Királyi trónusra emelt, érdmem és minden kíván-
 „ságom felett. Ha tehát méltónak találtattam ezen tiszteletre, ne engedje a' jó Király,
 „hogy valami mulandó fantázia, vagy ellenségimnek bár mely gonosz tanácsa, Fel-
 „séged királyi kegyelmétől megfoszszon; ne szenvedje a' jó Király, hogy egy oly
 „méltatlan 's fekete mocsok, mely Felséged eránt való hűségtelenségemet béjegyzi,
 „a' legengedelmesebb feleségnek, 's az ifjú Király leánynak hírét-nevét meghomá-
 „lyosítsa. Parancsolja a' jó Király, hogy ügyemnek utánna járjanak, de abban az
 „igazság' törvényt megartsák, 's ne engedje, hogy esküdt ellenségeim legyenek
 „vádolóim 's ítélő bíráim: sőt parancsolja, hogy az ne titkon, hanem közönségesen
 „folyon, mivel hívségem nem retteg hogy szégyen' tárgyává tétessék: akkor meg
 „fogja látni ártatlanságomat kivilágosodva, a' gyanúságot eloszolva, a' gonosz rágal-
 „mazókat halgatásba merülve; vagy vétkem az egész világ elébe fog terjesztetni.
 „E' szerént akármit tetszik a' végzésnek velem banni, Felségedért jót áll a' köz-ité-
 „let, 's ha vétkem egyszer el van esmérve, tökéletesen szabad mind Isten mind em-
 „ber előtt engemet nem csak megbüntetni, mint hitetlen házas-társat, hanem hajlan-
 „dóságát is követni azon kijegyzett személy iránt, a' kihez való szerelméért jutottam
 „ilyen nyomorúlt állapotra, 's a' kit régen megnevezhettem volna, mivel Felséged
 „jól tudja, mennyire ment volt gyanúságom ezen dolog iránt.

„De ha vesztemet meghatározta, 's gyalázatos rágalmazáson épült halálom te-
 „heti birtokába Felségedet a' kívánt boldogságnak, kérem az Istent, bocsássa-meg
 „az ily nagy vétkét, valamint eszköz - ellenségimnek is, 's majd az utolsó
 „napon, midőn a' Mindenható' trónusa előtt mindketten megjelenünk, a' hol ár-
 „tatlanságom minden bizonnyal megvilágosodik, — ott mondom ott is kérni fogom
 „a' mindenek' édes atyát, hogy ne végyen kemény számadást Felségedtől, a' rajtam
 „elkövetett 's követendő kegyetlen és méltatlan bánásért.

„Utolsó és egyetlen egy, a' mit kérek az, hogy szenvedjem egyedül a' Fel-
 „séged' boszankodása' súlyát, 's ne hurczoltassanak azon szegény 's ártatlan ne-
 „mes férjfiak, kiket érettem a' mint hallom, kemény fogságban kínzanak. Ha va-
 „laha kegyelmet nyertem, ha valaha kedves volt Felséged előtt Bulen Anna' neve,
 „adja-meg ezen kérésemet, és semmi egyébbel alkalmatlan nem leszek; hanem for-
 „ró könyörgésemet bocsátom szüntelen a' Szent-Háromság elébe, hogy tartsa Felsé-
 „gedet kegyelmébe, 's igazgassa minden cselekedeteit. — Az én gyászos tömlöczöm-
 „ből,“ 6-dik Május 1536,

leghűségesebb és engedelmesebb felesége

Bulen Anna.

22.

Elme-futtatás a' Magyar Nyelv' becsüléséről. *)

(Elmondattott Tisztelendő VIRÁG BENEDEK Úr' neve' napjára.)

Hogyha ezen díszes körben a' Magyar nyelv' 's Literatúra' előmozdításának szükséges voltáról kiterjeszkedve szóllanék, attól lehetne méltán tartanom, hogy szükségtelen dolgot tselekszem, 's a' híjában való szó-szaporítás' hibájába esem; mivel azoknak társágában vagyom most szerencsém lenni, kiknek nemes lelke megelőzte a' hazának csendes kívánását is, 's a' kik nem várván a' bizodalmas felszóllítást, önnön meggyőződések által felhevülve, erejeket 's életeket a' Magyar Literatúra' gyarapítására szentelték: de reménylem engedelmet nyerek, ha ezen jeles alkalmatossággal, mellyben eggyik érdemmel teljes Literátorunknak, *Tisztelendő Tudós Virág Benedek Úrnak* neve' napját innepeljük, némelly együgyű gondolataimat közlöm, mellyek engemet a' Magyar nyelv' becsülésére, 's a' mennyire tölem kitelhetik, gyarapítására is határoztak. — Előadásomat kevesebb szavakkal annyival is inkább végezhetem, hogy minden körülöttünk lévő Nemzetek nem csak meg vannak győződve a' Nemzeti nyelv' előmozdításának szükséges voltáról, hanem azon belső meggyőződéseket tselekedettel is bebizonyították, midőn mind-eggyik a' maga nemzeti nyelvét mind a' tudományokban, mind az országos ügyekben, mind az igazgatásban a' legfőbb polczra emelte, 's minden más idegen nyelvnek csak második rendbeli helyet engedett: azért minden tartóztatás nélkül mondhatom, hogy az, a' ki csak legkisebben is ellenzi a' nemzeti nyelv' béhozását az oskolákba és az országnak minden dolgaiba, a' ki csak kételkedik is arról, valljon kell e a' nemzeti nyelvnek csinosítására 's gyarapítására a' legnagyobb szorgalmat fordítani, minden idegen nyelvnek félre-tételével: az a' köz érzés, 's mivel ez egyszer'smind közönségesen a' józan észnek szüleménnye, a' józan ész ellen is vétkezik, 's éppen azt tselekszi, a' mit némelly elkábultak tesznek ezen mi eltévedésekkel teljes századunkban, kik a' tudományt, józan észet, a' jóltévő világosságot ártalmasnak tartják, mivel azt az ő bagoly szemek meg nem szenvedheti.

Minden Nemzetek felett a' Magyar Nemzet abban szerencsétlen, vagy is inkább igazat mondván, csak egyedül maga oly szerencsétlen, hogy a' Nemzeti nyelv' elsőségéért a' vélekedések még igen is nagyon meg vannak oszolva. Az ellenkező vélekedések három fő neme vagyom:

*) Itten magától értetődik, hogy ezen Elme-futtatás' ezéjához képest némelly dolgok a' nevetség' kedvéért nagyítva vannak.

- 1.) Némellyek igen heves baráti a' Római nyelvnek;
- 2.) Mások a' Német nyelvet tartják a' Conversatióra, az Udvarral 's a' Külföldiekkel való dolgokra, és a' külső és belső culturára elkerülhetetlenül szükségesnek; a'
- 3-ik.) Igen hatalmas Felekezet a' Szláv nyelvet tartja nemzeti nyelvnek, 's megálkodottan ragaszkodik hozzá.

Meg vagyok győződve, hogy engemet az, a' ki esmer, se tettetéssel, se hízeltetéssel, se a' Magyar nyelv eránt való előszeretettel, se más részrehajlással nem fog vádolni; azért mind ezekre bátran mondom ki vélekedésemet, mivel ez lelkem' legbelsőbb 's érett meggyőződéséből származik.

A' Római nyelv' barátjai ezeket hozzák elő elsőségének védelmezésére: hogy igen szép, igen pallérozott nyelv, hogy sok remek Classicusok vannak azon írva, hogy ez a' tudományok' nyelve, 's igen hasznos, mivel azon az egész világgal lehet minden tudóssal beszélni, — hogy mivel törvényeink Deákul vannak írva, ezen nyelv nélkül el nem lehetünk, annyival is inkább, mivel egy köz nyelvnek kell lenni, mellyen az Udvarral 's a' Külföldiekkel levelezhessünk; 's azért ezen nyelvre még nagyobb szorgalmat kell fordítani, mint sem mostan történik, mivel a' Római nyelv' tudása minden tudományunknak kútfeje. —

Nem akarom én a' Római nyelv' szépségét 's műveltségét kétségbe hozni, de az igazat is kénytelen vagyok megvallani, hogy nekem ez a' nyelv nem látszik éppen oly tökéletesnek, mint sem azt sokan valamely vak előszeretet által megvesztegetve, nem meggyőződésből, hanem, csak szokásból másoknak utánna mondják. — A' Római nyelv keverék nyelv; 's mint az, minden karakter, minden törvény, minden belső élet nélkül való; — a' mi még kevés eredetisége volt, azt a' századok' viszontagságai által mind elvesztette; — törvényei csupa kifogások, 's élete nincsen, mivel organice nincsen összszefűzve, hanem csak úgy ragad egymáshoz, mint azon sok föld-nemekből álló iszap, melly valamely nagy árviz után a' föld' színén megfeneklett. Az az egy valódi jó vagyon benne, hogy — a' mi más nyelvekben igen nagy alkalmatlanságra szolgál — articulusa nincsen. Műveltsége, — a' Görögök' többnyire még éretlen majmolása, melly a' Római nyelvbe tökéletesen soha se hathatott, — előbb a' Római katonai-durvaság, később az erkölcsöknek czudar elpuhulások miatt, úgy hogy a' Római nyelv, midőn culturájához közelgetett, már egyszer'smind halni is kezdett. Ha tehát bennünket a' nyelv' szépsége, tökéletessége határozhat annak megtanulására; — tanuljuk a' Görögöt, de ne azon rabok' nagy rabjának, urak' nagy urának, Rómának egyenetlen karakterű és ízlésű nyelvét. Mert a' ki azt hiszi, hogy Rómában a' valódi szabadság, a' szelíd lelki műveltség valaha uralkodott volna, az hatalmasan csalatkozik; — mert ez mindenkor vagy a' Despotia, vagy az Oligarchia, vagy a' zabolátlan Democratia 's végre a' minden féket megvetett katonai durva tirannismus' járma alatt nyögött, és így a' szelíd lélek soha se fejthetett-ki. — De különben nem azért szóllok én ilyen keménységgel a' Római nyelvről, mintha azt egészen ki akarnám irtani, én csak azon képzelhetetlen, — lelki-esméret ellen való vissza-élésnek vagyok halálos ellensége, melly avval elkövettetik, midőn már csecsemős korunkban kiragadtatunk anyai nyelvünk' éltető karjai közzül, elszakasztatunk, és örökre elszakasztatunk anyánktól, leány-testvéreinktől és mind azon emberektől, a' kik

a' Római nyelvet nem értik, — 's egy idegen rab nyelv vereltetik veszszőkkel, korbácsokkal, botokkal belénk, 's annyira kifizsamítatik természetes eszünk, hogy többé anyai nyelvünket soha se tanulhatjuk-meg tökéletesen, 's anyánkat, testvéreinket, rokonainkat, hazánkfiáit nem értjük többé, 's mi sem értetünk azok által, — és miért? csak azért, hogy azon idegen nyelvvel teljes életünkben vesződven, 's ölvén átkozottan életünk' legszebb idejét, — azt utóljára még se tudjuk jól. —

Avagy kérdezzük-meg csak azon mi kedves hazánkfiáit, kik annyira buzgólkodnak a' Római nyelv mellett, értik-e ezt a' nyelvet? 's bizonyosan meg fognak akadni; — kérdezzük-meg azokat, kik a' Római Classicusokat annyira emlegetik, esmerik-e azokat? — Virgil', Horátz', Ovid' nevét említeni fogják ugyan; de meg lehetünk győződve, hogy egyet sem olvastak, vagy ha forgatták is, nem értették: — — tehát a' mi csúfos konyha-deákságunk érdemlené azt, hogy érette anyai nyelvünket továbbá is gyilkoljuk? — Hogy tehát a' Római nyelv' barátinak együtt véve feleljek, — én a' tudósra nézve, a' hová természetesen a' Tanító, a' Pap, a' Törvénytudó, az Orvos 's a' Mathematicus tartozik, szükségesnek tartom a' Római nyelv' tudását, hogy azt a' jót, de csak a' jót, melly ezen nyelven íratott, érthesse; — de hogy azon nyelven írjon, vagy a' mi még több, beszéljen; azt nem csak feleslegesnek, hanem károsnak is tartom. A' Római nyelv tudniillik kétféle tekintetben fordul elő, úgy mint a' régi Classicusok' nyelve, 's úgy mint az újabb Tudósok' nyelve. — Az első esetben valóságos Római nyelv, mellyet a' Tudósnaak azért kell jól tudni, hogy a' Classicusokat érthesse, 's érteni csak azért, hogy a' mit azokban Nemzetére nézve szépnek, hasznosnak lát, azt a' maga nemzeti nyelvére tegye által, 's ez által Nemzetét tökéletesítse: de ha azon Classisusokat majmolni akarja, ha ő is az ő nyelveken akar írni; — kímélve is mondván, — esztelen; — mert kinek ír? minek ír? 's miért vesztegeti a' lehetetlenben erejét? — A' régi Rómaiak, azon telhetetlen világ-hódítók 's az egész világ' rabjai, már hálá Istennek kihaltak; — a' Magyarak pedig magyarul kell írni; — a' Nemzet' lelkébe nem hat semmi belé, hanem csak az, a' mi nemzeti, vagy megnemzetesítetik. — Avagy utól akarja érni a' régi Classicusokat? 's akkor a' tekenős-béka a' sassal versent akar repülni. Ok Római földön születtek, Római tejet szoptak, Rómában laktak, Római kenyeret ettek, Római Isteneket imádtak; 's ő — — minden szempillantásban elárúlja magát, hogy nem csak szót, hanem gondolatot is lopott, sőt végre az sül ki, hogy maga gondolkozni se tud; mert az újabb gondolatok' kifejezésére, a' meghalt, múmia forma nyelvnek, se szava, se képe nincsen. — Avagy azon szökevény katonából, a' ki tízszer fel 's tízszer leveszszőtetvén, a' katonai dicsősségre kinszerítetik, válhatik-e Római hazafi, polgár és vitéz, ha Római köntösbe öltöztetetik is? — Tanuljuk tehát a' Görög és Római Classicus nyelvet jól, de csak akkor már, midőn anyai nyelvünket tökéletesen tudjuk; ellenben szentség-iörésnek tartjuk azon nyelven írni, vagy beszélni. — Avagy mi nemest mutathatunk mi Magyarok a' Római nyelvből, milly' classicus Íróink vannak abban! — holott csecsemők korunktól öljük vele lelkünket, — többet mutathatnak más Nemzetek, kiknek Tudósaik Római nyelven beszélni nem tudnak, hanem érettebb korokban, midőn már anyai nyelvekben tökéletesek, a' Görög és Római *Classicus* nyelvet *classice* tanulják. — — —

A' második tekintetben, úgy mint az újabb Tudósok' nyelve, a' mi Törvény-könyvünknek nyelve, a' mi társaságbeli, a' mi úgy nevezett Diplomatikai nyelvünk, — olyan undok monstrum, hogy a' nyelv' nevét sem érdemli, sőt igazán mondván nem is nyelv, hanem egy határozatlan Jargon, mellynek se természete se kiterjedése, melly minden Nemzet', sőt minden ember' természetéhez alkalmaztatja magát, mellyet az Angoly anglizál, a' Francz franczizál, az Olasz olaszizál, a' Német németizál, a' Magyar magyarizál, a' Tót tótizál 's a' t. 's mellyet csak védelmezni is szégyen, 's egy bizonyos lelki és szívbéli ürességet árul-el. Mit választunk már ezen két nyelv között? classice akarunk-e írni és beszélni? ekkor a' századok előtt fenforgott gondolatoknak keskeny körébe kénytelenek leszünk magunkat szorítani, 's mezítelenségünket a' halottakról lerántott, rothadásba által-ment köntösökkel fedezni, — sok, igen sok vagyon, a' mit classice teljességgel ki nem fejezhetünk. — Avagy a' formának — mert ez a' nyelv — feláldozzuk-e a' tárgyat? — 's midőn szépen akarunk latánul beszélni — vagy is igazán mondván deákul — akkor nemesebb lelkünk elirtózik annyi véghetetlen barbarismusoktól. — 'S miért tartanók fő póltzon ezen nyelvet, mellyet már a' maga Nemzete is romlottan szálított reánk által, 's melly azon századnak, mellyben a' többi nyelveken 's a' Nemzeten dühösködött, gyalázatjára válik? — Ha rozszzúl akarunk beszélni, — rozszzúl akarunk melly élő nyelven is igen könnyen beszélhetünk, 's minek vesztegessük a' roszzra drága időnket 's erőnket? — Mind az, a' mi Deák vagy is a' romlott Római nyelven vagyon írva, igen könnyen lefordíthatatik más élő nyelvekre, — szép nincsen benne semmi, — semmi aesthetikai érdeme nincsen, 's így meg sem érdemli, hogy azt, mint nyelvet valaki tanulja: — mert a' nyelvnek csak az aesthetikai tulajdonságok egyetlen egy érdemei. — — Sokat lehetne a' Deák nyelv' ártalmáról mondanom, de elhallgatom; mert erről úgy is minden okos meg vagyon győződve; — csak ezt említem, hogy életünknek legszebb idejét rabolja-el tőlünk, 's hogy reánk ragadván annak még constructióji is, minden más nyelvnek tökéletes megtanulására, sőt még anyai nyelvünk' tudására is alkalmatlanná téssen bennünket. — Kövessük tehát e' részben is a' természet' örökös és bölcs törvényt; *vegyük-ki a' halottat az élők' társaságából, 's temessük azt rokonainak hamvai közé, úgy a' mint azt az ő érdeme tőlünk kívánja!* —

A' külföldi Tudósok már úgy is az ő Nemzeti nyelveken írnak, a' Ministeriumnál minden németül foly, a' külföldiek azt kívánják, hogy az ő Nemzeti nyelveken levelezünk velek, — ha a' külföldre utazunk, azon Nemzet' nyelvét kell tudnunk, a' melly között vagyunk; — csak a' Magyar olyan boldogtalan, hogy a' Deák nyelv' járma alatt nyög, 's nincsen annyi férjfiúi bátorsága, hogy az idegennel a' maga tulajdon házában, asztalánál magyarul merjen szólni! — — Hát a' törvényekben és törvénykezésekben uralkodják idegen nyelv? midőn épen ott legszükségesebb, hogy mind jussát, mind kötelességét kiki tudja 's tökéletesen érthesse; — avagy igazán meggondolva, hogy is lehet a' Magyar Deák törvény szerint ítélni, mellyet ő nem ért, — mellynek talán hírére se hallotta soha; — vagy talán a' Prókátornak kell azt helyette tudni!? — Újra mondom tehát: *kövessük a' természet' törvényt, 's vegyük-ki a' halottat az élők' társaságából, hogy az ő hártékonysága bennünket az örökké való éjnek setéségébe — mint sok más ez előtt élt Nemzeteket — el ne ragadjon!* —

A' Német nyelvnek főképen a' múlt század' közepe' tájától fogva, mert az előtt maga is durva volt és megvettettet mint a' miénk, — sokat köszönhetünk; 's e' tekintetben előttünk mindenkor tanulásra és megbecsülésre méltó; de éppen azért, hogy eránta háládatlanok ne legyünk, mind azt, a' mit tőle tanultunk, és tanulni fogunk, nemzetivé akarjuk tenni. Példát adott nekünk az idegen nyelveknek kiirtásában nyelvéből, — kiirtotta előbb a' Deákot, később a' Franczot; mi is azt akarjuk követni, 's minden idegen nyelvet, a' mennyire csak lehet, elmellőzni. A' mi jó vagyon a' Német nyelvben, azt által tehetjük nemzeti nyelvünkre, aesthetikai érdeme, sérelem nélkül legyen mondva, úgy is igen kevés vagyon. Hazánkban magyarul is társalkodhatunk. — A' kivel nekünk vagyon dolgunk, azzal, ha nem tartozik Magyar lenni, — az ő nyelvén fogunk beszélni; a' kinek pedig velünk vagyon dolga, annak törvényes kötelessége magyarul tudni. — De egyébaránt is Németek, ha akarnánk is, soha se lehetünk. — A' classicus Német nyelv is, csak a' classicus Német földön terem; — Németül Magyarországban, — ha Németeknek születünk is itten, — soha se tudhatunk jól! — —

A' Szláv nyelv' mostani töredékei, mert azok többnyire csak töredékei egy hajdani szebb időnek, igen nagy culturát árúlnak-el; de ez minden emlékezetet feljül halad: — a' nyelv szép, hajlékony, philosophiai 's kellemetes; — de holt, — 's így vétek volna felkölteni a' halottak közzül. Nyugodjék csendesen!! — A' Tót, — ha csak nem Cseh 's akkor Cseh, — nem nyelv és semmi culturát nem érdemel, mert minden Vármegyében, nem mondom nagyítva, legalább háromféle; 's így, mint nem is írásbeli nyelv, inkább arra való, hogy minden erőszak nélkül okos úton, módokon kiirtassék, mintsem az ő tökéletesítésére fáradság fordítassék. Igaz ugyan, hogy az azon beszéllők igen számosak; de csak az azon beszéllők; mert mihelyt valaki a' köznépnél feljebb emelkedik a' miveltségben, vagy a' Német, vagy a' Magyar nyelvet választja nyelvének, vagy Deák marad örökösen, 's akkor teljes életében soha se tud egy nyelvet is. — És nyelv nélkül lenni, — melly nagy szerencsétlenség!!! Azért akar melly számos is a' Tót Magyarországban, még is soha se kívánhatja, hogy nyelvére nagy tekintet legyen: erőltetni ugyan nem kell; — de minden becsületes módot el kell követni, hogy a' Tót nyelv lassanként kiirtassék: mert Magyarországban csak a' Magyar Nemzet; — azon kívül csak Nép vagyon. —

De ha mind ezek nem volnának is, ha azt is félre tesszük, hogy a' Magyar nyelv egyike a' legszebbek közzül való, hogy egyetlen egy, mellyből tökéletes philosophiai nyelvet lehetne csinálni, — már maga a' közönséges okosság is, de a' mi még több, a' a' pusztá köz érzés is ösztönözhetne bennünket nyelvünk' szeretetére 's szorgalmas mívelésére. — Míg az egész Nemzet Magyar nem lézen, minden szempillantásban rettegetünk a' végső elenyészéstől, — csak a' nyelv, ruha és szokás teszi a' Nemzetet; 's mennyit veszítettünk már el mind ezekből? — Míg az egész Nemzet Magyar nem lézen, uralkodni fog köztünk az egyenetlenség' lelke, nem fog gyarapodni semmi hasznos Intézetünk, nem fog emelkedni nemzeti képzsünk, nem fogunk literatúrai érdemet szerezni a' Külföld előtt. — Tegyük tehát félre minden melleleg való tekintetet, — minden nemzeti gyűlölséget, minden literátori egyenetlenséget, irigységet és gúnyolást, adjunk férjfi nemes cselekedeteink által más Nemzeteknek is példát a' fántoríthatatlan egygetér-

tésben, legyen a' mi fő célunk a' Hazának 's az emberiségnek boldogsága, és a' Magyar nyelv' virágzása, — legyünk igazán Magyarok! — — —

Valamint hajdan az Apostolokra szállott a' Sz. Lélek, úgy szálljon Hazánk' minden fijára, ezen emlékezetre méltó nap', mellyen jeles Hazánkfijának 's nemes szívű Írónknak Tisztelendő Tudós VIRÁG BENEDEK Úrnak neve' napját innepeljük, az Úr' Szent Lelkének malasztja, hogy nem úgy, mint az Apostolok mindenféle nyelveken, hanem csupán csak magyarul beszéljenek. Adjon a' Mindenható örökké való életet mind azon elhunytaknak, kik a' Magyar Literatura' dolgában valaha fáradoztak; — éltesse és boldogítsa a' Magyar Literaturának mostan élő barátjait; — éltesse a' mi kegyelmes Királyunkat FERENCZET, a' ki a' Magyar nyelv' tanítását parancsolja, — egész Háza' népével, 's adjon később maradékainak is Magyar lelket; — éltesse szeretett Nádorunkat, JÓ'SEFET, a' ki a' Nemzet' díszére a' Múzeumot felállította, 's most is gyarapítja, Hitvesével 's szép reménységű Gyermekeivel együtt; — éltesse a' Magyar Fő Hadi Igazgatót, a' Magyar szívű Fő Herczeg FERDINÁNDOT; — éltesse végre minden jó és rossz akaróinkat; az elsőket, hogy továbbá is jót tehessenek velünk; — az utolsókat, hogy megtérvén, jövődőre tegyék velünk azt, a' mit tőlök a' kötelesség 's az emberiség kíván! — Mondám.

Thuisz Endre.

23.

Levél-Töredék Pestről.

Pestet írjam-le néked édes Károlyom? óhajtnám tudni, azért kívánod é ezt tőlem, hogy lakossa vagyok, vagy hogy ítéletemet vágynál olvasni? én az utólsóbbit vélem, mert szintúgy tudod mint én tapasztalom, hogy a' mindennapos tárgyak, mellyeket óránként látunk vagy láthatunk, melly könnyen kisiklanak figyelmünk alól, innen a' szemfűl idegen, ki tanúság után liheg, mint lát, hall, tud, kis idő alatt többet a' Haza' ősz fiánál. Ha hát nem azt kívánod tőlem tudni: mellyik geographiai Grád alatt fekszik Pest? hány palaisja, háza, úczája, tornya 's a' t. van, nem azt, hogy mi és millyen ő, hanem minek és millyennek látom én? ím' vedd soraimat róla, a' mint egyenes szívem szülte azokat, melly ott csudálni nem tud, a' hol hibát érez; de gyalázni is áthat ott a' hol dicséretre méltót lát. Leveledben városi multságaimat irigyled, ezen oldalra sütöm hát leginkább lámpámat. Minden esetre abban bízom, hogy baráthoz mennek soraim, 's a' barát' szíve a' nyújtó' jó akaratját nyájasan tudja kötni a' nyújtott portéka' becséhez.

Pest nem bír ugyan a' Residenciák' csörtetésével, de bír a' főbb kereskedői városok' zajlásával, Nemzetek', árosok' és vevők' tolongásával, tengeren innen és túl fekvő világok' szereinek rakodásával, 's ezek reá nyomják a' kalmári bélyeget. Ha szerencsés helyzetét, kedvező pártfogás segítené, szorgalma nem sokára Europa' első kereskedő városai közzé iktatná, valamint azt roppant vásárai már is Lipszia és Frankfurt' sorába ültetik. Marseill és Hamburg alig láthatnak többféle Nemzeteket 's különösebb egyvelget falaik között, mint a' melly Pestet lakja és látogatja. Egy jó része lakosinak külömbféle részekről leszállongott szerencse-vadász, kit a' bódog Magyar Haza, az ólcsóság, a' szelíd kormány 's a' szerencse' bizonyossága csaltak ide, és otthoni szükség kergetett hazáról. Ha azon lakosokat kik ez előtt néhány tizeddel vándor botocskával léptek-be Pestre, 's most ezerek' urai, kiszemelnénk, népetlenebbnek tetszene városunk Barcellonánál a' sárga hideg' pusztítása után. A' szer-tartó és józan szorgalom, a' természetmények' ólcsósága Hazánkban, az ezek és mester-mívek 's portékák' ára közt fészkelő bal arány, Zászlósink' Nagygyaink' 's kicsinyeink' rész-szerént rang-tartó költekezéseik, rész-szerént fájdalom! fény-üzéseik, hazám'-fiainak bő-kezűsége inkább mint fillérkedésre hajló Nemzeti karakterek, meg annyi pénz bányái, cukszai, tőke pénzei a' számot vető kalmárnak és mívésnek. A' bizonyos, édes Károlyom, hogy legszebb épületei Pestnek többnyire olyaké, kiknek bölcsőik a' Magyar Hazában nem ringtak. —

De mit tesz ez? Nem panaszlom édes Károlyom! hidd-el tapasztalásom, hogy hazafi lelket kap sok a' megnyert hazafiság mellett, míg ős Nemzetségeinkből némellyek úgy ejtik-ki ön' neveiket meztelen szájakon, hogy üstökös szép apáik ha feltámadnának, nehezen esmélnének ön' neveikre benne. Fordúl a' világ' kereke 's az idő' munkás mive süllyeszt és támaszt! Indigenáink közt sokaknál öröm-telve felejttem, hogy zsíros Hazánkra nem Árpád apánkal jövének-ki; míg némelly korcsosodott régi Törzsökeink ellen, kiknél az ősi lélek, csillogáson, idegen majmozáson kapkodó lélekké süllyedt-le, a' boszszú emészt.

Fény-üzés, 's majmozás emésztik szegény Hazánkat édes Károlyom! 's sír a' lélek a' Hazafiban! csudálom hogy Schams Úr, Pest' jeles leírója mintegy védni látszatik a' fény-üzést e' polgári mételet; mert úgymond ez olajja a' szorgalomnak, melly egyedül teheti a' Nemzetet gazdaggá 's kiragadhatja a' Nemzeti lelket a' zsibbadásból. Nem magasztalhatnánk é e' szerént az égéseket is? hiszen kőmíveseknek, ácsoknak 's számtalan nap-számosoknak munkát készítenek azok? Én azt vélem, édes Károlyom, hogy csak az oly fény-üzés lehet óhajtható, melly esméretünk', lelkünk' 's polgári kimíveltetésünk' következése, 's a' Nemzetben czekekkel atyafiasan halad és terjed; mert így elég források nyílnak azon rosszszak' bedugására, mellyek a' fény-üzésnek elmaradhatatlan társai 's a' Nemzet' szorgalmába, lelke' erejébe elegendő a' vissza-pótlás (reactio) a' szegénység ellen. De a' hol a' fény-üzés elébb jár, a' hol ő egy szomszéd 's felsőbb culturájú Nemzettől belopott ál-szükség, betegség ő ott; szegénységet terjeszt pillangói tarka szárnyain mindenféle erszénybe és szívbe! érzi szegény Hazám 's bár ne érzene!

Kereskedői lélek az uralkodó, Pest lakosinál; ez vezérel náluk mindent, 's a' város' kormánya is ezt veszi, 's okosan teszi, szem vezérül. De még is ezen szempont mellett, bár tetemes áldozatokat teve is már sokakban, vagy azért, hogy a' sok alkotni 's igazítani

valók közt megoszlik figyelme, vagy hogy költsége nem telik, 's tán mind a' két okból, többekben hátra van még Pest, melyekben egy városnak, mely már az ő nagyságára 's fontosságára hágott, hátra lenni nem kellene.

Így Pestnek az úczái a' bel-városban kövel rakattak ugyan, de kövezeteik egyenetlenek és tartatlanok. Mint borsó-szem a' rostában, úgy rázódol szekered' oldalai közt, ha kocszizol rajtok. A' kül-városokban pedig sok helyeken kocsi-döntő pocsolyák, kerek-fogósarak, 's undok szemet-dombok veszteglenek, mint akármelly rossz faluban. Határa a' Töltés' híjánában keresztül kosúl van útakkal szegdelve, 's úczái az őszi esőzésekben és tavaszi olvadásokban majd járhatatlanok, elesteledésekben pedig veszélyesek. Óhajtni lehetne, hogy legalább a' vám, mintegy negyven ezerre menő jövedelme, mint illik, évenként ezen rosznak orvoslására fordíttatna!

A' Karzat' népének okos és jól számított mulattatása eleitől fogva fő fő részét tette a' Politicának. Ha az emberiség' nemes sűgallását elmellőzzük is, két fő czél érettetik-el általa, t. i. a' pénz megmarasztaltatik, sőt behozódik a' karzatba, és a' dologtalan rész a' rossz koholásoktól elvonódik. Egyik fortély a' Görög és Római Politicának, e' szűlte az Olympiai, Isthmisi Játékokat, ez a' pompás Circusokat, Fördöket, Tusákat, 's a' t. 's a' később időkben nem bölcsen használta e' Velencze, Róma 's főképp az első ezen fogást? Hazánkból is hány milliomot ki nem visz azon siralmas ítéletjek Hazánkfiai-nak, hogy már csak egy száz ezres jövedelmű Urunk is nem mulathatja magát rang-illőleg sovány Hazánkban? 's ha Bécs, Páris, Londont, vagy csak kisebb Provinciai-városokat vetünk is latba, nincsen e' néminémüképen igazságok? tudom én azt, hogy a' pallérozodásnak e' részben sem lehet igen eleibe kapni, 's mi kik más meszsze haladt Nemzetektől még sokakban hátra maradtunk, városaink' mulató helyeikben 's mulattatásaikban sem vetélkedhetünk; de a' ki Pest' Buda' öszves népességét, a' benne resideáló Herczegeket, gyakori nagy vendégeket, fő Urakat, Dicasteriumokat, milliomos kereskedőket, gazdag tőke pénzesekeket felszámítja, 's hozzájuk veti az egész ország', Bécs', 's Levánta' Negociánsait, kiket a' kereskedés' lelke gyakran ide von, kénytelen megvallani, hogy e' részben Pest még keveset tevé.

Hány ezeret tart nagy Uraink 's Uraink között Pest és Buda, falai között, kiket csak a' városi víg zaj 's vágy a' mulatozás örvényébe kerengeni, csálnak-be 's kik csak kényből való lakosi Pestnek? de hány ezeret nem csálnának még be, hányat nem kötnének-le Hazánkban, ha nemesebb Mulató-helyek, fényes' 's ízletes' mulatságok több ingert adhatnának a' henye kénynek, nagyobb pályát az öröm' vadászatnak, hogy öröm-vásárlásait a' gazdag, a' nagy Úr, csak pénze' kifogytával kezdené bánogatni? pedig az ily kényből lakozók, kik a' szűkségen felyűl vesztegetnek is, mennyi pénzt nem tartanának kerengésbe Pest' falai között, mint nem gazdagítnák munkás polgárít!

Csudálni fogod édes Károlyom, ha azt írom, hogy Pestnek majd semmi nyári Mulatója nincs, hol vagy a' felsőbb rangú Uraságok, vagy a' nemesebb ízlésűek 's természet' barátjai magokat kedv-teléssel mulathatnák. Nincs vidékében csak egy mezei Mulató is, mint Bécs körül Mödling, Dornbach, Heczendorf, Hiczingen 's a' t. a' hová a' fő rangúak lovaikat izzadásba, equipagejokat irigyeltetésbe hozhassák. Nagy, Hazánkban édes Károlyom! az önzés fondor lelke, mely a' társaságos embert szegletben vagy fonadékjai

közt magánosan ülő vagy prédát leső pókká változtatja! Mi az oka, hogy Nagygyainkat semmi nem gyúlasztja akár Pest' határában, nevezetesen a' Váci úton kívül, hol a' pompás Chausée mintegy kívántatja a' díszes hintók' csörtetését; akár a' környékében, mint Rákoson, Palotán, Lőrinczen 's a' t. vagy a' Budai szép hegyes oldalakon kifutó mezei Mulatókat alkotni? Mi adna nagyobb, 's hálát vonzóbb fényt 's nevet Nemzetségeiknek? — mint illene kivált a' Festetics' majorja, a' Blandúsia' forrását előző Illyés' kútjával Práternek! Lelket élesztve állanának szép gyepe'n 's kellemes fa-gruppjai között a' díszes kis kalibák, 's frissítőket adó tanyácskák!

Azt, a' mit Bécs sőt Po'sony' környékén is számtalan Nagy, tetemes áldozatokkal teszen; hogy a' Népek 's minden nemes lelkűnek háláját vásárolja-meg egynehány nemesen feláldoztatott ezriért, Pesten csak az egy Orczy-Ház teszi. — Magának 's személye' csillogásának zsugorgat most kiki, 's vont fény-üzése szám-üzi a' nemesebb arányt, a' Nemzet' díszét, és köz ügy' lelkét!

Pestnek még ön' határába sincs, ha az Orczy-kertet kiveszed, egy nyári Mulatója is. Fült, rekedt levegőjű, kerteknek gúnyolt zugolyok, mellyekben több az ivó asztal, mint a' por-lepte élő-fa, hol a' szorúlt 's lámpa-gőzös levegőtől izzadsz, 's te együgyűségdben, ezt a' keresztelt kén-köves bor' erejének tulajdonítod; ezek rend-szerint a' vigság' pálya-mezei Pesten! A' város' erdőcskéje leendő, ha valaha a' *Nebien Úr* plánja *) tökéletességre mehet; — de a' melly a' sok szükségesebb költség, 's kevés figyelem miatt igen lassan halad — idővel Nép' kertje; ez úttal még ezen kikiáltott hely csak addig Mulató, míg belé kiértél, azontúl vágysz vissza térni. A' rangosok kénytelenségből, — mert merre menjenek alkalmas úton friss levegőért? — csörtetnek fényes hintaikon ezen város' erdőcskéje felé; hová elérvén, vagy le se szállva hintaikból, fordúlnak vissza, vagy kö-folyosó alatt keresnek a' nap' heve ellen menedéket; mert itten még csak az evők ivók számokra van egy kis árnyék 's ülő-hely alkotva, 's ha ezt az Ausztriai szokást követni nem akarod, frissülés helyett tikkadva térsz haza. Egyébként is a' valóban szép és gondosan ápoltnagy Alléának, melly ezen Mulatóba vezet, 's az utánna gyönyörűen ejtett 's kerek festett fa-karócskákka' kerített réttel, 's nem rosszszúl álló tóval, valóságos kontrasztba áll még most a' többi része ezen Mulatónak.

Egyedül az Orczyak' kertjek az, a' hol nyárban enyhülhetek. Ha barátomat a' kedves természetet a' néhány öles hosszú 's néhány öles magas falakkal rekesztett kertcskében fogolynak látom, fúlad mejjem a' kéjes dagadás helyett, 's futok onnan, hol rigóit fülemüléit zaj, pohár-csörgés 's bachánsok' robajja szárnyon tartják. De itten az ő szép ölen ámulva pihenek, bájos csendén felejttem a' világi zajt, ártatlanságán békülök az emberek' fonáságaival, 's egyszerű kellemén tűnnek elmémből a' sokféle ál-orczák, mellyek a' városban körültem zsibongnak. Szabadnak érzem szabad barátom' karján magamat, 's

Jegyz. Nem lehetvén szerencsém ezen Plánt láthatni, nem tudom, van e' benne egyenes Allée kijelelve, mellynek véleményem szerint egy köz nyári Mulatóból sem kellene kimaradni. Rést kell adnunk az emberi fő gyarláságnak a' hiúságnak. — Látni és láttatni, 's a' szerencse és természet' adományaiért bámultatni kíván mind a' két Nem, de főkép' a' Szép Nem:

Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae.

erre Alléék kellene, mellyek szintűgy szükségesek, mint a' turbékoló pároknak az elvont magány.

lelkem' szendergésiben nem érzem vonódni utánam lánczaim' és kötelékim', mellyek kit kit kötve tartnak világi pályáján.

Ez valóban egy legszebb kertjei közzül Hazánknek, 's Ángoly szerkezetje még most is bámulható, midőn már kertészi művészségünk szépen haladt. Felhőket korholó fái, tág csinos ösvényei, kedves csavargásai, jól rendelt fa-csoportjai, jó munkájú szőlője, szépen vájt tavacskája, szem élesztő tágas rékje, kellemes fel-váltásai; de kivált jó vize, levegője 's enyhítő-hűsége — ritkaságok Pesten! — igazán Tempéjévé teszik Pestnek; 's kifutván ide érzésre olvadva kiáltom Horátzommal:

„Cur invidendis postibus, et novo
Sublime ritu moliar atrium?
Cur valle permutem Sabina
Divitias operosiores?“

Különös szép a' tő felett kelt domb, hová egy Gloriette, ha nem Schönbrunni lenne is az, valóban szépen illene, vagy egy, a' Haza' nagy fiainak emelt Pyramis. Meszszen innen a' kilátás Sz. Gellértre, 's a' kevély két városra, mellynek por-ködét látom, zsibajját homályosan hallom, 's ezek annál bájolóbb kontrasztot alkotnak a' természet' ezen kies rejtekével, de annak csendét nem bolygatják.

Hálát 's tiszteletet érdemel itt is az Orczy-ház, mint a' Banderiumkor tett áldozatiért! nevezetes kölcséggel tartja-fel, Közönség' Palládiuma gyanánt, ezen kertet, 's nem tekintvén a' pórság számos vissza-éléseit, mellyek a' nagy lelkűleg engedtetett szabad mulatást, fájdalom! tudtomra is gyakran féktelenséggé alacsonyítják-le; nem fárad béke' tűrésébe.

Az ősz' komorodásával, a' tavasz' mosolyodásáig elementje Pestnek a' Theátrum. De megragadta ennek is közönségét azon köz járvány, melly Europa' fő városait, 's főképen az Ausztriai birodalomét századunkban vesztegeti. Opera Buffa most mindenütt a' Theátrum. Tündéres, 's beteg képzetből eredt sujettű Énekes-darabok despotizálják most a' Sceniumot, szép hangokkal és cifra csillogással felkészítve, hogy agyafúrtságok feledtessék. Szem és fül-legeltetés, ma a' Játék-szín, mellynek az Előkor' példái által oktatni, a' nemes tettek' előhozásával szíveket képzeni 's lelkeket emelni kellene! Én ugyan valamint a' Kotzebue' érzékenykedő tónjának nem egészen barátja, úgy a' hang-művészségnek is nem éppen vagyok ellensége; mert kit ne ragadjon, a' Cataláni, Fodor, Kaincz, Dávid, 's több művészek' művésznék, varázsló torkaik, mellyekben meg annyi fülemilék költenek? De őket, ha ki nem rekeszteném is egészen a' Játék-szín' padjáról, legalább ritkább 's nemesebb tárgyakra szorítnám, 's többször muzsikai Academiákra útasítnám. A' tündéres, 's caricatúr-darabok, local-tréfák' kelendősege oly bizonyos jele előttem a' mételyezett theátrumi ízletnek, mint a' travesztált, szójátékos, 's alkalmi versezetek a' rossz Poétainak. Pest e' részben Bécsről varr hímet, 's most már bizonyos lehetsz benne, hogy a' Schiller', Göthe', Müllner', Lessing', Collin' 's a' t. darabjaiban a' Játék-színt üresnek találod. A' mostani Directio esmeri közönségét, 's tudván, hogy a' rossz gyomrúnak csak új étkekkel ébresztheted ét-vágyát, gondoskodik arról, hogy mindég legyen vendég' művésze vagy művésznéje hívogató madarúl.

Néha megfordúl benne vendégül a' Magyar Játzó-társaság is. Jó igyekezet de szegénység tetszik - ki játszásából. Zajosan fogadtatik 's hidegen eresztetik-el, ha egy hétnél tovább mulat. Sorsához képest, a' példa 's illő pártfogás' híjánjában, tö'bnyire jelesen játszik, kár, hogy tagjai a' Declamátori tónt nehezen felejtik, 's függéshez szokatlanok.

Hogy az Acusticában nem vagyunk ott a' hol a' régiek voltak, szomorúan tapasztaljuk ezen Theátrum' épületjében is, melly kiépítettésével a' legpompásabbak közzé fog tartozni Európában; de a' Játzók' szava még most benne gyakran érthetetlen.

Óriási léptekkel halad előre Pest, minden év közelébb hozza Bécshez, minden év újat teremt benne, 's egygy értő, akaró, 's haszon nem leső Tanácstól, melly most is jeles férjfiakkal dicsekedhetik, mit nem várhatunk idővel? De nagy még a' haladni való pálya! A' Gász-világosítást, Bankot, Álló-hidat, Redoutot, Gyalog-kövezetet, Promenádot, 's mindeneknek előtte az egész városban egyarányos 's alkalmas Kövezetet és Dolgozó-házat még most csak óhajtunk lehet!

Máskor többet Pestről! — Éljen egésséggel!

Fáy András.

24.

Formája a' Magyar Írásnak a' XV-dik Században.

„Egy nemeu nemeu napon juve Bela Kyrál az eu Leyanyához mikoron eleeben hy-
 „vatta volna az eu Leyanyat de zent Margyt azon nem mere az eu Atyanak eleyben
 „menny az eu Atyától való felteben hanem el futa ez zent zuz Soror Candidához es kere
 „ez Sorort hog foltot vessen az eu Kentesenek uyara ez Soror meg foldoza mert mind
 „el zakadozott vala az eu Kentesenek uya es ki lachoyg vala az eu Karyanak husa. Ez-
 „nek utanna“ 's. 'a. t. — Megláthatni Praynál in Vita D. Margaritae Virginis ex M. S. S.
 codicibus eruta. — Tirnaviae 1770. az említett Könyvnek 259-ik l. —

Közi

Kelemen János Kolozsvárról.

25.

Gr. D*** J. Ő Ngának B. P*** Ő Nagyságához írt levele
a' Magyar-nyelv' ügyében.

Kassa, Ján. 8-dikán 1817.

Méltóságos Bároné, drága kegyes Húgom-aszszony!

Várja Nagyságtokat a' kívánt darabra Gr. P **. Köszönöm Nagyságodnak, hogy legalább e' szót Báltya magyarul méltóztatott kiírni levelében. Az én húgaim, a' Haza' anyyai nem gondolják-meg, hogy a' Hannoverai Dámák, azért, mivel az Angoly Király Fejedelmök, akármelly Hannoveraival Angoly nyelven levelezni szégyellenének.

Én azt tartom Mlgos Aszszonyom, hogy valamennyi Ósztriai Magyar Dámáink jobban látszanának tudni Magyarul, mint Németül, mihelyest Drezdában megjelenének.

A' mostani időben mindenütt a' honni-Nemzet' és nyelv' kifejtődésében, nem pedig annak megvetésében helyhezteszik a' dicsőiséget. — Mindenütt esmerik a' külsőt, de a' magokét tudják és szeretik.

Ha a' Németek nem szűntek volna meg elfranciásodni, mi soha sem kezdtünk volna el-németesedni.

Én ezeket azért bátorkodom Nagyságodnak mondani, mert Nagyságod' szép szíve Magyar, és mivel a' Magyar szó soha se rútitott-el semmiféle szép ajakot. Gyermeket adott az Isten Ngodnak, Anya Ngod, és még is anya-nyelvének mást téssen elibe! — Hát csupán a' külföldiek' számára termenek e nálunk a' szép lelkek és a' szép testek? Feleségem mindennap vagy ír, vagy fordít, vagy olvas valamit Magyarul. Hitesse-el magával Ngod, hogy nem fog a' Magyar Nemzet és nyelv elenyészni, ha édes Hazánk' anyai úgy szeretendik hazájokat, valamint hazájoktól szerettetnek. —

Emlékezzen Ngod olykor, hogy azok, a' kik valamelly Hazát, de nem nyelvét szeretik, azokhoz hasonlítanak, kik a' könyveket szeretik, nem pedig az olvasást.

Be szerencsésnek tartanám magamat, ha Ngod mind ezeket elébb eleven elméjének, azután pedig érzékeny szívének által-adni méltóztatnék. Nem foglalhat-el jobb helyet a' Haza dicsőségének szeretete, mint mikor a' szép szíveket elfoglalja.

Megkémélém Ngod' lelkes szemeit karczó írásomtól, de az én lelkem szállott a' Ngodéhoz, és ha vissza hangzik szózatom a' Ngod' szívében, bizonyosan nem írtam soha is ennél szebb levelet.

Közli D. M.

26.

Mi akadályoztattya többek köz't tudománybeli tökéletesedését a' Magyaroknak?

Mérséklett ég-hajlatt alatt, Istennek legszebb, legáldottabb földjén születik, 's él, vajha bódogul élhetne a' Magyar! Nemző apja töb'nyire egészséges, széles mejjű, deli természetű, talpra esett férjfiú; ki, mint a' fiatal oroszán, önn' erejébe bizakodó, vidám elméjű, bátor szívű, szabadságot szomjúhozó, 's e' mellett nyájas, jó kedvű, a' mit olykor bajusza' pedergetésével is jelengetni szokott. Szülő anyja erős inakból 's szálakból áll, bő tejű; el nem érzékenyedett, állandó hűségű, el nem korcsosodott, ép 's kellemes leánya a' természetnek. — Szeretnék Europa' legpallérozottabb Nemzetei közzül, négy 's öt esztendő gyermekeket össze-gyűjteni, 's közzéjek Szabolcsi vagy Borsodi egyenlő korú gyerkőczéket jádzeni bocsátani; megláthatná akárki, ki tudna köztök a' fűz-veszszőcskén kevélyebben lovagolni, ki kapná-fel a' laptát hamarébb, ki szedné rá inkább a' másikát, ki volna elmésebb, gyorsabb, 's hatalmaskodóbb a' kis Magyaránál? A' Németke alkalmasint legelébb félbe-hagyná a' játékot, gerjedezne, makacskodna; a' Franczka kifütyölné 's csúfolná a' sereget; az Olaszka titkon irigykedne 's csipkedne; a' kised Angoly pedig azt sugná Hatházi Pistának, „eredj, verd-meg a' kényeseket, én laptázom addig a' többiekkel, szólj, ha bajod lesz.“ — Édes anyám szép természet! köszönöm azon nemes tüzet, erőt és hajlandóságot, melyet belém büszke fjadba öntél. — Ah! de nézz jól csak szemembe, végy öledbe, ismérsz-e engemet? sanyarító kezeik közzül Nevelőimnek, Tanítóimnak, kikre bízál, kiszabadulván, panaszimat hív kebeledbe öntöm-ki. Által-adál nékiek, hogy a' tőled vett erőket fejcsék-ki, azoknak bölcsen használásokra tanítsanak, bódogító isméretedre vezérellyenek. Ők a' gyávák, vak vezérek, kik titkaidba béavatva nem valának, magokkal együtt verembe süjjesztének. Világosító lélekkel kellett vala engem táplálni, 's eleveníteni; de szennyos holt betűikkel megöltek. — Hald-meg okos világ, mit követtek-el velem! —

Hatodik tavaszon szedém gyenge társaimmal, a' szagos ibolyákat, gyönyörködém a' virgoncz báránycák' szökdécseléseikben, midőn véletlen, im'e' parancsolatot vevém, „hólnap iskolába kell menni.“ A' falusi Tanító bevezetvén egy egészségtelen szobába, 's beültetvén néhány sáppadt gyermekek közzé, első szava ez vala: „*Custos quid rei?*“ mellyre az felelvén, „*Stephanus Nagy hungarice narravit,*“ *prodeat*, mondá a' Tanító, 's a' Custossal reá veretett. E' meglévén, hozzám fordult, ezután, ugymond, nem lesz' szabad magyarul beszélni; — ha vendég jó, így kell köszönni, „*grata praesentia*“ 's ha elmegy, így kell búcsúzni: „*bene valere precor.*“ —

Én szegény, bámultomban azt sem tudtam hol vagyok, 's a' szomorú jelenés, lelkemre annyira elhata, hogy több éjjeleken, borzasztó álmaim valának. Három esztendeig hurczoltam hónom alatt, *Rudimentát*, *Grammaticát*, *Langiust*, *Kis-Celláriust*, szüntelen declináltam, comparáltam, conjugáltam; midőn egyszer jelenté mosolyogva a' Tanító, hogy engem már felsőbb Oskolákba bátran vihetnek.

Örültem, hogy valahára, valami kellemest 's hasznost fogok tanulni, mert Tanítóim eddig lelkemet illendő eledellel nem táplálta; egy fűvet, fát, virágot, követ, földet, állatot nem mutatott, tulajdonságiról nem beszélt; annyival inkább magamat önn magammal, nem ismértetett; — testemnek tagjai, melly bölcsen légyenek össze-szerkesztetve, nem magyarázta; — szívem, jobb vagy bal oldalamon van é? nem mondta, a' szívbe beírt erkölcsi törvényt, velem el nem olvastatta; — jó és rossz köztt; külömbséget tenni, helyesen választani, a' cselekedeteknek hasznos, vagy káros következéseire figyelmeznem, nem tanított. Már híres Oskolának, Académiának tagja valék, de ah! lelkem itt sem találhatta-fel világát. —

Néhány esztendőkön keresztül nem hallék egyebet Professoraimtól; hanem „*quomodo habet Perfectum? quae Constructio? da regulam! quae figura? quanta prior? quanta posterior?* —

Imádott bálványait, Cicerót, Liviust, Virgiliust, Horátiust felraká Katedrájára, 's én gyámoltalan, reszketve hajlongék előttök; gondolván, hogy minden tudomány 's bölcsesség azokba vagy on elrejtve. Ha megalázta is magát az örök Deák nyelvész, egy pár dél-utáni órákat szentelt is valamelly valódi tudomány' tanítására, e' csak melleleg valónak néztetett, 's deákul adván azt is elő, szabad lélekkel nem lehet róla elmélkednem. Jut eszembe most is, egy két részt feladván a' Physicából, melly szajkó-módra mondogatám: *gravitates specificae corporum, se habent in ratione composita directâ ponderis, et inversâ voluminis*. Föld ismereteimet pedig úgy kezdém gyűjtögetni, hogy értelem nélkül hadartatták velem Professoraim: *est Urbs Archi-Episcopalis, Sedes Imperii et Tribunalis Inquisitionis*. Ha magyarul találtam szólni, csúfos Taurus nevezetű nagy fa-láncsát kellett hordanom, 's nem tudván hirtelen másra tutmálni, miatta, vagy szégyen-széket, vagy veszszőket szenyvedék. —

Szemeim be kötve, kezeim, lábaim bilincsekbe szorítva, így vonczolának engem Tanítóim keresztül minden Deák Classisokon, mint mondák a' Bölcsesség-templomához, hol már a' Tudományoknak egész kiterjedésben kellett volna elől adatni. Büszkén léptem-bé a' híres Templomba, de melly nagy vala megcsalattatásom! — Sűrű homály tölté-el a' szennyes falak' közeit, nagy zaj 's lárma hatott füleimbe, scholasticusi göggel, avas Deák nyelven huhogván támadá-meg, egyik ott mulató a' másikat. — Elsenyved'tt holt test bűze kábultá tévé a' tudákos sereget. — Sok fijókokra vala a' szennyes Templom felosztva; — egyikbe a' világ történeteit beszélte a' Tanító folyó Deáksággal, leginkább arra vigyázván, hogy pontosan elől-adja, mellyik Fejedelem, mikor kezdett uralkodni, mikor holt-meg? kit hagyott maga után, 's mi vala Symboluma? — Második fijókba a' *horror vacui*ról; — harmadikban a' *Calculus differentialis*ról adódtak Deák leczkék; — negyedikbe egy új Plátó hordá-elől rendről rendre minden Philosophusok' vélekedéseit; — végre egy kövér Theologus disputált: *de possibilitate Revelationis Logicâ et Morali*. — Kedvetlen, 's meg nem elégedve jövék-ki Auditoriumokból, 's elvégezém Oskolai-pályámat. —

Viszsa-térvén hív anya természet' pompás 's tágas Templomodba, mellynek falai kelet 's enyészet, kezdék számot vetni önn' magammal illy módon: mi az én emberi 's nemzeti rendeltetésem? Hívatalba léptem — értem-é kötelességeimet? elég erőben vagyok é már? hogy kihatási kis Megyémben haszonnal munkálódjam? Midőn így okoskodnék, 's életemben legelőször okoskodnék, midőn a' szégyen, félelem 's remény köz'tt így hányattatnék, legszorossabb próba után önn' magamnak megvallanám, hogy leghasznosabb 's gyönyörködtetőbb ismeretek nélkül szűkölködöm, tudatlan, gyáva polgár, idétlen hazafi vagyok, 's midőn már kezdenék kétségbe esni, megjelent leereszkedve előttem egy nap-súgáron a' Nemzeti Gyeeniusz (Véd-angyal) így intézé hozzám szavait: „Jobb sorsra érdemes Hazádnak hiv fija! bús nyögésid 's könnyeid fel vagynak számlálva az égben. Serkenj-fel, győzd-meg a' polgári Álom-istent, ki Nemzetedet nyomja. Látom éles fájdalmakat érzesz, 's nem is gyanítod, honnan erednek? tudd-meg hát, 's hirdesd Duna' Tisza' lefolytában, hogy tudománybeli tökéletesedését a' Magyaroknak többek köz'tt, a' Deák nyelv akadályoztatja. Káromlónak, szentség-törőnek fognak ugyan téged' azért kiáltani némelly Deák igába görbedtek, némelly régi Krétai szabású rest hasak, 's korcs fiai hazádnak; de meg ne rettenj, szégyenbe hajtom őket, 's ollyá lesznek mint a' bagoly, melly a' kietlenben huhol; reád pedig kitöltöm lelkemet, hogy Nemzeted igaz ügyének szerencsés Védője légy.“

Elmém felvilágosodott, szívem nyugott 's boldognak érzem magamat, mióta biztató szavait hallám Nemzetem' Véd-angyalának. Engedek parancsolatjának, 's hirdetem házamfijainak, hogy a' holtakat, kik az emberiség' baráti valának, nem szabad felásni, nem illik csontjaikból házi eszközöket, koponyáikból poharakat tsinálni; hanem nemes tetteiket követni, emlékezeteiket áldani, 's tiszteletbe kell tartani. — Gyönyörködöm ugyan én magam is a' Deák literatúrában, de azt ki nem álhatom, hogy szép Magyar nyelvet eltolja helyéről. Boszszankodom, hogy egy tisztos megholt Római Matronát újra meg újra bebalzsamoz, bíbor ruhába öltöztet, sirat szüntelen a' Magyar; élő, szelíd, ártatlan édes anyjáról pedig annyira elfelejtkezik, hogy az kéntelen rongyosan koldúlni, 's megvettetésben élni.

Elhúnytak a' régi Róma' fiai, megnémült nyelvek; vakmerőség hát a' holt nyelvet minden tanítói-székekbe hangoztatni, minden helyeken, konyhában, piaczon, vásárban, korcsmákban, mint élőt úgy használni; annyival inkább, hogy ha feltámadnának, 's hallanának, némelly betűket miképpen ejtünk ma ki, sok szóknak melly idegen 's idétlen értelmet adunk, ezer meg ezer szó-tagokat (mint a' vers-mérték mutatja) a' kimondásban rövidítünk, rövideket hosszabbítunk, bizonyosan kikaczagnának; a' vájt fülű Cicero magának Scaligernek is ezt mondaná: *cura ut valeas*. — Midőn gondolatink születnek elménkbe, magokkal hozzák egyszer'smind neveiket is e' világra, anyai nyelven szóllítjuk elől azokat a' semmiségből. A' ki hát Szó-tárokból tanult holt Deák nyelven akar beszélni, sanyarító munkára szorítja elméjét, mert anyai természetű gondolatjait szüntelen által meg által Deákra kell fordítgatni; e' miatt tiszták, szabadok, magasak nem lehetnek. — A' Magyar Orvos midőn vonagló eréből számítja életét bádjad'tt betegének, a' természet vizsgáló az ég 's föld' nem ismért törvényt magyarázza; a' Magyar-hazafi; midőn hasonlónak indúlt Hazáját vesztéből süllyedező hajóját a' vészes örvényből kiragadni szándéko-

zik, akkor bizonyosan felemelkedett gondolatokkal terhes elméjének szép szüleményei nem idegen Deák: de eredeti Magyar névvel dicsekszenek, szóval: Magyaroknak lehetetlen Deáknál gondolkodni. Hogy még a Magyar föld, Boerhavét nem szült 's nevelt, és Chinából tudós Mandarin nem tud ide kinek írni levelet, hogy még egy Magyar sem kiáltá el magát szent dühében, Raphaél ecsetje' műveit szemlélgetvén, mint Corregé, „Anchio, ugymond, son Pittore,“ én magam is Kép-író vagyok; végre, hogy Európa' nagy Nemzeteivel egy sorban nem tündöklék a Magyar, egyik nevezetes oka ez; mert a Deák nyelv járma alól kiszabadulni nem akar, 's még a Köz-nép is majmolni akarván a' Nagyobbakat, deáknál ásitózik. —

A' legsötétebb századokban, (X-ket 's XI-ket értem) mikor tudományos formájára nézve, Mó'ses' szavai szerint, a' föld ékesség nélkül való volt és pusztá, erőszakkal tolá magát Nemzetünkre a' Deák nyelv, mellyet akkor megvetni szentség-törésnek tartatott. Róma hatalmas befolyásával, mint láthatni Sz. István, Sz. László és Kálmán Királyok' viselt dolgaikból, minden törvények, országos rendszabások, adományos-levelek Deáknál íratatván, a' hét-halmú Város' győzedelmi bélyegét, valamint hódolt egész Európának, úgy ajakára a' Magyaroknak is reá ütötte, egyszer smind megégette, 's sebesítette; úgy hogy azolta, kínjában, vegyes Deák-magyarsággal gögicsél, petyeg, rebeg, hereg. —

Azóta, meg kell vallani, nyelve örök zavarban van, 's megesik gyakran, hogy magát tisztán, sem Magyarul, sem Deáknál nem tudván kifejezni, néhány perczekig tartó beszédét is Tót, vagy Német szókkal földözni kénytelen: mint egyik felföldi Városunkban minap T. Bíró Bátyát atyafi Öccse így fogadá: „Ah! Servus humillimus, Deus tuus édes kedves Uram Bátyám! Wie geht's Ihnen denn, či na Sorsponte prisli, oder sind Sie auf eigenen Pferden gekommen.“

Nem újság látni oly korcsokat is, kiket a' Deák nyelv úgy megigéze, eszeiktől, figyelemektől, szabad akarattól annyira megfoszta, hogy egy két kézi Deák-Authoron kívül, más Könyvet, legyen bár máj élő legszebb nyelven írva, legkellemesebb, 's hasznosabb igazságokat foglaljon is magában, olvasgatni; sőt másról hallani sem akarnak. Mint búbajos jövendő mondókhoz, a'ként járúlnak azokhoz, néha élet' bölcsességet akarnak belőlök tanulni, majd mint szerelmes Románnal magokat mulatják, gyakran Biblia gyanánt is használják, 's komoly göggel így szólnak: akármit szóljon Szent Pál, nekem Cicero tetszik *de Officiis*, és Seneca *in consolatione Philosophicâ*. Egész élete úgy nevezett citációkból, 's többnyire szükségtelen 's idétlen citációkból áll; ha fegyvert látnak, tüstént felkiáltanak: *arma virumque cano*, — ha ökröket 's juhokat talál sz előttök említeni, azonnal scandálják rakásra az isméretes pentameteret: *Fertis aratra boves, vellera fertis oves*. Bár mézzel csalogasd a' fogoly medvét, csak annyira távozhat el oszlopjától, a' mennyire a' láncz ereszti; — ők is ha néha valami haszonért, vagy gyönyörűségért hazafiúi lobbot vetnek is, kiabálván Tiszti-kar-választás' alkalmával: „Éljen a' Magyar szabadság!“ ha Német Károly Fő-Strázsa-mester Urat paripa háton ülni, 's díszes Palatinusi Huszár osztályát vezetni látván, felkiáltnak is: „Éljenek, ugymond, Árpád' vitéz unokái!“ de csak hamar vissza-rántja őket Deák bálvány oszlopjokhoz a' rab-láncz, 's rá kezdik ismét régi rozsdás lantú énekjeket: *Dulce et decorum est pro Patria mori*. — Több az, hogy az illy szabású gyáva Tudákosok, utálattal szoktak lenézni, mint nyomorú Magyar

férgekre mind azokra, kik magyarul olvasnak, beszélnek, írnak; és velek együtt szüntelen citálni, 's Deák manuálisokat forgatni restelnek. —

Ily nevetséges Magyariczák készülnek azokban az oskolákban, mellyekben a' Deák beszéd nyolcz részei szerint nyolcz esztendőig ugyan annyi Classisokban (osztály) kell a' szép elméjű gyermeknek szenvedni, idejét, tüzet elvesztegetni. — Mi történne vallyon, ha a' több holt 's élő tudós nyelveket is (mellyeknek pedig nem keves'bb hasznok 's becsek van) illy móddal kellene megtanulnunk? Mi lenne belőlünk, ha a' Görög, Német, Francz, Angoly, Olasz Grammaticára, Inferior, Superior, Syntaxisra, Rhetorikára, Oratoriára külön-külön egy esztendőt szánánk? Ha ha ha! ötven esztendős korunkban lenne készen a' kulcs, mellyel a' Tudományok' tárházát megnyitnánk; de már akkor pápa-szem nélkül alkalmasint semmit, az által is keveset láthatnánk 's tanulhatnánk.

Nem így édes Magyarom! valahára tanulj már önn' károdon. Szégyen egy holt nyelv' Grammaticájáról, Syntaxisáról nevezni-el az oskolai szép Tudomány-osztályokat. —

A' köz-polgári életet is szerencsésítő, az igaz Isten', a' Keresztyén-vallás' ismérétere is okosan vezérlő természeti Tudományoknak kell hát yirágzani minden Tudomány-osztályokban. Az elsőben p. o. ásvány, — a' másodikban plánta, 's így tovább állat, különösen ember (Antropologia) föld, haza-isméret, egészség eszközlő, természeti tüneményeket magyarázó, erkölcs, végre Hit-tudomány, mind mind magyarul; 's megfordítva pedig már, ezek a' Tudományok főképpen; a' nyelvek pedig csak mellesleg, idő közben 's nem Tudomány, de játék formában tanítassanak. —

Hány száz jeles ifjak taláztatnak, kik önn' magoktól Németül, 's Francziául megtanulnak, a' Grammatica közönséges törvényeit keresztül futván (mert minden apróságot megtanulni, száraz elme-kínzó munka,) csupán Lexicon által segítettvén, jól olvasnak, fordítanak, 's a' könnyebben érthető könyveket jobban is értik, mint a' leghíresebb Deák ékesen-szóllás' Professora Persiust, vagy Martianus Capellát. Miért ne lehetne egy két esztendő alatt a' Deák nyelvet is, (mellynek tökéletesen kidolgozott Grammaticája 's Lexiconja készen vagyon) tizenkét 's tizenhárom esztendős gyermekeknek megtanulni, annyival inkább, hogy mind köz, mind házi vagy magános Tanítóik által vezéreltetnének, buzdíttatnának. Csak kedv, tűz, szorgalom legyen benne; — csak kedvet, tüzet, szorgalmat tápláló szép lélek, nemes szív lakjon a' Tanítóknak. —

Rövid az élet, legszebb részét nem egy holt nyelven rágódással, hanem okos lélekhez illő, az örökkévalóságra is át menendő tiszta ismeretek 's igazságok' gyűjtögetésével kell eltölteni. —

Német-országban nem ülne gyakran 22 esztendős ifjú tanítói-székre, 's nem adhatna leczkét a' harmincz esztendőt elhaladott Magyar Academicusnak, ha mint ez, ő is, szünet nélkül csak Deák nyelvvvel bibelődne. Pitt 's Nelson, első rendű csillagok! úgy é ti nem Deák pályát futottatok? Még csak pelyhesedni kezdett ajakú Hadnagy Bonapárte, Toulon mellett, Nemzete' képviselői jelenléttekben, gyáva készülétéért a' Hadi-tanácsot meg nem támadhatta, 's önn' belátása szerint helyhetett Battériájával (a' többiek az első Angoly tűzre szét-szórattatván) az ellenséget hátra nem szöktethette volna, ha oskolai idejét, szüntelen Deák *labor horalis, hebdomadalis* írásával, — *Quousque tandem abutere Catilina* 's a' t. hatalmas declamálásával, a' *Classicus Auctorok*nak, *cum notis variorum*, olvasása-

val, Deák szó-tördeléssel, vagy mint a' korcsok akarják, Deák beszélgetéssel töltötte volna.

A' derék régi Deák Íróknak becseket, az emberiség pallérozódása körül tett érdemeiket, a' tudós világba lett befolyásokat, tagadni ugyan, embertelenség volna; de e' részben is nem szebb fényben tűnik é' elő a' Görög virtus? Virgilius nevezetesen, Theocritust, Hesiodust, 's a' Költők' attyokat Homerust követé 's egyszer nagyobb szerencsével, mint másszor; bizonyosan a' szemérmes Deák Æneis' Írója, Neandernek *) alacsony hízelkedő szavait Elől-járó beszédje' 186-dik és 187-dik lapjain olvasván, nem merete volna pirúltában szeméit felemelni, tudván, hogy maga egy Plátó akár úgy mint Költő, akár mint Philosophus fél Deák világgal mérkezhetik. Hódolt ugyan Róma éles fegyverének Athéné, 's át-engedé a' csalárd mulandó hírt, nevet; de az igaz érdem 's örök dicsőség' templomába tisztább arany betűkkel van felmetszve, hogy a' Görög nagyobb 's dicsőbb. Nagyobb igaza volna tehát a' Magyaroknak, ha a' Görög beszédnek bősziülne; de nem, oh nem volna bölcsesség cselekedni ezt is. Az embernek ugyan is fő czélja, hogy mind ideig, mind örökké boldog legyen. Szükség e' végre, hogy az okos lélek hasznos, 's gyönyörködtető ismereteket szerezzen, igazságokat tanuljon, mellyeket rész-szerint önn' ereje által a' külső természeti 's erkölcsi világi tárgyakból ki-fejteget, 's mintegy magának teremtmény, rész-szerint előtte élt nagy és szép lelkek által teremtményre készen talál. — Nincs hát szüksége a' Magyaroknak a' Római betűk' 's szó-tagok' hangjaira, hanem a' felfedezett igazságokra; csak érteni kell a' Görög 's Deák Írókat, kik szép és hasznos gondolataikat velünk közlik. Kötelesek vagyunk elménk' Magyar tárházába át-venni azokat, 's a' többekhez gyűjteni, mellyeket önn' erőnkkel szerzünk, 's nyelvünk' természete 's hathatósága szerint mi is hazafi társainkkal közleni kívánunk. Egész nemzetünknek, minden Magyar földművelőnek, mester-embernek, kereskedőnek szüksége van a' Jónak, Szépnek, és Igaznak ismeretére; nem Deákul, hogy az úgy nevezett obscurantismus erőt ne végyen; de Magyarul kell azt hát eleikbe rajzolni, 's veleik megkedveltetni; Magyar könyveket, hőldnapos-írásokat, 's tudós újságokat kell kezeikbe adni. A' könyv-tárakba, mint megannyi csendes kriptákba, magokat ottan ottan eltemető Tudósok' körében éljen, virágozzon csak a' Görög 's Deák nyelv. Az ő szobáikba öltsenek Demosthenes 's Ciceró Magyar dolmányt 's mentét; — Magyar Dessewffy, Mariássi, Vay, Ragályi, Nagy Pál, Vitéz, Komáromy, Bónis nevek 's ábrázatok alatt jelenjenek-meg az Ország-gyűlésén, 's hatalmas védlői legyenek a' Magyar jussainak. —

De ni ni, melly kellemes tünemény! jövődőlésem teliyesedik. Meglett a' mit óhajtotték. — Magyarok! a' hosszú éjj után virad. — Oszlik a' köd, új eget 's földet láttok. Po'sonyban Országunk' dicső Rendjei nemes tűzzel gerjedeznek, 's tömők Nemzetünk' Magyar Oltárára becses áldozatjokat. Nézzétek! Szécsényi az az első, hős tekintetű! — utánna Vay, az a' nevedő Magyar Cedrus; — amott nyújtja tiszta ajándékát a' szerény Andrássy, az az erkölcsi Adónis; — temérdek ölébe alig fér Károlynak az Oltárra

*) Pindaro longe major est Virgilius in Aetnae descriptione, Hesiodi universa opera ne cum uno quidem versu Georgicorum sunt comparanda. In Bucolicis Graecae Theocriti orationi tot venustates, quot verba addidit. Nulli Graecorum cedit, tanto tumultuariam excedit Homeri narrationem, quanto excedit hominis plebei orationem omnium hominum cogitatio. Multis Homeris non uno aliquo opus est ad assequendam Virgilii magnitudinem. —

szánt halom-ajándék, Károlynak, ama' Szatthmár Vármegyei Herkulesnek! — Magyarok! kiáltsátok győzedelmi hangon: Éljenek a' kegyesek örökké! — Haj! melly jó illatú füst emelkedik-fel az oltárról, bizonyosan kellemes az áldozat; haljátok! melly édes biztató szózat adatik a' mosolygó égből:

„Magyarok! megengesztelődtem, veletek leszek“

Terhes Sámuel.

27.

A' SZÉP PÉLDA.

GRÓF SZÉCHÉNYI ISTVÁNHOZ.

Te spes et albo rara fides colit
Velata panno — — — —

HORATIUS.

Dícsérni szívből kész a' mi érdemel
Dícséretet, kell dallanom Angyali
Elszánt ajállásod', Királyink'
'S a' haza' díszire olly nemessen.
Oh! nagyra termett férjtiú! felfogád
Mit szül a' nemzet' nyelve tudása, mint
Büszkébb, erős'b a' Tót hazánkban
Ő magyarúl mikor ejti hangját.
Nem Német ám még e' haza, 's nem lesz is,
Nem Róma' nyelvét, bár e' pogányoké
Kergetni szándékod, tudatlant
Nem Te Magyarbul akarsz csinálni.
Északra nézesz, 's látva elé remegsz.
Keskeny tekintet mostanibul jövőt
Úgy mérni, hogy mind azt felejtjük
A' mi esett, 's a' mi eshetik még.

Felszánva esztendő's jövedelmedet,
Honn nyelvre, meg honnibb nevelésre, nagy
Példát adál a' gondolóknak,
'S nem marad ez követők' ürében.
Széchényi! gyám név! zengzete meszsziről
Eggy mélyen elhúnyt szép haza' szégyenét
Oszlatja, 's álmunkat megintlen
Elveri, 's újra emel 's felébreszt.
Nagy lelkek' áldott gyermeke! hív fija
Bölcs őseidnek, 's a' csinos érzetű
Drága Ferencznek, 's öcscse Györgynek,
Két haza-hősek után levél Eggy
Őket magadban gyöngé korodra már
Serdülve halmozván. Te nekünk haladsz
Tünsz-fel midőn példájokon Nagy,
'S nyomdokikat tapodod dicsően.
Vesztünket érzettük, de leszáll a' bú,
István vigasztal, nyőve repít reményt
A' hív Magyar szívek körül ő,
'S rendre pirítja Nagyinkat a' Szép.
Eggy két dühös dül fül, mivel elfajult,
'S mély sírba mélyen rejteni nemzete'
Díszét akarná önn' magával,
'S várja enyészet a' korcs veszendőt.
Haszt'lan! mivel felforrt a' vitézi tűz,
Csúf korcsokat kergetni szokol 's ledöntsz,
Bátor vezérként szüntelen gyors,
'S békekor is kapitány 's vitéz hős
Fej 's szív alatt száll csak dobogás között
Elmének dicsőségnek, pulya lelkek ezt
Sem nem merik hajhászni, sem nem
Értetni 's érzeni képesek még.
Fellép magad mellé gyönyörű sereg,
Andrássy, a' szép Károlyi és Vay,
Hősek! kik ősök' dísz nyomában
Hintenek és lehozának új fényt.

Több más van ilyen — Pálffy a' szenvedő,
Batthányi a' lelkes, 's Te ki Franczia
'S Ír vérrel a' honnit keverted
Károlyi, jóval idős'b amannál.
Mint éjkor a' holdal 's követőivel
'Tündöklenek sűrű ragyogásban a'
Nagy kékes égnek boltjain sok
Tiszta sugárzatok, úgy Te vélek.
Öszve-esküdött fennyen pedig ellened
Hogy rontsa lelkedet, korod és tüzed
Szép nagy neved, meg' karcsu tested
Állani 's lépni tudó kecsessen.
Öszve-esküdött száz férjfi kegyű tökély,
Éles borotvától sima kék szakál,
Sodrott bajuszzsal, színe bár gyász;
Szépeket érdekelő vegyület,
Friss barna orczádon mikor ég piros
Tűz láng, szemed gyúlt szíveket ejteget,
'S széles szemöld-boltból kitörve
Osztogat és mosolyog sok érzést.
Hát módod és elméd, Te kecsek' fija
Nem tenne é másból eszelős bolond
Úrfit? ha hogy bírná, a' miket már
Emleget a' mese Páriszon rég,
Benned pedig látunk, 's a' mit édesen
Szív-telve a' szép Alcibiádrul is
A' Helleni írók zengenek, mert
Isteni 's emberinek nevezték.
Halmos javakkal büszke szerencse nem
Ártott, legyen bár tömve arannyal ép
Lágy selyme nyájidnak, 's ne kelljen
Jázoni módra keresni gypjút.
Nem veszteget példák' fene maszlaga,
A' Zrínyi' évének követed fogyó
Nagy virtusit, szűk fagy keblekben
Nem leled őket, — azért kerengtél.

Kísért hazánk' ör-angyala Tégedet
Túl tengeren, hol törve ropog Görög
Csont most is a' lépő' nyomától,
Thermopilák' szoros út-csapásin.

Kísért a' mindég úri vidékire
Rómának, ott szívtad levegőjeket
A' Sixtusoknak, Scipióknak,
Brútusok' árnyaiban merengve.

Kísért a' virgoncz partokon, a' hol él
'S mindég nevet Szajnája' vidékein
A' bútalan víg faj, baját is
Győzni vitéz, valamint népeket volt.

Kísért kivált a' zöldelve szomor sziget'
Tájára, Neptún' magzatihoz, kiket
Éleszt, emel, fékez szabadság,
'S gőzzel is ütnek elé csudákat.

Oh nem hagyott-el csúcs Pirenéusok'
Allján, szerencsétlen Spanyolok között,
Kik, mint mi, úgy túrnek kesergve,
'S hívek a' szenvedelemben is csak.

Mind ezt miért láttad vezetőd alatt?
Nem, hogy pirúlj 's szégyeld magyar alkatu
Szived' szökését, gőg alázzon,
És majom a' magadét ne ösmérd.

Sőt hogy hevülj több Jók' ölelésire,
Vethess hazádban magvakat, 's szerte-szét
A' zsenge földünkben csiráztasd,
Helyhezetünk valamint megállja.

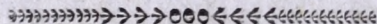
Méhek gyanánt hoz Tégedet angyalunk,
Most vissza, jól megtelve gyümölcselel ad
Ismét közénk, 's mézes virággal
Szárnyairól le-rak itt Po'sonyban.

Látjuk mi vagy, mit szerze nekünk fejed,
Mit kebled? épen megmaradott erőd,
A' régihez toldál Te újjat,
'S virtusokért csere nem vala a' bűn.

Illy út ragyogtat fényre, körülted így
És általad gyúl tűz lobogásra, 's gyújt
Üzvén homályt; jó a' derület,
'S a' mi korom, feketébb miattad.
Nincs hát oly éj, melly fedje-be híredet
És míg Királyink' tiszta javára fog
Gyújtani szívet Mádi másolás,
'S áll Tokaj és Badacson, megáldunk.
Kül-dízt emésztő évek előntenek
Czímet, keresztet, csillagot, és aranyt,
Lesz' sírja kulcsodnak, — koporsót
'S nem lel időt, a' halálra, tetted.
Engem is ősz hóval porozott fejűt,
Kit bús hazámnak piszkai pajkosan
Víg gúnyra, még olykor nevetve
Hajtanak, annyira felhevítél,
Hogy nyomva is gondtul ragadom megint
Lantomat, buzgó, (mert fogason hevert
'S függött poros) 'sibbadt kezembe,
'S tettedet elhebegem hazámnak.
'S bátor minő agg tompa szavakra már
Pengjen rekedt fás hangja, remélleni
Kezdem, 's merem hogy fennmaradnak
Szózatim — és egyedül miattad.

Po'sonyban, Novemb. 4-dikén 1825.

Gr. D. J.

FÜLMILÉM HALÁLA.

Ah, nem dobog már, Fülmilém,
Szíved, szerelmes énekes!
Kedves madárka, tégedet
Kertembe csalt az új tavasz;
Fütyölve szálltál a' bokor'
Lombjára, hol szerelmedet
Kezdéd dalolni szépen, ah!
Olly szépen énekelgetéd
Párodnak azt, hogy Phylliszem
Kisírta rajta kék szemét!

'S mikor legédesebb dalod
Zengett, 's utána lantom is
Pengette lassu hangjait
Amott, az almafák megett;
Ah, akkor egy kő hirtelen
Súgott az égen, tégedet
Főben talált véletlenül,
'S elhallgatott, oh Fülmilém,
Szép éneked, hogy Phylliszem
Kisírta rajtad kék szemét!

Majd eltemetlek, kis dalos,
A' ró'sa mellé, melly tövét
Zöld lúgosom közé veré.
Ott eltemetlek; hervadó
Rózsám sírodra hull-alá.
Majd holdvilágos alkonyon
Kijő sírodhoz Phylliszem.
És im szerencséd, Fülmile,
Majd alkonyonként Phylliszem
Kisírja rajtad kék szemét!

Oh, mint akarnám gyikosod'
Ismérni, megbosszulani!
Szemére vetni, hogy megölt,
Ártatlan, édes énekes!
Hogy hajnalimba bűt kevert,
Mert torkodat nem hallhatom.
Szemére vetném, hogy nekem
Szívembe fájdalmat hozott.
Mert holtodért hív Phylliszem
Gyakran kisírja kék szemét.

HOLÉCZY MINÁLY,
Csákvári Predik.

Jegyzés. A' hasznos Mulatságok' 1825-dik Eszt. második fél Esztendei 35-dik száma alatt, a' 274-dik lapon kétségbe hozódik, hogy Minervánkban, a' III-dik Negyed előtt kö-nyomási Kép, nem a' Herczeg Eszterházy Pál' valóságos képe lenne. — Ezen gyanú' kivilágosítására azonnal írtunk Bécsben, a' Hébe' Kiadójához, T. Igaz Sámuel Úrhoz, ki hazafiúi buzgóságból, a' Folyó-írásunkhoz megkívántató Képeket, mint tisztelt biztosunk, és az ily' dolgokban nem járatlan Férifiú, részünkre megszokta szerzeni, — a' dolog' valósága' 's hitelessége' bém bizonyítására, ezt küldé feleletül: „Eszterházy képe nek alá-írásában csak az az észrevétel, hogy ő még nem vala Ura Edelstáttennek; különben a' Kép az ő hív „képe, melly Familiai Kép-gyűjteményéből másoltatott.“

Foglalatja a' 4^{dik} Negyednek.

	Lap.
Gróf Hadik András' a' Fő-vezér' Élet-rajza. — G. D. J.	393

Tizedik Füzet. Octóber.

1. Wieland Elő-beszéde Cicero' Leveleinek Német fordításához. — K. S.	397
2. Keleti Literatúra. — Versek. — I. — 4. Elegiák. — II. Arabs Példa-beszédek és Szentencziák. — III. Hushenk Persa Király' Testamentoma, a' legrégibb időkől. — Fábán Gábor.	401
3. A' Szerelem' hathatóságáról az ízlésre és érzésre nézve. — S. J.	408
4. A' titkolódzó, fontoskodó és leczkéző Társalkodókról. — Szabó Jó'sef.	411
5. A' Rajoskodásról. — Edvi Illés Pál.	414
6. A' Zseb-könyvekről, nevezetesen Auróráról és Héberől. — S. K. J.	419
7. Lucretia, vagy a' nemes Római Dáma (Lívius szerint) — E. I. P.	421
8. Hazai Ügy a' nemzeti nyelvre nézve 1822. — Remény Andor. — Kivánat. — P. Thewrewk Jó'sef. — Egy kesergőhöz. — P. T. J. — Kivánság. — Fenyéri Gyula. — Ivó-dal. — Makáry György.	425

Tizen-eggyedik Füzet. November.

9. Szerencsétlen új Iróink' Apológiája 1824. — Nekérdky.	429
10. Erdélyi ritkaság. — Perecsenyi Nagy László.	431
11. Könyv-vizsgálat. Öröm-Ünnep, 's a' t. — E. I. P.	435
12. Sz..gh Gusztáv Úrnak 1823-dikban Olasz-országi útazása' alkalmával a' Szép-míveket érdeklő tárgyakról tett és feljegyzett Észre-vételei. — Közli Kiss Károly.	442
13. Kasztanovicznál Horváth-országban 5000 főből álló Török-seregnek 1689-ik év' 29-ik Júliusán Gróf Draskovicz által történt megsemmisítése (Bádeni Mark-gróf Lajos' eredeti írásaiból) — Közli Kiss Károly.	449
14. A' világ' alkotmányáról egy lépéssel feljebb, mint Cartész, és Neuton. (Eredeti gondolat) — Dóhovit's Basilius, N. Lutsikai Parochus.	451
15. Theodota, Ksenofonból. — Gr. D. J.	460
16. A' házasságról és házasságtalanságról. — K. S.	464
17. Hazai Tiszteltetés — * — Az én boldogságom — Jakab István. — A' bájo-ló Széphez. — Komjáthy Pál.	465

Tizen-kettődik Füzet. Deczember.

18. Perény Imrének, Abaújházi örökös Gróf', Magyar-ország' Nádora', 's Kúnok' Birájának képe. — Debreczeni Barány Ágoston.	469
--	-----

F O G L A L A T.

	Lap.
19. Tttes. W. Jankovich Miklós' véleménye Várhelyett Erdélyben 1823. Eszt. felfedezett hajdani kő-padolatokról, Ngos. Királyi Tanácsos Nop tsa, szü- letett B. Naláczy Aszszonysághoz. — <i>Közli Dulházy Mihály.</i>	473
20. Stilistikai példák, némelly régibb levelekben. — Zemplény Vármegyének Levél-tárjából. — <i>Közli Kazinczy Ferencz.</i>	475
21. A' Szánakozás és Fájdalom. (<i>Az Ángoly Szemlélőből</i>) — <i>Közli p.</i>	481
22. Elme-futtatás a' Magyar Nyelv' becsüléséről. (Elmondattott Tisztelendő Vi- rág Benedek Úr' neve' napján. — <i>Thaisz Endre.</i>	483
23. Levél-töredék Pestről. — <i>Fáy András.</i>	488
24. Formája a' Magyar Írásnak a' XV-dik Században. — <i>Közli Kelemen János</i> <i>Kolozsvárról.</i>	493
25. Gr. D*** J. Ö Ngának B. P*** Ö Nagyságához írt levele a' Magyar-nyelv' ügyében. — <i>Közli D. M.</i>	494
26. Mi akadályoztatja többek köz't tudománybeli tökéletesedését a' Magyarinak? — <i>Terhes Sámuel.</i>	495
27. A' szép Példa. Gróf Széchényi Istvánhoz. — <i>Gr. D. J.</i> — Fülmilém' halála. <i>Holéczy Mihály, Csákvári Predik.</i>	501

A' II-dik Negyedben e' következő főbb igazítások maradtak-el:

<i>lap</i>	<i>sor</i>	<i>gáncs</i>	<i>olvasd</i>
183	12	Notio	Oratio.
185	3	szóllás	szokás
199	21	hazánkfijai a' nemzetnek, előfelé	hazánkfijai előfelé, a' nemzetnek.

E' IV-dik Negyed' jobbításai.

		<i>gondol</i>	<i>gonddal</i>
399	13	gondol	gonddal
407	15	kevs	kevés
408	3	ízlésa	ízlése
463	1	a' szemek után comma helyett apostrof	
476	21	Arce	Arce
477	2	nosri	nostrí
—	7	Azonban	Azonban

A' T.T. Elő-fizetők' Nevei.

A' Cs. Királyi Fő-Herczegek között:

Felséges Császári, — Magyar, Cseh, és több Országi Királyi örökös és Ausztriai Fő-Herczeg JÓSEF; az Arany-gyapjas, és Sz. István Apost. Magyar Király jeles Rendeinek nagy Keresztes Vitéze; Magyar-ország' Nádor-Ispánja, és Kir. Helytartója; valamint ugyan azon Ország Fő-kapitánya, a' Jászok' és Kunok' Ispánja, 's Birája; Cs. Kir. Fő Hadi Vezér, két Magyar Lovas Ez'redek' Tulajdonosa, 's Ezredese; Pest, Pilis és 'Sólt törvényesen egyesült Vármegyék' Fő, és örökös Ispánja, a' Nagy Mlgú Magyar Királyi Helytartó Tanács', 's a' Nagy Mlgú Hét-személyes Fő Törvény-szék' Elöl-ülője.

Egyházi Méltóságok:

Rudnai és Divék-Újfalusi Rudnay Sándor, Esztergomi Herczegi Érsek, az Apostoli Sz. Szék' született Követje, Nemes Magyar-ország' Primássa, Fő és titkos Kancelláriusa, a' Sz. István Ap. Király Vitéz Rendének Nagy Keresztése és Fő-papja, Cs. Kir. valóságos belső titk. St. Tanácsos, a' Nagy Mélt. Kir. Helytartó Magyar Tanács' Tanácsosa, az Egyházi Biztosság' Elöl-ülője, Ts. Ns. Esztergom Vgye' örökös Fő-ispánja, és a' N. Mélt. Hét-személyes Fő Törvény-szék' Köz-birája.

Klobusiczki Klobusiczky Péter, Kalocsai Érsek, a' Hét-személyes Fő Törvény-szék' Köz-birája, 's valóságos belső titkos Tanácsos.

Böle András, Szombathelyi Püspök.

Cseh István, Kassai Püspök.

Laitschak Ferencz, Ro'snyai Püspök.

B. Négyesi Szepessy Ignác, Erdélyi Püspök, Cs. Kir. belső titkos, és a' Fő Mélt. Erdélyi Kormány-szék' Tanácsosa, az Erdélyi R. Kath. Oskolák' Fő-Igazgatója, a' könyv-vizsgáló Biztosság' Elöl-ülője, a' Philosophia' és Theol. Doctora. 2 Ex.

Vurum Jó'sef, N. Várad Püspök, és Cs. Kir. Tanácsos.

Bernáth Maxim. László, a' Sz. Norbert Szerzetes Kanonok Rend' Praelatusa, Keresztelő Sz. János Jászói és Sz. Kereszt Leleszi, és N. Várad-hegyi Sz. István első Mátyr' Prépostja.

Sz. Norbert' Rendén lévő Szerzetes Kanonok Urak' Társasága Szombathelyen.

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1825.

Egyházi Fő Tisztelendők:

- Babics András, Veszprémi Kanonok.
- Bartakovics Adalbert, Magyar-ország Herczegi Primássának Udvari-káplánja.
- Csák Ferencz, Sz. Mihály Gáborjáni Apát-ur, Nagy-Várad' Székes Egyház Kanonokja, Bihar és Békés Vármegyék' Tábla-bírája.
- Durcsák János, B. S. Egervári Prépost, Egri Kanonok, az Egri Érseki Lyceom' Pro-direct. Bölcs. Doct. és az Érseki Sz. Széknél a' Házasság és Hitbeli Ügyek' védlője.
- Horváth János, Sz. Mihály Rudinai Apát-ur, Veszprémi Kanonok, Sügedi Fő-esperest, a' Veszprémi Püspöki Lyceom' Al-igazgatója, Veszprém, Szala és Somogy Vrgyék' Tábla-bírája, és az Egyházi Értekezések' Ki-adója, 's a' N. Mélt. Magyar Kir. Helytartó Tanácsnál Tanácsos.
- Tagen János, Nagy-Várad' Székes Egyház' Kanonokja, az ifjú Nevendék és a' nyugalmazott Papság' Igazgatója, 's közép Szolnok és Bihar Vrgyék' Tábla-bírája.
- Fancsali Joób Mátyás, a' B. Szűz Zér Monostori Apátja, a' Kassai fő Anya-Templom' Kántora és Kanonokja, több Vrgyék' Tábla-bírája, és az Ursula Apácák' Curátora.
- Korondy Jó'sef, Pozsonyi Kanonok (Tit.)
- Belovics János, Veszprémi Kanonok (Tit.)
- Mészáros Jó'sef, Petúri Apát; a' Székes Fehérvári Székes Egyház Kanonokja, a' Sz. Jó'sef Semináriumi Nevendék Papság' Rectora, Budai Fő-esperest, 's a' nyugalmazott Plébánusok' Intézete' Igazgatója.
- Nováky Jó'sef, Sz. István Magyar Király Egervári Prépostja, az Egri Székes Egyház Kanonokja, Lectora, és az Érseki Könyv-nyomtatás' Igazgatója.
- Ruszek József, Sz. Margit Hahóti Apátja, Keszthelyi Plébános, a' Keszthelyi Kerület Fő-esperestje, Theol. Doct. és a' helybeli Oskolák' Igazgatója.
- Szmodics János, Veszprémi Fő Káptalan' Kanonokja, Semináriom' Praefectura, Szala és Somogy Vrgyék' Tábla-bírája.
- Vajky György, Mária Magdolna F. Örsi Prép. 's több Vrgyék' Tábla-bírája.

Világi Méltóságok:

- Battyányi Herczeg Battyán Fülep, Németh-Újvár' örökös Ura, Strattmani Gróf, a' Leopold Császár Vitéz Rendje' közép Keresztése, Cs. Kir. Kamarás, és Vass Vármegye örökös Fő-Ispánja.
- Komori Bárány Bedekovich Lajos, a' Sz. István Ap. Kir. Vitéz Rend' közép Keresztése, Arany sarkantyús Vitéz, Cs. Kir. Státus és Conferent. Tanácsos, Békés Vármegye' Fő-Ispánja, 's a' T. Törv. Kir. Tábla-Bárója.
- Keresztszeghi Gróf Csáky Emmánuel, Szepes Földének örökös Ura, Cs. K. Kamarás, Val. B. T. Stát. Tan. és Szepes Várm. örökös Fő-Ispánja.
- Cziráki és Dienesfalvi Gróf Cziráky Antal, Sz. Istv. Ap. Kir. jeles Rendje' közép Ker. Arany Sarkantyús Vitéz, Cs. Kir. Kam. val. b. t. és M. Kir. Helyt. Tan. Magyar-országban Fő Tárnok-mester, a' Hét-személyi Törvényszék' Köz-bírája, és Fehér Vármegye' Fő-Ispánja.

Monyorókeréki Gróf Erdődy Károly, a' Claudius Hegyének, és T. N. Varasd Vármegyének örökös Grófja, valamint az azon nevű Várnak és Városnak is örökös Kapitánya, Cs. Kir. Kamarás, val. belső titk. Stát. Tan. és Varasd Várm. Fő-ispánja.

Galanthai Gróf Eszterházy Jó'sef, a' Sz. István Ap. Kir. Vitéz Rendének közép Keresztese, Cs. Kir. Kamarás, Udvari és val. belső titk. Stát. Tanácsos, a' N. Mélt. Kir. Udvari Magyar Kancellárián Referendárius, Zemplén Vármegye' Fő-ispánja, 's a' Sz. István Apostoli Rend' Commendátora. 2 Exempl.

Galanthai Gróf Eszterházy Nepomuk János, Cs. Kir. Kamarás, val. belső titkos Tanácsos, a' N. M. Erdélyi Udvari Kancel. Refer. és Veszprém Várm. Fő-ispánja.

Fáji Fáy Barnabás, Cs. K. Udvari Tanácsos, a' N. M. Kir. Udv. Magyar Kancel. Refer. Szabolcs Várm. Fő-ispánja, és Unghvár Várm. Fő-isp. Hivatal' Helytartója.

Maros-Némethi és Nádaskai Gróf Gyulay Ignác, a' Leop. Csász. az Orosz Nevszki Sándor, a' Pruszsiai veres Sas, és a' Bajor Max. Jó'sef Vitézi Rendek' nagy Keresztes Vitéze, a' Therézia katonai Vitéz Rendének közép Keresztese, Tót, Horvát és Dalmátzia Orsz. Bánja, 's azon Országoknak a' Kulpai és Unnai Vég-helyeken Fő-kapitánya, Cs. K. Kamar. val. belső titkos Tan. a' N. M. Kir. Helyt. Magyar Tanács' Tanácsosa, Generális Fő Hadi Tár-Mester, egy Magyar Gyalog Ezere'd', és két Báni Ezere'dek' Tulajd. Cseh-ország hadi Fő-kormány. 's a' N. Mélt. Báni Tábla' Elöl-ülője.

Illésházi Gróf Illésházy István, Arany-gyapjas Vitéz, Cs. Kir. Kamar. és val. belső titkos Tan. Kir. Fő Asztalnok-Mester, Liptó és Trencsén Vrgye' Fő és örök. Ispánja.

Buzini Gróf Keglevits Gábor, Cs. Kir. Kamarás, a' N. M. M. Kamaránál Helytartói Tanácsos, és Csongrád Várm. Fő-ispáni Hivatal' Helytartója.

Klobusitzki Klobusitzky Jó'sef, Fels. Leopold Cs. Vitéz Rendének nagy Keresztese, Cs. Kir. Kamar. val. belső titk. Tan. és Borsod Várm. Fő-ispánja,

Herczeg Odescalchi Augustusz. (Tit.) (Tit.)

Vásáros-Naményi Ifj. Báró Eötvös Ignác, Cs. Kir. Kamarás, a' Budai Fels. Kir. Kamara' Tanácsos-tagja, és Saáros Vrgye' Fő-ispánja.

Erdődi Gróf Pálffy Ferdinánd, Cs. Kir. Kam. val. belső titkos Tan. a' Pozsonyi Kir. Vár' örökös Kapitánya, és azon Vármegye' örökös Grófja.

Perényi Báró Perényi Lázár, Cs. Kir. Kam. val. bel. titk. Tan. Al-Kincs-tárnok, az Udvari M. Kam. Vice Elöl-ülője, a' N. M. M. K. Helyt. Tanácsos, és Torna V. Fő-isp.

Nagy-Szigethi Szily Jó'sef, Cs. Kir. Udv. Tan. és a' N. M. Hét-szem. Tábla' Köz-bír.

Ebeczki Tihanyi Tamás, Cs. Kir. Udv. Tan. a' N. Mélt. Hét-személyes Fő Törvény-szék' Köz-bírāja, és Tolna Várm. Fő-ispánja.

Hajnácskői és Vécsei Báró Vécsey Miklós, Cs. Kir. Kam. val. belső titk. Tan. Szathmár Várm. Fő-ispánja, 's a' N. M. Hét-személyű Tábla' Köz-bírāja.

Végh István, Cs. Kir. Kam. és val. belső titkos Tan. a' Magyar Sz. Korona' őrzője, a' N. Mélt. Helyt. Tan. Tanácsosa, a' Sz. Istv. Apost. Rend' közép Keresztese, 's arany sarkantyús Vitéz, Baranya Vrgye Fő-isp. és a' Magyar-országai Biztosság' Fő-kormán.

Bárány Venkheim Jó'sef, Cs. Kir. Kam. és Arad Vármegye' Fő-ispánja.

Vásonkeői Gróf Zichy Ferencz, Cs. Kir. Kam. a' Leopold Cs. Vitéz Rend. Commen. val. bel. titk. Tan. a' N. Mélt. Hét-szem. Fő Törvény-szék' Köz-bír. és Bihar V. Fő-isp.

A többi Tit. Tit. Elő-fizető Urak betű-rend szerént:

A.

Gróf Amade Taddaeus, Cs. Kir. Kamarás.
 Gróf Andrásy (Szent Királyi és Kraszna-Horkai) György, Cs. Kir. Kamarás.
 Ifj. Gróf Andrásy (Szent Királyi és Kraszna-Horkai) Ferencz.
 Angyalffy Mátyás András, több Gazdasági Társaságok' Tagja, és Gróf Dessewffy
 Jó'sef Sz. Mihályi Uradalma' Jóság Directora.
 Antal János, Báró Mesnik Úr Nevelője, Bécsben.
 Árvay Gergely, Praemonst. Poéták' Tanítója, Keszthelyen.
 Aranyosy János, Hites-Ügyvéd és Sz. Kir. Kassa Várossa' Nép-szószóllója.
 Argauer Máté, Esztergom Sz. Kir. Városa' Plébánossa, a' Fő-érseki Sz. Szék' Tiszti
 Fő-ügyvédje, és Eszt. Vármegye Tábla-bírája.
 Aszalay Sámuel, Hites Ügyvéd, és több Vármegyék' Tábla-bírája.

B.

Bachich János, a' N. M. Mr. Kir. Udv. Cancellária' Concipistája.
 Bag (Ludányi) Károly, Beregh Vármegye' Fő Szolga-bírája.
 Balajthy Jó'sef, Munkácsi Ref. Prédikátor.
 Bányay Antal, Szabolcsi és Hajdú vidéki Fő-esperest, Dorogi Plébános, Szabolcs,
 Ungh, Bihar Vármegyék', a' Hajdú Kerület', és a' Munkácsi Sz. Szék' Tábla-bírája.
 Bárany (Debreczeni) Ágoston, több Méltóságos Familiák' Fiskálisa, Torontál Várm.
 Ifj. Bárczay (Bárczai) Ferencz, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Barcsay Károly, Bihar Vármegye' Al-Szolga-bírája.
 Baricz György, Cs. Kir. Indzsenér Kapitány.
 Baricz János, Orvos Doctor, és Profeszszor N. Enyeden.
 Idősb Gróf Barkóczy (Szalai) János, Cs. Kir. Kamarás.
 Ifj. Gróf Barkóczy (Szalai) János.
 Barlay Mihály, a' Kassai Kir. Akademiában Bölcselkedés Tudomány' Tanítója, és
 Abaúj Vármegye' Tábla-bírája.
 Barthall (Beleházi) György, Pozsony Vármegyei első Al-Ispány, és több Várme-
 gyék' Tábla-bírája.
 Ifj. Gróf Battyányi (Német Újvári) János, Cs. Kir. Kamarás.
 Bajomi N. N. (Titt.) Sümeghen.
 Bene Károly, Csongrád Vármegye Fiskálisa.
 Gróf Berchtold Albert, (Tit.) Bécsben.
 B. Bernáth 'Sigmond, Unghvár Vármegyei Fő Szolga-bíró.
 Bernáth Lajos, a' Pesti Generale Semináriomban II-dik Esztbeli Theologus.
 Báró Berzeviczy (Berzeviczei és Daróczi) Vincze, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Berzeviczy Pál, a' Nagy-mélt. Királyi Hely-tartó Tanács' Tanácsosa, és a' Magyar-
 Országí Tárnok-Szék' Vice-Tárnok-Mestere.

Bezerédy (Bezerédi) Miklós, a' Veszprémi Szent Szék' hites Jegyzője.
 Bogor Sándor, több Méltóságos Familiák' Fiskálisa.
 Bornemisza (Ilosvai) János, Beregh Vármegyei Fő Szolga-bíró.
 Buday Ésaías, Túl a' Tiszai Ref. Superintendens, Debreczeni első Prédikátor, a' Sz.
 Hit Tudománya' és Filozófia' Doctora, 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Buday (Tákos) János, Beregh Vármegye' Eskü tje.
 Burján Pál, Budai Könyváros. 4 *Ex.*
 Bujanovics Július, Törvényt hallgató a' Kassai Kir. Akadémiában.

C.

Gróf Csáky (Keresztzeghi) Antal, Brunó, Cs. Kir. Kamarás.
 Gróf Csáky (Keresztzeghi) István, Titoknok a' F. Mr. Cancellárián. 2 *Exemp.*
 Gróf Csáky (Keresztzeghi) Sándor, Cs. Kir. Kamarás.
 Cs. Kir. Ns. Fő Pósta-Hivatal, Bécsben.
 Cs. Kir. Ns. Fő Pósta-Hivatal, Kassán.
 Csáthy Györgyné' Könyv-kereskedése Debreczenben.
 Czékus Pál, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Cseh Sándor, a' Munkátsi és Sz. Miklósi Uradalom' Exactora, és Ugocsa Vármegye'
 Tábla-bírája.
 Cserey (Nagy Ajtai) Farkas, Cs. Kir. Kamarás és Fő Strázsa-Mester.
 Cserey (Nagy Ajtai) Sámuelné, Debreczenben.
 Czente István, Pazmanita, Bécsben.
 Csiba Erneszt, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Cisztercziták' N. Tiszt. Conventje Egerben.
 Czinar Maurus, Sz. Benedek Szerzetbeli Pap, és Prof.
 Czindery László, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 B. Czobell Imre, Cs. Kir. Kamarás.
 Czövek István, Tabuláris Prokátor.

D.

Dankó János, Arad Vármegyei Levél-tárnok, és Al-Jegyző.
 Deák Antal, Szala Vármegyei Tábla-bíró.
 Dénes István, Eperjes Város' Al-Jegyzője.
 Deáky Ferencz, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Debreczeni Kollegium' Könyv-tára.
 Gróf van Dernath Vilmos, Cs. Kir. Kamarás.
 Idősb Dercsényi (Derczeni) János, Cs. Kir. Tanácsos.
 Gróf Dessewffy (Cserneki és Tárközi) József.
 Gróf Dessewffy (Cserneki és Tárközi) Aurél.
 Gróf Dessewffy (Cserneki és Tárközi) Virginia, Gróf Kis-Aszszony.
 Dessewffy (Cserneki és Tárközi) Antal, Temes Vármegyei Fő Szolga-bíró.
 Detrich (Benedekfalvi) Miklós, Bihar Vmgye. Fő-Jegyzője, 's több Vmgyék' Tábla-bírája.
 Gróf Dietrichstein Ferencz, Cs. Kir. Kamarás.
 Báró Ditrichné, Ő Nagysága, Bécsben.

Dókus (Csabai) László, Zemplén Vmgye Fő Jegyzője, 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Dóhovies Basílius, Nagy-Lutskai Parochus.
 Dolinay (Dolinai) Imre, Beregh Vármegye' Tábla-bírája.
 Dorosma Mező-Város közönsége.
 Döbrentey Gábor, a' Budai Kerületben Másod Tartomány-Biztos, 's több Vármegyék'
 Tábla-bírája.
 Dömötör Miklós, a' N. M. Magyar Kir. Udvari Cancellária' Concipistája.
 Draskóczy Sámuel, hites Ügyvéd, Borsod Vármegyei Tábla-bíró.
 Droppa Mihály, Theologia' Candidátussa, Eperjesen.
 Dulházy Mihály, Gróf Dessewffy Jó'sef Bibliothekáriusa, 's Abaúj, Zemplén Vár-
 megyék' Tábla-bírája.
 Dunay Imre, Evang. Rector és Prof. Miskolczon.

E.

Eggenberger Jó'sef, Pesti Könyváros. 10 *Exempl.*
 Eördögh (Lászlófalvai) Aloyz, Szabolcs Vármegye Fő-Jegyzője és több Vármegyék
 Tábla-bírája.
 Eötvös (Vásáros Naményi) Pál, a' N. M. K. Udvari Magyar Kamara' Elöl-ülői Titok-
 nokja, 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Ertsey Dániel, Debreczeni Prof. 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Idősb Gróf Eszterházy (Galanthai) Mihály, Cs. Kir. Kamarás.

F.

Fáy (Fáji) András, több Vármegyék Tábla-bírája. 2. *Ex.*
 Fáy (Fáji) Ferencz, több Vármegyék Tábla-bírája.
 Farkas Sámuel, Sz. Kir. Buda Városa' Fő-Fiskálissa, 's több Várm. Tábla-bírája.
 Farkas Jó'sef, Theológiát Tanító Prof. Pécssett.
 Báró Fischer (Szalatnyai és Bacskói) Imre, Cs. Kir. Kamarás, és a' XVI. Szepesi
 Városok' Igazgatója.
 Ferstl NN. Könyv-áros, Gréczben. 2. *Ex.*
 Fischer Károly, Sz. Kir. Kassa Városa Fő-bírája, és Abauj- 's Saáros-Vármegyék'
 Tábla-bírája.
 Elizár György, Theol. Doctor és Prof. Veszprémben.
 Forintos (Forintosházi) Jó'sef, Zala Vármegyei Tábla-bíró.
 Forizs Jó'sef, Bihar Vármegyei Tábla-bíró.
 Földváry Károly, (Tit. Tit.)
 Gróf Fekete (Galanthai) Ferencz, Cs. Kir. Kamarás, Arad, Csanád és több Vár-
 megyék' Tábla-bírája.
 Gróf Festetics (Tolnai) László, Cs. Kir. Kamarás.
 Gróf Festetics (Tolnai) Vincze, Cs. Kir. Kamarás. 2. *Ex.*
 Gróf Festetics (Tolnai) Imre, Cs. Kir. Kamarás.

G.

Gastl NN. Könyv-áros, Brünben. 2 *Exem.*

Gencsy (Gencsi és Mihályfalvai) Ferencz, több Vármegyéek' Tábla-bírája.

Gencsy (Gencsi és Mihályfalvai) Sámuel, több Vármegyéek' Tábla-bírája.

Gergye (Nagy Kajdi) Gábor, Cs. Kir. Kamarás, és Herczeg Liechtenstein Magyar Lovas Regementbéli Százados-Kapitány.

Ghyczi (Asso és Ablancz-Kürthi 's Ghyczi) Ignác, Bábolnai Királyi Intézet' Fiskálisa, 's több Vármegyéek' Tábla-bírája.

Gorove László, több Vármegyéek' Tábla-bírája.

Gutman János, Kolosvári Könyváros.

Görög Demeter, a' Sz. István Vitéz Rendje' kis Keresztese, Cs. Kir. Kamarás, és Udvari Tanácsos.

Guzmics Izsidor, Sz. Benedek Szerzetbeli Áldozó Pap, Theol. Doct. és Prof. Pannonhalmán.

Göcze NN. Tabuláris Prokátor, Pesten.

Gróf Gyulay (Nádaskai) Lajos, a' F. Mr. Cancelláriánál Concipista.

Gyurikovics György, Sz. Kir. Pozsony Városa' Tanácsosa, 's Pozsony Vármegyei Tábla-bíró.

Gyurcsányi László, Nográd Vármegye másod. Al-Ispánja.

H.

Gróf Hadik (Futaki) Gusztáv, Cs. Kir. Kamarás és Kapitány.

Gróf Haller (Hallerköi) János, Cs. Kir. Kamarás.

Hartleben Konrád Adolf, Pesti Könyváros. 4 *Exem.*

Hochmeiszter Márton, Szebeni Polgár-Mester, Könyv-nyomtató, és Könyváros.

Hollesch (Német Prónai) Dániel, Kamara Fiskálisa 's több Vármegyéek' Tábla-bírája.

Hornyik Jó'sef, Pazmanita, Bécsben.

Huzli Károly, a' Nagy-Várad Megye Sz. Szék' Jegyzője.

I.

Jakabfalvay András, Kir. Tábla' Jurátusa.

Jakab István, Bölcselkedés' Doctora, Hites Ügyész', és a' N. M. K. H. Tanácsnál Concept. Practicans.

Idősb Jankovich (Vadassi) Miklós, több Vármegyéek' Tábla-bírája.

Ifj. Báró Jeszenák János, (Tit.) Cs. Kir. Kamarás.

Illés (Edvi) Mihályné, született Szakonyi Katalin Aszszonyság.

Illés (Edvi) Pál, Evang. Prédikátor Vanyolán.

Jó'sa 'Sigmund, Tabuláris Prokátor, és Nevelő, Bécsben.

Jó'sa (Pankotai) Ignác, (Tit.) Vámos-Atyában, Beregh Várm.

Jó'sa Dániel, Orvosi-tudományt halgató, Bécsben.

Igaz Sámuel, a' Hébe' Kiadója. (Tit.) Bécsben.

Ilosvay (Ilosvai) Menyhárd, Beregh Vármegye' Szolga-bírája, és több Vármegyéek' Tábla-bírája.

Inczedy István, több Várm. Tábla-bírája, és M. Gróf Erdődy György' Szerencsi
's Borsi Urad. Fő-Fiskálisa.

Ivánszky Antal, a' Magyar nyelv' és Literatúra Tanítója Egerben, 's Heves Vmgye Táb.bír.

K.

Kállay (Kállai) Leó, Cs. Kir. Oberst-Lieutenant, és több Vármegyék Tábla-bírája.

Kállay (Kállai) Ferencz, a' II-ik Székely Határ-őrző Gyalog Regiment' Auditor Kapitánya.

Káldy (Alsó Káldi) Jó'sef, Hazai felesküdt Prokátor.

Karner, a' Győri Püspökség' Titoknokja.

Gróf Károlyi (Károlyi) István, Cs. Kir. Kamarás.

Gróf Károlyi (Károlyi) György, Cs. Kir. Kamarás.

Gróf Károlyi (Károlyi) Lajos, Cs. Kir. Kamarás.

Gróf Karaczay Fedor, Cs. Kir. Kamarás, és Fő Sztrázsa-mester a' Cs. Ulánus Reg.
Kassai Királyi Akadémia' Könyv-tárja.

Kászony János, több Tekintetes Ns. Familiák' Ágense, Budán.

Kászony László, Arany-Ezüst mives, Debreczenben.

Kazinczy (Széphalmi) Ferencz, több Vármegyék Tábla-bírája.

Kézy Mó'ses, S. N. Pataki Prof. és több Vármegyék Tábla-bírája.

Báro Kemény (Magyar Gyerő Monostori) László, (Tit.)

Generális Kerekesné, született Ürményi Jó'sefné, Csillag-Keresztes Dáma Ö Ekszell. —
N. Enyeden, Erdélyben.

Kilián, Pesti Könyváros. 6 Exempl.

Kiss János, Túl a' Dunai Evang. Superintendens, és Soproni Német Prédikátor.

Kiss (N. Apáthi) Sámuel, Nagy Geresdi Evang. Préd.

Kiss Károly, M. Báro Márjássy Cs. Kir. Magyar Gyalog Ezrede' Hadnagya.

Klapka NN. Tömösvári Polgár-mester, és a' helybéli Typographia' Tulajdonosa.

Klinkovics Jó'sef, Muslai Cooperátor.

Kolo'sy (Cselei) Pál, több Vármegyék Tábla-bírája.

Kolo'sy (Cselei) Ignác, Borsod Vmgye' Fő adó-szedője és több Vmgyék Tábla-bírája.

Kolo'sy (Cselei) István, Mr. Kir. Udv. Cancellariabeli Concipista.

Kolozsvári Pál, több Vármegyék' Tábla-bírája, és M. Va'sonkői Gróf Zichy János
Uradalmi Fő-Igazgatója.

Kolmár Jó'sef, a' Rév-Komáromi Ref. Ekkle'sia' L. Pásztor, az azon nevű Egy-
házi Megye' Esperestje, és Superintendentziális Gener. Perceptor.

Komlóssy (Komlosi) László, Beregh Várm. Fő-Jegyzője, és több Várm. Tábla-bírája.

Komjáthy (Komjáti) Pál, hites Ügyvéd, és több Várm. Tábla-bírája.

Komjáthy (Komjáti) Sámuel, Torna Vármegye' Első Al-Jegyzője, 's több Vármegyék'
Tábla-bírája.

Kondé (Póka-Teleki) Jó'sef Benedek, Cs. Kir. Magyar Udvarnok, és több Vár-
megyék' Tábla-bírája.

Kóris Mihály, Mádi Ref. Prédikátor.

Gróf Kornis (Gönczruszkai) Károly, Cs. Kir. Kamarás.

Korponay Imre, Abaúj-Vármegye' Lajstromozója 's több Vármegyé' Tábla-bírája, és
Mélt. Gróf Fáy Uradalmi' Directora.

Kovács Imre, Bihar Vármegye' Perceptora és Tábla-bírája.

Kovacsics György, (Tit.) Pécsen.

Kovacsóczy Mihály, hites Ügyvéd, és Nevelő Nyitra Vármegyében.

Kövi Sándor, S. N. Pataki Prof. és több Vármegyé' Tábla-bírája.

Krainyik (Göncz-Ruszkai) Jó'sef, Abaúj Vármegyei Al-Szolga-bíró.

Ifj. Kreutz Jó'sef, (Tit.) Esztergomban.

Kultsár István, a' Hazai 's Külföldi Tudósítások' Ki-adója, 's több Várm. Tábla-bírája.

L.

Lányi (Kis-Szántói) Imre, Cs. Kir. Kamarás.

Ladányi Sándor, Csongrád Vármegyei Tábla-bíró, és Kecskemét Városa' Senátora.

Landes Jó'sef, Pozsonyi Könyv-áros. 4 Exempl.

Lónyay (N. Lónyai és V. Naményi) György, több Vármegyé' Tábla-bírája.

Lónyay (N. Lónyai és V. Naményi) János, több Vármegyé' Tábla-bírája.

Lutskay Mihály, Püspöki Titoknok és Sz. Szék-Jegyzője.

Báró Luzsénszky (Regliczei) Pál, Cs. Kir. Kamarás.

Báró Luzsénszky (Regliczei) János, több Vármegyé' Tábla-bírája.

M.

Magda Pál, Pataki Prof. és több Vármegyé' Tábla-bírája.

Makári György, Hites Ügyvéd, és Heves Vármegye' Tábla-bírája.

Majthényi (Kesselőkői) Gábor, több Vármegyé' Tábla-bírája.

Maurer János Nep. Tokaj Várossa' Orvos-Doctora.

Méhes Sámuel, Fizikát és Mathézist tanító Prof. Kolozsvára't.

Mészáros János, a' Kassai Kir. Akademiában Term. Törvényét tanító Senior Professor
és Kir. Könyv-vi'sgáló.

Özv. B. Generális Mecséry Dánielné, született Szirmai Szirmay Therézia Aszszony
Ö Ekszellenciája.

Báró Mednyánszky Lajos, Cs. Kir. Kamarás.

Melczer Jakab, Evang. Prédikátor Kakas-Lomniczon.

Melczer (Kelemesi) Pál, több Vármegyé' Tábla-bírája.

Melcsok János, Nevelő, Bécsben.

Meskó Péter, Kassán.

Meyerhold Jó'sef, Sz. Kir. Buda Várossa' Fő-Jegyzője.

Méhes (NN.) (Tit.)

Miháلكovics Jó'sef, Jász és két Kún Kerül. Fő-Jegyzője.

Müller Jó'sef, Pesti Könyv-áros. 4 Exem.

Mispál Gergely, Prof. Rozsnyón.

Molnár Péter, a' Körösi Kerület' Al-esperestje, N. Váradi Plébános, Szepes Vár-
megye' Tábla-bírája, és a' Sz. Szék' Assessora.

Molnár (Meszlényi) Jó'sef, (Titt.)

Mukics Simon, (Tit.) Szabadkán.

N.

- Naidhart Antal, az Egri Érsekség' Gen. Jövedelem'szedője.
 Nagy Benedek, Kir. Fiskális és több Vármegyék Tábla-bírája.
 Nagy Gábor, több Vármegyék' Tábla-bírája, és hites Ügyvéd.
 Nagy Ignác, Fejér Vármegye' Fő-adó-szedője, és Tábla-bírája.
 Nagy Ignác, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Nagy Jó'sef, Ref. Prédikátor Unghváron. 5 *Exem.*
 Nagy István, Rosnyai Seminárium' V. Rectora.
 Nagy (Perecsenyi) László, Arad Vármegye' Szolga-bírája, és több Várm. Assessora.
 Nagy (Beregszászi) Pál, Bölcselkedés' Doctora, a' Göttingai Tudós Társaság', és több más Társaságok' tagja, 's több Várm. Tábla-bírája.
 Nagy (Nagy-Bükki) Pál, Sopron 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Nagy (Alsó Szopori) Pál, Evang. Prédikátor Komáromban.
 Németh Jó'sef, Gróf Cserneki és Tárközi Dessewffy Jó'sef Úrfiak' Nevelője.
 Nagy Enyedi Ref. Collegium.
 Nedeczky (Nedeczei) 'Sófia Aszszony, T. Matolay Gábor Úr' hitvese.

O.

- Ócskay Antal, Udv. Káplán, 's a' Bécsi Fő-egyházi Intézet' egyik Igazgatója.
 Ocskay (Ocskai) Gáspár, N. Szombat Városa' Tanácsosa.
 Báró Orczy László, Cs. Kir. Kamarás, és Kapitány.
 Báró Orczy Lőrincz, Cs. Kir. Kamarás.

P.

- Idős'b Gróf Pálffy (Erdődi) Ferencz, Cs. Kir. Kamarás.
 Pánczél Dániel, a' Magyar Kurír' Kiadója, 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Pápáy Sámuel, több Vármegyék' Tábla-bírája, és Urad. Fiskális. 2 *Exempl.*
 Pap István, Zemplén Vármegye' Al-Jegyzője.
 Patay (Bái) Sámuel, Abaúj Vármegye' Szolga-bírája, 's több Vármegyék' Assessora.
 Pauer (Kápolnai) Antal, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Péchy (Péch-újfalusi) Tamás, Abaúj Vármegye' Szolga-bírája, 's több Várm. Assessora.
 Báró Perényi (Peréni) 'Sigmund, Beregh Vármegye' Al-Ispánja.
 Báró Perényi (Peréni) Gábor, több Vármegyék Tábla-bírája.
 Peterka Sebestyén, a' két Kún Kerületek' Fő-orvosa' és a' Pesti Orvosi kar' tagja.
 Podobny János, Pazmanita, Bécsben.
 Pogán (Csebei) István, Beregh Vármegye Tábla-bírája.
 Pongrácz (Sz. Miklósi és Óvári) Boldizsár, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Pongrácz János, a' Magyar Nyelv 's Literatura Tanítója a' Kassai Kir. Akadémiában.
 Prónay (Tót Prónai és Blatniczai) János, több Vármegyék Tábla-bírája.

R.

- Raics Ágoston, Hites-Ügyvéd, Bécsben.
 Ró'sa Jó'sef, Arad Vármegye' Fő-orvosa, 's több Vármegyék Tábla-bírája.

Rozgonyi Józ'sef, Zemplén Vármegye' Al-Fiskálisa.

Rösztler Kristóf, a' Budai 's Pesti egyesült Német Újság' Kiadója.

Rudics Dániel, (Tit.) Szabadkán.

Rumy Károly György, Szepes Vármegye' Tábla-bírája, Bécsben a' Klinkovströmi
Nevelő-Intézetben Magyar Nyelv' Prof. és az ifjú Herczeg' Auersperg priv. Tanítója.

S.

Sáros - Pataki Collegium' Könyv-tárja.

Sárváry Pál, Debreczeni Prof. és több Vármegye' Tábla-bírája.

Schaumburg Károly, Bécsi Könyv-áros. 6 *Exempl.*

Szabó Károly, Zemplén Vármegyei Tábla-bíró, és Urad. Fiskális.

Szabó János, Zemplén Vármegyei Tábla-bíró.

Szálai Antal, Ertényi Káplán.

Gróf Schmidegg (Ladányi) Ferencz, Cs. Kir. Kamarás.

Schwaiger András, Pozsonyi Könyv-áros. 12 *Exempl.*

Schwaiger Józ'sef, Po'sonyban.

Schwaiger NN. Györi Könyv-áros.

Staincz Ferencz, Szabolcs Vármegye' Orvos Doctora, és Tábla-bírája.

Szluha (Verbői) Ferencz, Sz. Kir. Szeged Városa' Első Al-Jegyzője.

Stöck Ferencz, a' Cs. Kir. Fő-Herczeg, és Nádor-Ispány Ns. Magyar' Lovas Eze-
redjében Százados Kapitány.

Gróf Sztáray (N. Mihályi és Sztárai) Ödön Úrfi.

Schedius Lajos, Filozófia Doctora, a' Pesti Kir. Egyetemenél Aesthetica' Tanítója, 's
több Vármegye' Tábla-bírája.

Sebestyén Pál, Ref. Prédikátor Bellyén, Baranya Vármegyében, Eszék mellett.

Spech Lajos, Kir. Tábla' Jurátusa.

Stermenszky András, Buda Városa' Senátora, 's több Vármegye' Tábla-bírája.

Gróf Széchényi (Sárvári Felső-vidéki) István, Heszzenhomburgi Huszár-Kapitány.

Báró Sztojka Ferencz, Cs. Kir. Kamarás.

Szent-Pétery (Makranczi) Imre, Cs. Kir. Bányász Tiszt.

Szögyény (Magyar Szögyényi) Ferencz, Zemplén Vármegye' Al-Ispánja.

Szúnyogh Józ'sef, Beregh Vármegye' Esküdtje.

Szűcs (Tasnádi) István, Udvari Ágens, és Consistoriumi Tanácsos.

Szűcs (Tasnádi) Ábrahám, Pest, Pilis és 'Solt Vármegye' Tábla-bírája, 's több
Méltóságos Familiák' Fiskálisa.

Svédai Leonárd, Lengyel-Országban, a' Podolai Kegyes-szerzetű Atyák' Gymn.
Rectora, és helybéli Oskola-Director.

Szigethy Gy. Mózsés, Hites Ügyvéd M. Vásárhely't, Erdélyben.

Szina (Hodosi és Kizdiai) György, több Vármegye' Tábla-bírája. 4 *Exempl.*

Ifj. Szina (Hodosi és Kizdiai) János, Úrfi.

Szina (Hodosi és Kizdiai) Simon, Úrfi.

Gróf Szirmai, (Szirma Bessenyo'i és Cserneki) Antal, Cs. Kir. Kamarás.

Szirmay (Szirmai) Ádám, a' Kir. Törvényes Tábla' Referens Assessora.
 Szinyei (Merzsei) László, Saáros Vármegye Másod Al-Ispánja.
 Somogyi István, Arad Vármegye' Szolga-bírája.
 Soós (Soóvári) György, több Vármegyé' Tábla-bírája.
 Soós (Soóvári) Pál, több Vármegyé' Tábla-bírája.
 Sopronyi Magyar Nemes Társaság.

T.

Traszler János, Könyv-áros Brünben. 2 *Exempl.*
 Gróf Teleky (Széki) Ferencz, Cs. Kir. Kamarás, és Erd. Guber. Tanácsos.
 Gróf Teleky (Széki) Jó'sef, Cs. Kir. Kamarás, a' T. Törv. Kir. Tábla Bárója, és a'
 Tisza-mellyéki Ref. Super. Fő-Curátora.
 Terhes Sámuel, a' Pelsücüi Ref. Ekklesia' Prédikátora, és Gömör Vármegye' Tábla-bírája.
 Thaisz András, hites Ügyvéd, több Várm. Tábla-bírája, 's a' Tudom. Gyűjtemény' Red.
 Thewrewk (Ponori) Jó'sef, több Mlgos Familiák' Fiskálisa.
 Thomaer Ignác, a' Püspöki Sz. Szék' Levél-tárnokja, Pécssett.
 Tóth Ferencz, Sz. Kir. Debreczen' Városa Typographiája' Provisora.
 Tohó István, a' Rosnyai Sz. Szék' Titoknokja.
 Tököly (Kevermesi) György, Temes Vármegyei Al-Jegyző, és Tábla-bíró.
 Török (Váradí) Antal, Arad Vármegye' Szolga-bírája.
 Turcsányi NN. Évang. Oskolák' Profeszszora Győrben.

U.

Ürményi (Ürményi) Ferencz, Cs. Kir. Kamarás, 's Fiumei Gubernátor.

V.

Váczy János, az Erdődi Uradalom Orvosa.
 Várady Jó'sef, a' Fiumei Guberniumnál Concipista.
 Varga István, Theol. Doctor, és Szikszai Ref. Prédikátor. 2 *Exempl.*
 Vasdinyei Mihály, Szebéni Káplán, Szebénben.
 Gróf Vass Klára, Ts. Boronkay NN. hitvese Ö Nga.
 Báró Vécsey (Vécsei és Hajnacskői) Pál, több Vármegyé' Tábla-bírája.
 Vermes (Budafai) Lajos, Fő-biztos, Szabadkán.
 Báró Vesselényi (Hadadi) Miklós. Tit.
 Vizer István, Mr. Orsz. hites, és a' M. Veszprémi Püspökség' rendes Föld-mérője.

W.

Wagner Tóbiás, a' Nagy-tiszteletű Kalocsai Érseki-megye Sz. Szék Jegyzője.
 Gróf Waldstein Jó'sef, (Tit.) a' F. M. Hely-tartó Tanácsnál Concipista.
 Walther László, M. Gróf Károlyi Familia' Levél-tárnokja.

Z.

Báró Zsenney (Kis-Zsenneyi) Károly, (Tit.) több Vármegyé' Tábla-bírája.
 Zimmerman Károly, a' N. Váradí Kir. Akadémiában Törvényt halgató.
 Zsoldos István, Könyv-áros, Szombathellyen. 2 *Exempl.*
 Zoltán (Csepei) János, a' Fel. Mr. Kancelláriánál Practikáns.